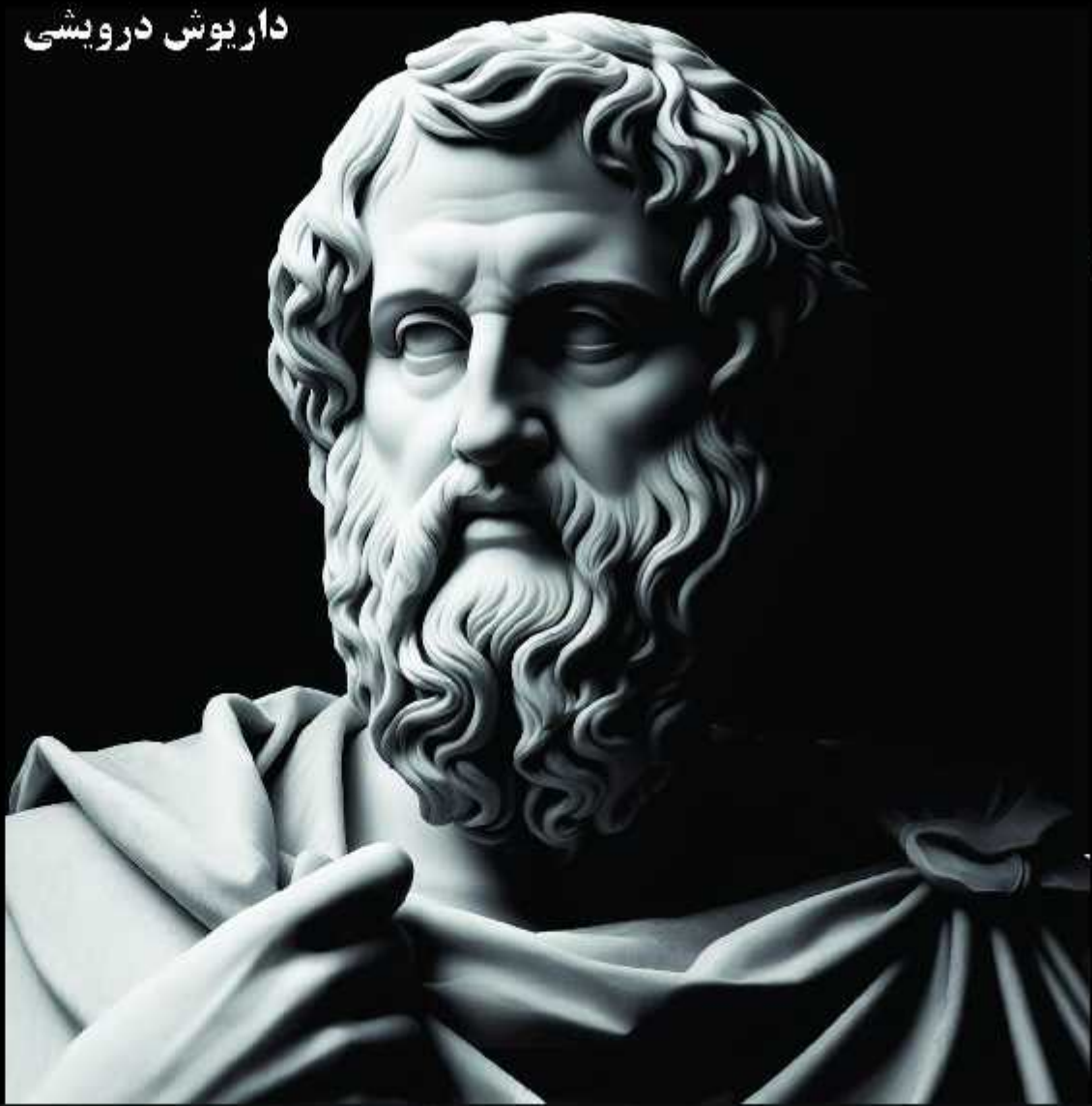

سرگذشت یک روش‌شناسی نافرجام در کاویک یونانی: ریشه‌ها و پیشینه‌ی آن

داریوش درویشی

سرگذشت یک روش شناسی نافرجام

در کاویک یونانی: ریشه ها و پیشینه ی آن

داریوش درویشی

مؤسسه انتشارات نگاه

«تأسیس ۱۳۵۲»

سرگذشت یک روش‌شناسی نافرجام در کاویک یونانی: ریشه‌ها و پیشینه‌ی آن

داریوش درویشی

چاپ اول: اردیبهشت ۱۴۰۳ - شمارگان: ؟؟ نسخه
لیتوگرافی: طیف نگار - چاپ: طیف نگار
شابک: ۵ - ۸۲۱ - ۳۷۶ - ۶۰۰ - ۹۷۸

حق چاپ محفوظ است.

مؤسسه انتشارات نگاه
«تأسیس ۱۳۵۲»

دفتر مرکزی: خیابان انقلاب، خیابان شهدای ژاندارمری،
بین خیابان فخر رازی و خیابان دانشگاه، پلاک ۶۳، طبقه ۵
تلفن: ۱۲ - ۶۶۹۷۵۷۱۱، تلفکس: ۶۶۹۷۵۷۰۷
فروشگاه: خیابان کریمخان، بین ایرانشهر و ماهشهر، پلاک ۱۴۰
تلفن: ۸۸۴۹۰۱۳۸ - ۸۸۴۹۰۱۹۵

negahpub1@gmail.com

🌐 www.negahpub.com @negahpub 📰 newsnegahpub

به فردوسی

پهرست^۱

برگ

شماره فرنام
۱ اندرهازش

سپاسگزاری

اندرهازشی پوزش خواهانه

دشنواری های دست یاختن به زبان بازار
سخت واژگان یا بن بست های دستور زبانی
سنجه های واژه سازی در نوشته ی پیش روی

چگونگی نویسنش نام ها

نام هم پرسه های پلاتون

هم پرسه ی «آپاگویی»

هم پرسه های «شهریاری» و «شهریار»

هم پرسه ی «دادستان»

هم پرسه ی «هم نوشی»

هم پرسه ی «دانشور»

نام نوشته های آریستوتلس

گیتیک و متاگیتیک

چم افزار

در باره ی وازنش های دانشورانه

جایگاه ها

دست مایه های پژوهش

۱. نام واژه ی «پهرست» در **سلسله** و کارواژه ی «پهرستن» را می توان در سنگ نبشته ی کرتیر موبد بر دیوار «کرنای خانه» در استان فارس یافت. این سنگ نبشته به نام KKZ نامیده شده و واژه ی پیش گفته در سیزدهمین فراز آن دیده می شود.

اندرهازش

سرچشمه های یونانی

سرچشمه های لاتینی

سرچشمه های تازی - پارسی

سرچشمه های آلمانی

۲ خاستگاه ها و ریشه ها

آموزه های چم گویانه ی پیشاپلاتونیان

اندرهازش

نخست مایه ها و افزارها

یادکردهای فرازشناسانه و نشانه گرشناسانه

خرددوشگان و سراینندگان

مزداهیک و درکاوش

اندرهازش

مزداهیک دلربا

دبستان پوژاگوری: زمینه ی کهن

پیوندهای کهن پلاتون با دبستان پوژاگوری

روش ارزآغازیک

بنیادهای مزداهیک درکاوش

پیوند مینودیسه با تک چیزها

ستیز فرجامین با مزداهیک

دوگانگی درکاوش و چم ورزی ستیزی

درکاوش سوکراتس

اندرهازش

روش سوکراتیک

مینودیسه ها، جدایی گاه درکاوش سوکراتس و پلاتون

فرجام

کاربرد و سیمایش

اندره‌هازش شناخت‌شناسانه

آیا درکاوش یک نگره‌ی چم‌گویانه است؟

نخست‌مایه‌های چم‌ورزی

یک - هنجارِ پادگویی‌ناپذیری

دو - آپاه‌هازش به یاوه

سه - دیگرسانی

چهار - پادگردش

پنج - پی‌آیی تا بی‌کران

شش - باهم‌شماری پیش‌گذارانه

هفت - باهم‌شماری جُداگر

پیش‌گذارده نزد پلاتون

پادنهش در درکاوش پلاتون

گام‌های کاربست درکاوش

درکاوش پرسنده

درکاوش پاسخ‌گوی

یک - درکاوش فرازرونده

فراشُد هم‌هازش

فراشُد به یادآوری

دو - درکاوش فرودآینده

کتاب‌های پلاتونی

کران‌نمایی یک انگاره

پیش‌گذارده‌های چم‌ورزی پلاتون

یک: مینودیسه‌ها هستند

دو: مینودیسه‌ها با تک‌چیزهای سَهش‌پذیر پیوند

دارند

سه: اندریافتِ مینودیسه‌ها شدنی است

چهار: انبازشِ مینودیشه‌ها با تک‌چیزها یک‌سویه است
پنج؛ دریافت‌های سهش، روایش دارند
شش؛ هنجارهای زبان و اندیشه یکی است
راستی آزمایی در درکاوش

۴ پس از بنیادگذار

درکاوش در دبستان پلاتون
آریستوتلس و چم‌گوییک پلاتونی
اندرهازش: بازرگانی و شکارگری
آریستوتلس و سیمایش چم‌گوییک پلاتونیک
روشِ درکاویک پلاتون و ماتیکان «جایگاه‌ها»
سازگاری ماتیکان «جایگاه‌ها» با روش درکاویک
ناسازگاری جایگاه‌ها با درکاوش
درکاوشِ پلاتون در «جایگاه‌ها»
چگونگی گسترش آموزه‌ی کتاگرپذیرها
آریستوتلس در برابر پلاتون
فرجامین سیمایش
درکاویک ایوان‌نشینان
درکاویک در جهان لاتینی
درکاویک در روم باستانی
جهان لاتینی در سده‌های میانه
خرددوشه‌ی تازی و درکاوش پلاتونی
اندرهازشی گاه‌شمارانه
زبان‌ها و جهان‌ها
نوشته‌های پلاتون به زبان تازی
«جایگاه‌ها» در جهان تازی‌زبان
واژه‌ی جدل در اسلام
چرا واژه‌ی «جدل» برگزیده شد؟

دو برگردان از دست رفته

درکاو یک سده‌های نو

فرجامین سیمایش ۵

واژه‌نامه‌ها ۶

واژه‌نامه‌ی ریشه‌شناسانه

واژه‌نامه‌ها

واژه‌نامه‌ی یونانی به پارسی

واژه‌نامه‌ی لاتینی به پارسی

واژه‌نامه‌ی آلمانی به پارسی

واژه‌نامه‌ی فرانسوی به پارسی

واژه‌نامه‌ی انگلیسی به پارسی

واژه‌نامه‌ی تازی به پارسی

سرچشمه‌ها ۷

اندرهازش

سرچشمه‌های یونانی

سرچشمه‌های پارسی میانه

سرچشمه‌های اوستایی

سرچشمه‌های لاتینی

سرچشمه‌های سریانی

سرچشمه‌های آلمانی

سرچشمه‌های فرانسوی

سرچشمه‌های انگلیسی

سرچشمه‌های ایتالیایی

سرچشمه‌های تازی

سرچشمه‌های پارسی

سپاسگزاری

اگر بیشترین نوشته، آمیزه‌ی کژدریافت‌ها و کژراهه‌ها باشد، امید دارد که دست‌کم در بخش‌هایی، خواننده را به راه‌هایی راهنمای باشد که اگر یاری گشاده‌دستانه‌ی استادان و دوستان بزرگوار نویسنده نبود، همان راهنمایی‌ها نیز به کژراهه و بن‌بست‌ها می‌فرجامید. از این روی، این خویشکاری بردوش نویسنده است که از این سروران سپاس بگذارد؛ سرورانی که راهی به نویسنده نمودند و در بازخوانی و ویراستن کژی‌های این نوشته بهره‌ای داشتند. شاید این سیاهه، چنان که باید، فراگیر نباشد؛ امید که دوستان و استادان بزرگواری که نام ایشان در این سیاهه نیامد، گناه آن را بردوش یادانبار ناهمراه نویسنده بگذارند و نه دژخویی یا دژاندیشی اوی.

نخست باید بر نخستین آموزگارانم، پدر و مادر بزرگوار نماز بیرم و آنگاه از استادانی سپاس بگذارم که در جایگاه راهنمای، رایزن و داور، نخست‌نیای این نوشته بودند. بخش‌هایی از این نوشته، چون پایان‌نامه‌ی دانشگاهی نویسنده، به راهنمایی غلامرضا ذکیانی، رایزنی فرشته نباتی و داوری رضا سلیمان حشمت (هر سه بزرگوار از دانشگاه علامه طباطبایی) نوشته و ارزش یافته شد. ایشان سپاس این کمترین را خواهند پذیرفت که در آغاز این پژوهش، چراغ راه نویسنده شدند. افزون بر ایشان، باید از سعید بینای مطلق، که تخم شیفتگی به اندیشه‌های یونانی را در جان نگارنده نهاد، یاد کنم و امید داشته باشم کاستی‌های بی‌شمار این نوشته، یادکرد نام ایشان را در این اندرهازش سپاس‌گویانه، کم‌ارج نساخته باشد.

بخشی از این نوشته، سپس تر با فرنام «دیالکتیک افلاتون در جهان عربی» به

چاپ رسید که پژمان رنجبر‌گرامی، بزرگوارانه آن را خواند و پاره‌ای نارسایی‌ها را به نویسنده گزارش داد. آراستگی‌های آن بخش، فرجام ویرایش‌های پیشنهادی اوست و نویسنده از این روی، او را سپاس می‌گوید.

گفت‌وگوی‌های هادی خردمندپور با نویسنده، راه مرا برای بازخوانی بخش‌هایی از این نوشته گشود و ناهم‌داستانی ما در رویکرد خردنگرانه‌ی ادبی^۱ اوی و رویکرد گسترش‌باورانه‌ی نگارنده به هم‌پرسه‌ها،^۲ باید فرجام تهی بودن دست‌های نویسنده بوده باشد. وی مهربانانه، سرتاسر این نوشته را بازخوانی کرد و در ویرایش شماری از کاستی‌ها به نگارنده یاری رساند. وحید سلیمانی، در یک باره، اندریافت نادرست نویسنده را از فرازی کهن یادآور شد که نویسنده از سپاسگزاری شایسته از او در این باره، ناتوان است.

پیشنهادهای زبان‌شناسانه‌ی سودمند آلبرتوریگولیو (دانشگاه آکسفورد) و یوری آرژانوف (دانشگاه وهریوخوم) به نویسنده، راه‌های تازه‌ای به او نشان داد و او را به تکاپوی بیشتری انداخت. حسن رضایی باغبیدی، بزرگوارانه راهی پیش پای نویسنده نهاد که شماری از نوشته‌های سریانی را بازبینی کند. محمد ایمانی، رنج فراهم آوردن یکی از سرچشمه‌های کهن و فرستادن آن را برای نویسنده بر خود هموار ساخت که سپاس شایسته از مهر او، برای این نویسنده ناشدنی است.

پژوهشگر ایرانی، نیک می‌داند که دسترسی به پایان‌نامه‌های دانشگاهی در ایران، کاری دشوار و پرهزینه است. در این راه، از مهر دوستانی مانند رضا کورنگ بهشتی، آرش کرامتی و غلامرضا اصفهانی بهره‌مند بوده است که سپاس گزارش از ایشان، کمترین پاسخی است که نگارنده می‌تواند برای ایشان داشته باشد.

برای چاپ این نوشته نیز، کوشش دوستان و همراهانی یاور نویسنده بوده است که از آن میان، ایرج آذرفرا و فرهاد سلیمان‌نژاد بیش از همه کوشیدند و بی‌همراهی دوستانه و خستگی‌ناپذیر ایشان، کار چاپ این نوشته به زودی پیش نمی‌رفت. علی

1. The Literary Atomist View

2. The Developmentalist View

یاراحمدی نیز مهربانانه، توان خویش را بر سر آن نهاد که این نوشته، تا آنجا که می‌توان، زودتر آماده شود. همراهی دست‌اندرکاران ارجمند «نگاه»، به ویژه آقای علیرضا رئیس‌دانایی و نیز دستگیری‌های احسان کریم‌خانی و اکرم زنوبی نیز در زمینه‌ی چاپ این کار سنگین، بسی بیش از آن است که به زبان آید. کسانی که دستی در چاپ داشته باشند، می‌دانند که آماده‌سازی و چاپ دفتری با این اندازه بهره‌گیری از واژگان به زبان‌های دیگر، تا چه اندازه می‌تواند توان‌فرسا باشد.

از همه‌ی استادان و دوستانی که نام‌شان در این یادداشت برده شد و آنها که کوتاهی نویسنده، نام‌شان را بیرون از این سیاهه نهاد، شاگردانه و دوستانه سپاسگزارم. و فراتر از همه، باید از همسرم سپاس بگذارم که بر همه‌ی دشواری‌ها و کمبودهای زندگی با مردی پژوهش‌دوست، بزرگوارانه چیره آمده و بی‌همراهی پابه‌پای او، چنین نوشته‌ای هرگز فراهم نمی‌آمد.

دست‌مایه‌های پژوهش

اندره‌هازش

آلفرد نورث وایتهد^۱ برای یادکرد جایگاه پلاتون در تردادِ خرددوشگی باختری، گزارشی کمابیش بزرگ‌نمایانه دارد؛ او بر این باور است که «درست‌ترین گزارش از خرددوشگی اروپایی، می‌تواند این باشد که این [ترداد]، گردایه‌ای از پانوشت‌ها بر خرددوشگی پلاتون است.» (Whitehead; 1929: 39) درست است که این گزارش، اندکی بزرگ‌نمایانه به نگر می‌رسد، با این همه، نمی‌توان پنداشت که یکسره نادرست است. نمی‌توان در این باره گمان‌مند بود که پلاتون، یکی از زنده‌ترین خرددوشگان جهان به شمار می‌رود و شمار نوشته‌های پژوهشی که سالانه در باره‌ی اندیشه‌ی پلاتون چاپ می‌شود، بیش از نوشته‌هایی است که در باره‌ی هریک از دیگر خرددوشگان به چاپ می‌رسد. با این همه، در میان بخش‌های گوناگون اندیشه‌ی پلاتونی، کمتر پژوهشی به سویه‌های چم‌گویانه‌ی آموزه‌های او پرداخته است. فراتر از آن، در نوشته‌هایی که به ارزیابی سرگذشت آموزه‌های چم‌گویانه می‌پردازند، آن را از آریستوتلس می‌آغازند. به نگر، چنان می‌رسد که این رویکرد، بیشتر زاییده‌ی داوِشِ آریستوتلس باشد که در پایان دفتر «در باره‌ی وازنش‌های دانشورانه» (Aristotle; 183³⁴: 1966) آورده است. او در آنجا می‌نویسد: «از دیگر سوی، از این پژوهش [= چم‌گوییک]، این گونه نبود که بخشی از آن پیش از این انجام پذیرفته باشد.

1. Alfred North Whitehead (1861-1947)

یکسره هیچ چیز [در این باره] در کار نبود.» این داویش آریستوتلس، بردشواری کار پژوهشگر می‌افزاید.

پژوهش کنونی، بیشتر بر گواه‌های کهن استوار شده است. بنیاد آن، ارزیابی چم‌ورزی‌های پلاتون و سنجش راه‌هایی است که او در هم‌پرسه‌هایش، به یاری آنها از پیش‌گذارده‌ها به فرجام‌ها می‌رسد. این بنیاد، از آن روی برگزیده شده است که ارزیابی‌های پژوهشگران، سنجش‌پذیرتر باشد و بتوان آنها را با گواه‌های کهن در کنار نهاد و ارزش یافت. در این پژوهش، نخست هم‌پرسه‌های پلاتون کاوش شدند تا از دل آنها، روش‌های این خرددوشه بازشناسی شود. بنیاد این کاوش، زبان یونانی بود تا بخش‌های برگزیده، یا فرازهایی که واژگان آنها در این پژوهش، بنیادی تر بودند، از یونانی به پارسی برگردانده شوند.

امروزه ارزیابی هم‌پرسه‌های پلاتونی، کار ساده‌ای نیست. چنان که می‌دانیم، ویرایش‌های پرشماری از این هم‌پرسه‌ها در دست است که پژوهشگران‌گزیر باید آنها را با هم بسنجد؛ هم‌سنجی این ویرایش‌ها در هر بند از یک هم‌پرسه نیز به خودی خود، کار ویژه‌ی پژوهش جداگانه‌ای است. پژوهش کنونی که ناگزیر بود از چکش‌کاری‌های بسیار زمان‌بر در هر بند و فرازی پرهیزد، تنها در پاره‌های اندکی از دگرگونی ویرایش‌ها یاد کرده و آنها را سنجیده است. می‌دانیم که ویرایش بنیادین از هم‌پرسه‌های پلاتون، از سوی هنریکوس استفانوس^۱ انجام گرفته و با برگردانی لاتینی از یوهانس سرنوس^۲، در سال ۱۵۷۸ در ژنوبه چاپ رسیده است. ارزش این ویرایش، از آن روی است که شماره‌گذاری‌های آن، در ویرایش‌های آینده یاد شد و همچون راهی همه‌گیر برای یادکرد از فرازهای پلاتونی به کار رفت. استفانوس، هر برگ از ویرایش خود را به پنج بخش جداگانه دسته‌بندی کرده بود که این پنج بخش جداگانه، با نشانه‌های a, b, c, d, e از هم جدا می‌شدند. هم‌اکنون نیز شماره‌ی برگ ویرایش استفانوس، به همراه یکی از این پنج نشانه، برای یادکرد از فرازهای هم‌پرسه‌ها

1. Henricus Stephanus (Henri Estienne) (1528/1531 – 1598)

2. Joannes Serranus (Jean de Serres) (1540–1598)

به کار می‌رود. در پژوهش کنونی نیز این شیوه‌ی یادکرد برای هم‌پرسه‌ها به کار رفته است. گروهی از پژوهشگران، پس از این شماره و نشانه‌ها، یک شماره‌ی دیگر نیز می‌افزیند که جای آن گزاره را در بند، آشکارتر کنند. این شماره‌ها، برپایه‌ی ویرایش آکسفورد گذارده می‌شود که سپس تراز آن یاد خواهیم کرد.

ویرایش استفانوس، شوربختانه از سنجه‌های پژوهشی بسیاری بی‌بهره است. برای نمونه، درباره‌ی جایگاه هم‌پرسه‌ها هیچ‌گونه سنجه‌ای پیش چشم نداشته و به جز «آکوئون»^۱، نوشته‌های دروغین آینده را نیز، که از آن پلاتون خوانده شده‌اند، در ویرایش خود آورده است. با این همه، خوشبختانه ویرایش‌های تازه‌تر و بهتری از این هم‌پرسه‌ها در دست است. در آغاز سده‌ی نوزدهم، اشتالبوم،^۲ دو ویرایش از گردایه‌ی هم‌پرسه‌ها فراهم آورد: نخستین ویرایش او در میان سال‌های ۱۸۲۱ تا ۱۸۲۵ به چاپ رسید و ویرایش دوم، دو سال پس از آن آغاز شد و انجام آن ۳۳ سال (۱۸۶۰-۱۸۲۷) به درازا کشید. این چاپ، با یادداشت‌های فراوانی به زبان لاتینی همراه است که کمابیش در هر بند، دیده می‌شود و بیشتر یادداشت‌های اشتالبوم، پدید آورنده‌ی گفت‌وگوهایی شده است. پس از او، جان برنت^۳ در میان سال‌های ۱۹۰۰ تا ۱۹۰۷، سرگرم چاپ ویرایش خود از هم‌پرسه‌ها بود که این ویرایش، در گردایه‌ای پنج‌بخشی، با نام «ویرایش آکسفورد»^۴ شناخته می‌شود.

پژوهشگر همواره این ویرایش را پیش چشم داشته و آن را ویرایشی شایسته از گردایه‌ی هم‌پرسه‌ها می‌داند. ویرایش «لؤب» از هم‌پرسه‌ها نیز در میان سال‌های ۱۹۲۵ تا ۱۹۶۸ به چاپ رسید. ویژگی ویرایش لؤب، که به دست پژوهشگران

1. Ἀλκυών (Alcyon)

2. Johann Gottfried Stallbaum (1793-1861)

3. John Burnet (1863-1928)

4. Editio Oxoniensis (Oxford Classical Texts)

این ویرایش، با اغری نام OCT، هنوز هم بهترین ویرایش از گردایه‌ی هم‌پرسه‌ها است. دانشگاه آکسفورد، این ویرایش را در گردایه‌ی Scriptorum Classicorum Bibliotheca Oxoniensis خود به چاپ رسانده است.

گوناگونی انجام پذیرفته، این است که نوشته‌ی یونانی را روبه‌روی برگردان انگلیسی آن جای می‌دهد و برای نوآموزان زبان یونانی کهن، بسیار سودمند است. از همین روی، بیش از دیگر ویرایش‌ها خواننده می‌شود. ویرایش‌های یاد شده، همه‌ی هم‌پرسه‌های پلاتون را در برمی‌گیرند. ویرایش‌هایی که تنها یک هم‌پرسه را بنیاد پژوهش خود گذارده‌اند، در این پیشینه یاد نشده‌اند. چرا که شمار آنها به گونه‌ای باورناپذیر، بسیار است.

در پژوهش کنونی، با این که ویرایش برنت همیشه بازبینی شده است، در باره‌ی هریک از هم‌پرسه‌ها، به ویرایشی بازبرد داده‌ایم که آن را سودمندتر از دیگر ویرایش‌ها دانسته‌ایم. چرایی این گزینش، کمابیش روشن است. پژوهشگری که ویرایش اسلینگز^۱ را از هم‌پرسه‌ی «شهریاری» (۲۰۰۳) ارزیابی می‌کند، نمی‌تواند از دیگر ویرایش‌های این هم‌پرسه سود ببرد. از همین روی، در هریک از هم‌پرسه‌ها، ویرایشی جداگانه برگزیده شده و هر جا که نیاز بوده از ویرایش یا برگردان دیگری یاد شود، همچون فرازهایی که ویرایش‌ها در چگونگی خوانش یا نویسنش آن با یکدیگر هم‌داستان نیستند، نشانی ویرایش دیگری نیز یاد شده است. اگر چه، از آنجا که شماره‌گذاری‌های این پژوهش، شماره‌گذاری‌های استفانوس است و این شیوه‌ی شماره‌گذاری در همه‌ی ویرایش‌های پیش گفته، یا کمابیش همه‌ی آنها، دیده می‌شود، دسترسی به گزاره‌های یاد شده در هریک از آن ویرایش‌ها ساده است.

از آنجا که گُمان می‌رفت پاره‌ای از یادکرده‌های چم‌گویانه‌ی پلاتون از سوی نگارنده نادیده گرفته شوند، یا رویکردی از دید وی پنهان بماند، برگردان‌هایی از این هم‌پرسه‌ها نیز دیده شد. با گزینش این فرازها و برگرداندن آنها، یادداشت‌های بسیار پرشماری گرد آمد که کوشش نگارنده براین بود تا این فرازها و روش‌های چم‌ورزی را به گونه‌ای سامان‌مند بازآرایی کند، بدان سان که بتوان بخش‌های گوناگون و شیوه‌ی چم‌ورزی پلاتون را بازآراست. در این میان، آشکارا از فرازهایی

1. Simon Roelof Slings (1945-2004)

برای بررسی ریشه‌های چم‌گوییک پلاتون، نیاز بود که به بازوی زمانی پیش از پلاتونیان بازگشت و دیدگاه‌های ایشان را ارزیابی کرد. این بازگشت، با سود بردن از پاره‌های برجای مانده از ایشان انجام گرفت؛ سرچشمه‌های این پاره‌ها، نوشته‌های یونانی - لاتینی آینده است که شماری از آنها را در سیاهه‌ی سرچشمه‌های فرجامین یافت. آنجا که نیاز به بازبردهایی به این فرازها بود، این کار با بنیاد گذاردن شماره‌گذاری‌های هرمان دیلس^۱ انجام گرفت.

کِسِنُفون آئنی، شاگرد سوکراتس، از دیگر سرچشمه‌های یونانی کهن است که باید به دیده گرفته شود. او هم زمان با پلاتون بود و این دو تن، هم چشمی‌هایی با یکدیگر داشتند.^۲ وی در «یادواره‌های سوکراتیک»،^۳ گزارشی از گفت‌وگوی‌های سوکراتس در پیش نهاد که دست کم از زمان بروکر^۴ همچون سرچشمه‌ای ارزنده به دیده گرفته شد.

سرچشمه‌ی یونانی دیگری که در پژوهش‌های یونانی ناگزیر باید پیش چشم پژوهشگر باشد، آریستوتلس است. او یکسره سرگرم خرده گرفتن از پلاتون، در زمینه‌های گوناگون و به شیوه‌های گوناگون است. خرده‌گیری‌های او در بیشتر فرازاها، برای پژوهش کنونی سودمندند. ماتیکان‌هایی که بیشتر در این باره سودمند

۲. در این باره، به ویژه سیاهه‌ی هم‌چشمی‌هایی را بنگرید که آثانیوس (Athenaeus; 1887: XI₁₁₁) در بیش‌نهاده است.⁽¹¹⁴⁾

4. Johann Jakob Brucker (1696 – 1770)

برای نمونه (Brucker; 1747: I: 556) را بنگرید. رویکرد او سپس تراز سوی شلایر مآخرنیز دنبال شد.

افتاده‌اند، چُنین سیاهه‌ای را فراهم می‌آورند: متاگیتیک،^۱ آناکاو یک نخست و دوم، جایگاه‌ها و کتاگرها.^۲ در باره‌ی این سرچشمه‌ها، شماره‌گذاری‌های بکر^۳ را پیش چشم داشته‌ایم و برای ساده‌تر شدن دسترسی، از نشانی‌های ویرایش «لؤب» سود برده‌ایم. اگرچه در باره‌ی ماتیکان متاگیتیک، ویرایش یونانی کریست^۴ (Aristotle; 1906) از سویی و ویرایش یونانی و یادداشت‌های لاتینی بونیتس^۵ (Aristotle; 1848) از سوی دیگر، بنیاد پژوهش بودند.

گذشته از این سرچشمه‌ها، نوشته‌ی یونانی دیگری نیز هست که در باره‌ی گستره‌ی پژوهش کنونی، ارزشمند شمرده می‌شود. این ماتیکان، «زندگانی خرددویشان نامور» نام دارد و نوشته‌ی دیوگنس لائرتیوس است.^۶ خود نویسنده پلاتونی بوده، اگرچه زمان نگارش کار او روشن نیست. به هر روی، دیوگنس لائرتیوس به سرچشمه‌هایی دسترسی داشته است که امروز در دست ما نیست. این ماتیکان به ده دفتر بخش بندی شده، و از آنجا که نویسنده دلبسته‌ی آموزه‌های پلاتون بوده، یکی از این ده دفتر از آن او است که در آن، به گستردگی در باره‌ی وی سخن می‌گوید. گزارش‌های وی با کاستی‌هایی نیز روبه‌روی است؛ برای نمونه، از آنجا که

۱. برگردان زنده‌یاد استاد شرف‌الدین خراسانی از این ماتیکان، (ارسطو؛ ۱۳۸۹) از زبان یونانی به پارسی انجام شده و برای خوانندگان بسیار سودمند است.

۲. گردایه‌ی چم‌افزار آریستوتلس از سوی استاد میرشمس‌الدین ادیب‌سلطانی به پارسی برگردانده شده است. (ارسطو؛ ۱۳۷۸) این برگردان نیز بسیار ستودنی است.

3. August Immanuel Bekker (1785-1871)

4. Wilhelm von Christ (1831 –1906)

5. Hermann Bonitz (1814-1888)

۶. بخش‌هایی از این ماتیکان به پارسی نیز برگردانده شده است. در ۱۳۸۷ نیز سراسران، با نام «فلسوفان یونان» از سوی بهرام رحمانی پارسی‌گردانی شد؛ (لائرتیوس؛ ۱۳۸۷) نگارنده در کوتاه‌نگاشته‌ی جداگانه‌ای، این برگردان را ارزیابی کرده است: (درویشی؛ ۱۳۸۹: ۴۱-۳۵) بخش سوکراتس و پلاتون این ماتیکان، جداگانه از سوی حسین کلباسی اشتی از زبان انگلیسی برگردانده و چاپ شده است، (لائرتیوس؛ ۱۳۸۲) که شوربختانه این برگردان نیز از کاستی‌های بسیاری رنج می‌برد. اسماعیل سعادت نیز دو دهه پیش از این دو کوشش، بخش «آریستوتلس» این ماتیکان را از زبان فرانسه [؟] به پارسی برگردانده است: (لائرتیوس؛ ۱۳۰-۱۰۳: ۱۳۶۴)

نویسنده، مردی میان‌مایه بوده، گزارش‌هایی را گردآورده که برای خواننده‌ای میان‌مایه سودمند می‌افتد و بیشتر، گردایه‌ی داستان‌هایی خنده‌آور یا سرگرم‌کننده است؛ با این همه، دسترسی او به سرچشمه‌هایی که امروز از دست رفته‌اند، بدان برجستگی می‌بخشد.

در سیاهه‌ی سرچشمه‌ها، از ویرایش نوشته‌های یونانی یاد شده که در دست نگارنده بوده و پژوهش برپایه‌ی آنها انجام شده است. کوشیده شده است که در آنها، از بهترین ویرایش سودجسته شود، اگرچه به روشنی در باره‌ی بهترین ویرایش در هریک از این نوشته‌ها، دیدگاه همه‌پذیری در دست نیست. از برگردان این نوشته‌ها به زبان‌های گوناگون سودجسته نشده است، مگر آنجا که گفت‌وگوی، نه در باره‌ی واژگان یونانی و درون‌مایه‌ی آنها، که در باره‌ی همان برگردان یا واژه‌ای از آن بوده باشد.

سرچشمه‌های لاتینی

در سده‌های میانه، درکاویک یکی از برنامه‌های آموزشی آموزندگان دانش‌های دینی بود و در میان نوشته‌های این بازه‌ی زمانی، می‌توان تک‌نگاری‌های پرشماری با نام «هنردکاویک»^۱ یافت. اگرچه این نام‌گذاری، یادکردی از روش‌شناسی پلاتونی نیست: آنها نه از پیش‌نهادهای پلاتونی سود می‌بردند و نه روش‌های چم‌ورزی او را به کار می‌بستند. روی هم رفته، درکاویک را به چم فراگیر^۲ «چم‌گوییک» به کار می‌بردند و آن را در کنار دستور زبان^۳ و هنر سخنوری^۴ همچون آموزش‌های سه‌گانه‌ی آغازین پیش چشم داشتند. از این روی، ماتیکان‌هایی که در سده‌های میانه، با نام «درکاویک» نوشته می‌شدند، کوچک‌ترین پیوندی به درکاویک پلاتونی پیدا نمی‌کردند. از آن میان، ماتیکان‌های اوگوستینوس^۵ و پتروس آبلاردوس^۶ بیشتر

1. Ars Dialectica

2. Ars Grammatica

3. Ars Rhetorica

4. Augustine of Hippo (354–430 AD)

5. Petrus Abaelardus (1079–1142 AD)

شناخته شده است. شمار اندکی بودند که به راستی روش پژوهشی پلاتون را پی می‌گرفتند که یکی از آنها گئورگیوس گمیستوس^۱ بود، که خود را به نام خودساخته‌ی «پله‌تونیس»^۲ می‌خواند. بساریون^۳، در یکی از نامه‌هایی که مولر^۴ گرد آورده،^۵ او را «پلاتون دوم» می‌نامد.

دیدیم که آریستوتلس نمی‌پذیرفت که پیش از او، سامان روش شناسانه‌ی بهنجاری در کار بوده باشد. پله‌تونیس، اندیشمند سده‌های میانه، در «درباره‌ی دیگرسانی‌های آریستوتلس و پلاتون»^۶ آریستوتلس را در این باره نکوهش می‌کند که شیوه‌ی خرددوشگانه را و نهاد و به شیوه‌ای دانشورانه سخن می‌گوید، چرا که روش چم‌ورزی، پیش‌تر از سوی پلاتون شناخته شده و در هم‌پرسه‌هایش هویدا است.^۷ نگاه پله‌تونیس، به ویژه به هم‌پرسه‌هایی همچون «دانشور» و «شهریار» پلاتون است. نیز، در سده‌ی پانزدهم ترسایبی، کمابیش چنین ستیزی در باره‌ی چم‌گوییک

1. Georgius Gemistus (1355-1452 AD)

اگرچه پله‌تونیس در سده‌های میانه می‌زیست، - او یک سال پیش از شکست کنستانتینوپولیس [قسطنطنیه] به دست ترکان مسلمان درگذشت - یکی از پرچم‌داران نوزایی اروپایی شمرده می‌شود.

2. Plethonis

3. Βασίλειος Βησσαρίων (Basilius Bessarion) (1403-1472 AD)

4. Ludwig Mohler (1883-1943)

۵. این نامه را در (Bessarion; 1967: III₄₆₈₋₄₆₉) و فراز گفته شده را در (Bessarion; 1967: III₄₆₉³⁻⁸)

بنگرید. بساریون، این نامه را به دمتریوس و آندرونیکوس، پسران گمیستوس نوشته است.

6. Περὶ ὧν Ἀριστοτέλης πρὸς Πλάτωνα διαφέρεται (de Platonicae Atque Aristotelicae Philosophiae Differentia)

۷. دیدگاه او را در این باره، در فراز گویای زیر بنگرید:

Κάκεινο δὲ ῥητέον ἐπὶ πᾶσιν, ὡς Πλάτων μὲν τῶν πρὸ αὐτοῦ τοῖς μὲν ἐπόμενος, τοῖς δ' ἀντιλέγων φαίνεται. Ἀριστοτέλης δὲ πᾶσιν ἐναντιούμενος καὶ πάντας κολουῶν, καὶ οἷς δ' ἂν τῶν τισι τῶν πρότερον εἰρημένων κεχρημένος εἴη, ἔνδελος ἐστὶ καὶ τούτοις οὐ πάνν βουλόμενος φανερός εἶναι ἑτέροις εἰρημένοις χρώμενος, πάνν σοφιστικὸν τοῦτο ποιῶν καὶ φιλοσόφου τρόπου ἀλλοτριώτατον, οἷον καὶ ἐκείνο αὐτοῦ τὸ ἐπὶ τελευτῇ τῶν λογικῶν αὐχοῦντος τέ ὡς τὸ πᾶν αὐτοῦ εἴη τῆς μεθόδου ταύτης καὶ ἐπάγοντος ὡς ταύτης τῆς μεθόδου οὐ τὸ μὲν ἦν, τὸ δ' οὐκ ἦν, ἀλλὰ παντελῶς οὐκ ἦν, καὶ ταῦτα Ἀρχύτου τε πρὸ αὐτοῦ λογικὰ συγγεγραφότος, ἀφ' ὧν τισι καὶ αὐτὸς κέχρηται, καὶ Πλάτωνος αὐτοῦ τοῦτο μὲν τῶν λογικῶν ἀρχὰς παραδίδοντας, τοῦτο δὲ πανταχοῦ τοῖς λόγοις οὐκ ἂνευ τέχνης χρωμένου, καὶ λόγων μέθοδον καλοῦντος ὡς οὐσαν γε οὐχὶ μὴ οὐσαν, οὐδ' ὡς οὐδέπω εὐρημένην, ἀλλὰ καὶ πάνν δὴ ἐν χρήσει οὐσαν. (Plethon; 1973: 928.)

آریستوتلس و پلاتون، میان گئورگیوس تراپوزانی^۱ و باسیلیوس بساریون درگرفت (Lutosławski; 1905: 9) که به نگر می‌رسد بیشتر سخنورانه بوده است تا پژوهشی، و از این روی، در پژوهش کنونی نمی‌توان از آن بهره‌ای گرفت.

سرچشمه‌های تازی - پارسی

پژوهشگری که بی ارزیابی یادداشت کنونی، سرچشمه‌های تازی این نوشته را بسنجد، آن را گمراه‌کننده و بسیار پراکنده خواهد یافت. سرچشمه‌های تازی این پژوهش، دسته‌ی بزرگی از نوشته‌هایی را در بر می‌گیرند که در گستره‌های پژوهشی بسیار ناهمخوانی ریشه دوانده‌اند. این گستره‌ی ناهمگون، فرجام ناهم خانوادگی زبانی میان زبان‌های یونانی و تازی است. زبان یونانی، در پژوهش کنونی، زبان مادر به شمار می‌رود که دیگر زبان‌های اروپایی، هم خانواده‌ی آن هستند و از همین روی، چندان شگفت‌انگیز نخواهد بود که در جست‌وجوی برابرنهاده‌ای برای واژگان یونانی، کمتر به تنگنا گرفتار آیند. بدین گونه، در زبان‌های هندواروپایی، اندیشه‌ورزان با وام گرفتن واژه‌ی یونانی *διαλεκτική*، کمابیش از بند مرزمندی‌هایی رها شدند که زبان بر اندیشه بار می‌کند.

زبان تازی از این خانواده نیست و به ناگزیر، باید برای هریک از واژگان بنیادین این نوشته، برابرنهاده‌ای بیابد و این کوشش زبانی، خود به خود، زمینه‌ای پژوهشی با گیرایی فراوان است. داستان واژه‌سازی در زبان تازی، با نگاه به این زمینه، داستان کوششی خستگی‌ناپذیر برای چیره شدن بر تاریکی نوشته‌هایی بسیار پیچیده است که در زمینه‌ای از هر سوی دیگرسان، ریشه دوانده‌اند: زمینه‌ی زبانی، آیینی و فرهنگی دیگرسانی داشته‌اند و هم اکنون، می‌باید به دست خواننده‌ای برسند که کمابیش هیچ گونه شناختی از آن آموزه‌ها و آن جهان یکسره بیگانه ندارد. وام‌گیری زبانی در جهان تازی زبان، از آن روی که این زبان از سامان آواشناختی دیگرسانی سود می‌برد، پیشاپیش رویکردی ناشدنی و دور از پذیرش همگانی می‌نمود. آوانگاشت واژه‌ی

1. Γεώργιος Τραπεζούντιος (Georgius Trapezuntius) (1395–1486 AD)

یونانی در زبان تازی، بیش از آن که گزارش‌کننده‌ی ناتوانی دوزبان در پیوستن به هم برای گزارش یک انگاره‌ی پیچیده باشد، گونه‌ای شوخی زبانی مرده می‌شد که فرجام آن، در پیش نهادن واژه‌هایی تازی بود که گذشته از زبان یونانی، از ساختمان آواشناختی زبان تازی نیز پیروی نمی‌کردند.

شاید خواننده در این باره به نمونه‌های بسیار نیازمند نباشد. تنها نگاهی به نام‌های یونانیان در نوشته‌های تازی، بسنده است که آشفتگی فراوان این گذر زبانی را گزارش کند. آپولونیدس کوسی،^۱ پزشک یونانی دربار اردشیر نخست هخامنشی، در نوشته‌های تازی به نام‌های شگفتی همچون «أیلق»، «إیله»، «أبله» و «أبولن»^۲ خوانده شده است. این صاعد اندلسی، آسکله‌پیوس ترالسی^۳ را «الشعادیس» می‌نامد (ابن صاعد؛ ۲۸: ۱۹۱۲) و دفتر «هنر سرایش»^۴ آریستوتلس، در دست‌نویس‌های «الألفاظ المستعملة فی المنطق» فارابی با نام‌هایی چون «أبویطيقا»، «أرفطيقا» و «أرقبویطيقا» خوانده شده است. (فارابی؛ ۱۰۸۷: ۱۹۶۸)

اندیشه‌ورزان تازی زبان در آغاز اسلام و در جنبش برگردان، واژه‌ی یونانی διαλεκτική را به «جدل» زبان‌گردانی کردند؛ واژه‌ای که در باره‌ی همخوانی آن با واژه‌ی یونانی مادر، سپس ترسخن خواهیم گفت. پژوهشگر ناگزیر بود در باره‌ی ریشه‌ی واژه نزد تازی‌زبانان سده‌ی نخست و ناهمخوانی‌های آن با واژه‌ی مادر در ادب یونانی، کاوش‌هایی انجام دهد. این کاوش‌ها، ناگزیر می‌باید با سود بردن از سرچشمه‌هایی انجام می‌گرفت که کهن‌تر بوده و واژه‌ی تازی را به دور از بار چم‌گویانه‌ای به کار برده باشند که در سده‌های آینده همچون برجسبی، با واژه همراه شد. آشکار است که چنین پژوهشی، نمی‌تواند تنها به نوشته‌های چم‌گویانه و خرددوشگانه‌ی تازی بسنده کند. از همین روی، بازگشت به نوشته‌هایی در گستره‌های پژوهشی بسیار ناهمخوان،

1. Ἀπολλωνίδης ὁ Κῶς (Apollonides of Cos) (fl. 5th century BC)

۲. این نویسنش‌ها را در (ابن ابی‌اصیبه؛ ۱۸۲: ۱۹۸۳)، (ابن‌العمری؛ ۲۹۷: ۲۰۰۳) و (ابن‌جلجل؛ ۱۵: ۱۹۸۵) بنگرید.

3. Ἀσκληπιός ὁ Τραλλιεύς (Asclepius of Tralles) (d. 6th century BC)

4. Περὶ ποιητικῆς (De Poetica) (c. 335 BC)

مانند قرآن یا گزارش‌های کهن از آن، واژه‌نامه‌ها، نوشته‌های دستورزبانی و ادبی و گردایه‌ی گفتاوردهای پیشوایان دینی ناگزیر بود. پس از همه‌ی این گستره‌ها، پژوهش در چم‌گوییک و خرددوشگی تازی آغاز می‌شود.

ارزیابی پیشینه‌ی پژوهش چم‌گوییک پلاتون در جهان تازی زبان، از آغاز جنبش برگردان، انجام پذیر است. با این همه، نوشته‌ای در دست نیست که به گونه‌ای فراگیر به آن پرداخته و یا آن را همچون بازه‌ی پژوهشی جداگانه‌ای به دیده گرفته باشد. ابن زرع (۱۰۰۸-۹۴۲ ترسایی) یکی از نخستین چم‌گویان تازی زبان در اندرهازشی که بر بخش «باهم‌شماری» چم‌گوییک خود نوشته است، (ابن زرع؛ ۷۳: ۱۹۹۴) پلاتون را یک چم‌گوی می‌پندارد و به باور او، آریستوتلس هنجارهای چم‌گوییک باهم‌شمارانه‌ی خود را به فرجام درنگ برهم‌پرسه‌های پلاتون به دست آورده است. دستاویز اونیز، چنین است که اگر آریستوتلس با روش پلاتون آشنا نبود، دوگانگی میان درک‌ویک و باهم‌شماری را در نمی‌یافت.

در ترداد چم‌گوییک تازی، عیسی ابن زرع چهره‌ی شناخته‌شده‌ای بود و در بازه‌ای در سده‌ی دهم ترسایی، سرپرست دیستان بغداد شمرده می‌شد.^۱ این نگره‌ی ابن زرع، بیشترین جایگاهی است که یک پژوهشگر تازی زبان چم‌گوییک برای پلاتون چون چهره‌ای در سرگذشت چم‌گوییک می‌پذیرد. دیگر نگاه‌گردانی‌ها به چم‌گوییک پلاتون، یادکردی آن اندازه کوتاه است که به درون مایه‌ی این روش نمی‌پردازد. برای نمونه، فارابی در نوشته‌های چم‌گویانه‌ی خود، جز در پاره‌هایی گسسته و به کوتاهی، درباره‌ی پلاتون سخن نمی‌گوید؛^۲ و خواجه نصیرالدین توسی تنها بهره‌ی پلاتون را در چم‌گوییک، یادکرد او از بخشی از هنرستیزش می‌داند.^۳

۱. درباره‌ی دیستان بغداد، به ویژه بنگرید به (Meyerhof; 1932-1933: 109-123) و (Rescher; 1964: 33-40).

۲. برای نمونه، سخنان وی را درباره‌ی هم‌پرسه‌ی پارمنیدس در (فارابی؛ ۳۷۶: ۱: ۱۴۰۸) بنگرید.

۳. وی می‌نویسد: «افلاطون در مغالطات کتابی ساخته است - با آنک بیان هیچ جزو دیگر از اجزاء منطق نکرده است - و سبب غلط [را] مطلقاً اشتراک لفظ نهاده است - از اعتبار دیگرانواع غافل بوده - به حسب هیأت و حال لفظ در نفس خود - و آن را مغالطه به اختلاف شکل لفظ خوانند. و ←

پلاتون در سراسر اندیشه‌ی تازی‌زبان و در شاخه‌های درخت فرهنگ ایران، بسیار بلندجایگاه شد، اگر چه پلاتون پژوهی در این زمینه‌ی فرهنگی ریشه نگرفت؛ آنچه بر دشواری پژوهش پیرامون پلاتون از راه سرچشمه‌های تازی و پارسی می‌افزاید، روی گردانی از خود پلاتون و گرایش به گزارش اندیشه‌های وی لایه‌لای نوشته‌های خرددوستان برجسته‌ی تازی‌زبان بوده است. پژوهندگان مسلمان، بیشتر از راه میانجی‌ها به پلاتون می‌پرداختند و کمتر از هم‌پرسه‌های وی یا باورهای راستین او یاد می‌کردند. خواندن و گزاردن آموزه‌های خود پلاتون، کارویژه‌ی این پژوهشگران نبود و بهتر آن می‌دیدند که به جای خواندن نوشته‌های خود او، به گزارش‌هایی بسنده کنند که در نوشته‌های فارابی، ابن سینا یا خواجه نصیرالدین توسی می‌یافتند.^۱

در سده‌ی بیستم، نوشته‌هایی به زبان پارسی به چاپ رسید که از دیدگاه اروپاییان به سرگذشت خرددوشتگی اروپایی می‌پرداخت؛ اگر چه در این میان، چم‌گوییک بهره‌ای اندک داشت و پژوهش‌های چم‌گویانه به کندی و با گذشت زمانی بسیار دیرانجام گرفت. برای نمونه، ماتیکانی به نام «سرگذشت چم‌گوییک»^۲، نوشته‌ی ماکوولسکی، یکی از کم‌شمار نوشته‌هایی بود که به سرگذشت این رشته‌ی پژوهشی می‌پرداخت و به زبان پارسی، در دست پژوهشگر ایرانی جای داشت.

آن چنان بود که لفظ به حسب اختلاف تصاریف - و تذکیر و تأنیث و اسم فاعل و مفعول مختلف بود - و از عدم تمییزیکی به جای دیگری کار دارند - مانند جرب اسم و جرب نعت و مختار فاعل و مختار مفعول. (توسی؛ ۵۱۹-۵۱۸: ۱۳۶۱)

۱. جواد طباطبایی در این باره می‌نویسد: «به رغم اقبال فیلسوفان دوره‌ی اسلامی، از زمان نوشته شدن کتاب «الجمع بین رأیی الحکیمین» توسط فارابی که در آن، نخستین فیلسوف دوره‌ی اسلامی، به دنبال کوشش فیلسوفان نوافلاطونی، به جمع میان آراء غیر قابل جمع افلاطون و ارسطو پرداخته بود، تا آغاز نهضت ترجمه‌ی متن‌هایی در فلسفه‌ی غربی - که به طور عمده تاریخ‌های بی‌اهمیت فلسفه‌اند - هیچ نوشته‌ای درباره‌ی اندیشه‌ی فلسفی افلاطون به زبان فارسی نوشته نشد.» (طباطبایی؛ ۳۳: ۱۳۷۳)

۲. ماکوولسکی، آکساندر اوسیبوویچ؛ (۱۳۶۶) تاریخ منطق، برگردان فریدون شایان، تهران، مهارت، چاپ دوم.

بخش آغازین این ماتیکان، به یادکردهایی پیرامون چم‌گوییک پیش از آریستوتلس می‌پردازد. «سرگذشت چم‌گوییک» ماکوولسکی،^۱ نخستین بار در زمان جنبش چپ‌گرایی در ایران به چاپ رسید و پیشاپیش روشن است که در چارچوب دبستان چپ‌گرای روسی، می‌کوشید ریشه‌های نیرومندی برای آموزه‌های مارکس و لنین به خوانندگان‌ش بشناساند و بر این باور بود که آموزه‌های چم‌گویانه‌ی پلاتون، می‌تواند بهترین زمینه‌ی یافتنِ چنین ریشه‌هایی باشد. از همین روی بود که بخشی گسترده از آن به درک‌ویک پلاتون و هگل می‌پرداخت و کارل مارکس نیز در آن، جامه‌ی یک پژوهنده‌ی چم‌گوییک برتن می‌کرد. این ماتیکان، دیرزمانی تنها نوشته‌ی دربرگیرنده‌ی سراسر گزیده‌ی چم‌گوییک شمرده می‌شد، بازه‌ای که شوربختانه، بسیار به درازا کشید.^۲

زبان پارسی در زمینه‌ی سرگذشت چم‌گوییک، به ویژه چم‌گوییک کهن، زبانی بسیار تنگدست است. در زمینه‌ی اندیشه‌های پلاتون نیز، کارهای پژوهشی سودمند، بسیار اندک شمار هستند. پس ناگفته پیدا است که در زمینه‌ی چم‌گوییک پلاتون، نمی‌توان پژوهش‌های پرشماری یافت. «نسبت فلسفه‌ی سیاسی و فلسفه‌ی زبان افلاطون» (۱۳۸۷) نوشته‌ی مصطفی یونسی، اگرچه به گونه‌ای گسترده به «زبان» و پرسش‌های پیرامونی آن می‌پردازد، از چم‌گوییک پلاتون یاد نمی‌کند. «تاریخ فلسفه» (۱۳۴۸) نوشته‌ی محمود هومن (۱۳۵۹-۱۲۸۷) نیز از همین کاستی رنج می‌برد.

تاکنون چند پایان‌نامه در زمینه‌ی خرددوشگی پلاتون در دانشگاه‌های ایران نوشته شده، که شوربختانه نبود سامانه‌ی دسترسی به آنها، ارزیابی پیشنهادها و یافته‌های آنها را بسیار پرهزینه می‌کند. نگارنده توانست به شماری از این پایان‌نامه‌ها در دانشگاه‌های اصفهان و علامه طباطبائی دسترسی یابد. نشانی این پایان‌نامه‌ها در سرچشمه‌های فرجامین آمده است.

1. Aleksandr Osipovich Makovelskii (1884-1969)

۲. ماتیکان «گسترش چم‌گوییک» نیل و نیل، از «سرگذشت چم‌گوییک» ماکوولسکی بسیار سودمندتر است، و شوربختانه تاکنون برگردان آن از سوی مهدی عظیمی به فرجام نرسیده است.

کوتاه‌نوشته‌هایی نیز در این زمینه چاپ شده است؛ در سال ۱۳۸۱، حمیدرضا آیت‌اللهی بخش «درکاویک پلاتون» را از «سرگذشت خرددوشگی» هگل، چون کوتاه‌نوشته‌ای جداگانه به چاپ رساند؛ این برگردان^۱ از روی برگردانی انگلیسی^۲ انجام شد و از همین روی، دوبار از نوشته‌ی آلمانی هگل دور می‌افتاد. دو کوتاه‌نوشته‌ی دیگر نیز در باره‌ی درکاویک پلاتون یادکردنی است؛ یکی از آنها در سال ۱۳۸۲ از سوی حسن فتحی^۳ و دیگری، در سال ۱۳۸۴ از سوی حسین معصوم^۴ نوشته شده‌اند. در پژوهش کنونی، هر جا نیاز بوده است، از این دو کوتاه‌نوشته یاد کرده‌ایم.

سرچشمه‌های آلمانی

سامان درکاویک پلاتون، از آن چیزی که به نام درکاویک هگل شناخته می‌شود، یکسره دیگرسان بود. شوربختانه این دیگرسانی، به اندازه‌ی همسانی‌ها از سوی پژوهشگران آینده پررنگ نشد و به فرجام، درکاویک پلاتون، کمابیش ناگفته و نانوشته ماند. چرا که پژوهندگان آینده، بر این باور بودند که در چم‌گوییک بسیار فراگیر هگل، می‌توانند همه‌ی داده‌های بنیادین و پیرامونی درکاویک را بازیابی یا بازسازی کنند و از همین روی، خواننده‌ای که به یک سامان فراگیر درکاویک دسترسی دارد، نیازی به پژوهش درکاویک پلاتون نیز نخواهد داشت.

با این همه، هر پژوهش سامان‌مند در باره‌ی بخشی از اندیشه‌ی یونانی، ناگزیر است به نوشته‌های آلمانی در این زمینه بازگردد. بسیاری از این پژوهش‌های آلمانی،

۱. آیت‌اللهی، حمیدرضا؛ (۱۳۸۱) «دیالکتیک افلاطون از دیدگاه هگل»، فرهنگ، شماره‌ی ۴۱ و ۴۲، بهار و تابستان ۱۳۸۱، برگ‌های ۸۴-۶۵.

2. Hegel, Georg Wilhelm Friedrich; (1955) *Hegel's Lectures on the History of Philosophy*, Translated from the German by Elizabeth Sanderson Haldane and Frances H. Simon, London, Routledge and Kegan Paul LTD.

۳. فتحی، حسن؛ (۱۳۸۲) «دیالکتیک در فلسفه‌ی افلاطون»، نشریه‌ی دانشکده‌ی ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تبریز، بهار ۱۳۸۲، دوره‌ی ۴۶، شماره‌ی ۱۸۶، برگ‌های ۲۲-۱.

۴. معصوم، حسین؛ (۱۳۸۴) «مفهوم دیالکتیک در فلسفه‌ی افلاطون»، اندیشه‌های فلسفی، شماره‌ی ۳، پاییز ۱۳۸۴، برگ‌های ۱۲۰-۱۰۷.

در زبان‌های دیگر، به ویژه در زبان انگلیسی، همتایی ندارند و ناگزیر باید همچون بخشی چشم‌ناپوشیدنی از سرچشمه‌های پژوهش به دیده گرفته شوند. سرچشمه‌های آلمانی پژوهش کنونی، به سه دسته بخش‌پذیرند؛

یک: شوربختانه، نوشته‌های خرددوшگان پیشاپلاتونیک از دست رفته‌اند و آنچه از ایشان برجای مانده، یادکردهای کوتاهی است که در نوشته‌های نویسندگان آینده‌ی جهان یونانی - لاتینی می‌توان یافت. هرمان دیلس^۱ در آستانه‌ی سده‌ی بیستم، این پاره‌ها را از آن نوشته‌ها گرد آورده، ویراسته و شماره‌گذاری کرد. شماره‌گذاری دیلس، بر پایه‌ی نام سرچشمه‌ی یک پاره انجام گرفته است. ماتیکانی که وی فراهم آورد، به نام «پاره‌های پیشاسوکراتیک»^۲ خوانده شده و ما نیز در پژوهش کنونی، هر جا از این اندیشمندان یاد کرده‌ایم، شماره‌گذاری دیلس را پیش چشم داشته‌ایم. چاپ ششم این ماتیکان، میان سال‌های ۱۹۵۱ تا ۱۹۵۲ ترسایی با بازبینی والتر کرانتس^۳ شاگرد دیلس، به چاپ رسید و از این روی، به نام «ویرایش دیلس - کرانتس» خوانده شد.

دو: برگردان هم‌پرسه‌های پلاتون، که در زبان آلمانی پیشینه‌ی نیرومندی دارد. در آغاز سده‌ی نوزدهم، برگردان فریدریش شلایرماخِر^۴ از این هم‌پرسه‌ها، در شش دفتر انجام گرفت که پنج دفتر نخست آن، میان سال‌های ۱۸۰۴ تا ۱۸۱۰ و دفتر ششم در ۱۸۲۸ در برلین به چاپ رسید. گوئترایگلر این برگردان را ویراست و میان سال‌های ۱۹۷۰ تا ۱۹۸۳ در هشت دفتر به دوزبان یونانی و آلمانی به چاپ رساند.^۵ اوتو آپلت^۶ نیز، برگردان دیگری را کمابیش یک سده پس از شلایرماخِر، میان سال‌های ۱۹۱۶ تا ۱۹۳۷ در پیش نهاد. این برگردان در سال ۲۰۰۴ نیز در شش دفتر به چاپ رسیده

1. Hermann Alexander Diels (1848-1922)

2. Die Fragmente der Vorsokratiker (1903)

3. Walther Kranz (1884-1960)

4. Friedrich Daniel Ernst Schleiermacher (1768-1834)

۵. نشانی این چاپ را با درایه‌ی (Platon; 1970-1983) در سرچشمه‌های فرجامین بنگرید.

6. Otto Apelt (1845-1932)

است. برگردان دیگری نیز به خامه‌ی پژوهشگران گوناگونی از سال ۱۹۹۳ در گوتینگن آغاز شده^۱ که همراه با یادداشت‌های افزوده‌ی سودمندی است. این برگردان هنوز فرجام نیافته و تاکنون، چهارده دفتر از آن به چاپ رسیده است. برای سیاهه، باید برگردان‌های بسیار پرشماری را افزود که تنها یک یا دو هم‌پرسی‌ی پلاتونی را بنیاد کار پژوهشی خویش گذارده‌اند.

سه: پژوهش‌های آلمانی پیرامون پلاتون، و پیرامون سرگذشت هنرچم گوییک، از شماره بیرون هستند. برای نمونه، کارهای کهن‌ترمانند اندیشمندان یونانی^۲ ثئودور گومپرتس،^۳ یا پلاتون،^۴ نوشته‌ی ویندل‌باند^۵ و ماتیکان دیگری با همین نام، (۱۹۲۰) از ویلاموویتس^۶ در دست نگارنده بود که در جایگاه‌هایی، از آنها یاد شده است. در این باره، ناگزیریم تنها به یادکرد پژوهش‌هایی بسنده کنیم که آشکارا با پژوهش کنونی هم‌پوشانی گسترده‌ای دارند. در این زمینه، به ویژه پژوهش کارل پرانتل^۷ را می‌توان یاد کرد که در سال ۱۸۵۵ به چاپ رسیده است.^۸ وی بخشی نود برگی از نخستین دفتر را به پیش آریستوتلیان پرداخته است. کوه‌نوشته‌ی ارزنده‌ای از هامبروخ^۸ نیز می‌کوشد ریشه‌های پلاتونیک آموزه‌های چم‌گویانه‌ی آریستوتلس را ارزیابی کند.

۱. نام این گردآیه‌ی برگردان‌ها، Platon: Werke. Übersetzung und Kommentar است.

2. Griechische Denker: Geschichte der antiken Philosophie (Leipzig, 1893 and 1902)

3. Theodor Gomperz (1832-1912)

4. Wilhelm Windelband (1848-1915)

5. Ulrich von Wilamowitz-Moellendorff (1848-1931)

6. Carl von Prantl (1820-1888)

7. Geschichte der Logik im Abendlande (1855)

8. Logische Regeln der Platonischen Schule in der Aristotelischen Topik (1904)

خرددوشگان و سرایندگان

آغاز خرددوشگی یونانی، آغاز تراداد اندیشه‌ی یونانی نیست؛ خرددوشگان یونانی، ریشه‌های نیرومندی در کهن‌وک‌هایی داشتند که امروز نیز شماری از پژوهشگران، می‌کوشند این ریشه‌ها را در آن سرچشمه‌ها جست‌وجوی کنند.^۱ سرایندگان کهن، سرچشمه‌های در دسترس برای این تراداد اندیشه بودند و سروده‌های ایشان، کمابیش چارچوب‌هایی برای اندیشیدن به دست اندیشمندی یونانی کهن می‌سپرد. برای این رویکرد، گواهانی نیز در دست پژوهشگر هست. هرودوتوس (Herodotus; 1987: II₅₃) از پیشینگی ایشان در این باره سخن رانده و کسنوفانس کولوفونی^۲ بر این باور بود که هرآنچه را مردم می‌دانند، در آغاز از هومروس آموخته‌اند.^۳ خود پلاتون نیز وی را «آموزگار یونانیان» می‌شمارد.^۴ نزد ایسوکراتس، سروده‌های هومروس توانایی بسیج مردمی را نیز داشته است.^۵

۱. برای نمونه، (Cornford; 1923: 41-43) و (Cornford; 1942: 7) را بنگرید.

2. Ξενοφάνης ὁ Κολοφώνιος (Xenophanes of Colophon) (c. 570 – c. 475 BC)

3. ἐξ ἀρχῆς καθ' Ὅμηρον ἐπεὶ μεμαθήκασι πάντες

این فراز از هرودیانوس (Herodianus; 1803: 296₆) به دست ما رسیده است.

4. τὴν Ἑλλάδα πεπαιδευκεν (Plato; 2003: 606_e)

۵. ایسوکراتس در (Isocrates; 1854: 159) از ἀπολεμήσαντας τοῖς βαρβάροις سخن می‌گوید.

در فرازی از هم‌پرسه‌ی «شهریاری»، از «ستیزکهن خرددوشگی و سرایش»^۱ یاد شده و پلاتون، نمونه‌هایی از تازش سرایندگان به خرددوشگان را آورده است که شوربختانه، نمی‌دانیم از آن کدام سرایندگان هستند.^۲ این ستیزه‌ی کهن، کشته‌ای نامور نیز بر جای نهاد: سوکراتس، در دادگاه خود با دو خواهان روبه‌روی بود که یکی از ایشان، ملتوس، به نمایندگی از سرایندگان^۳ به دادگاه آمد.

در برابر، خرددوشگان نیز برآتش این ستیزه، هیمة‌هایی افزوده بودند. کسینوفانس کولوفونی در پاره‌های پرشماری به این باورهای کهن یونانی می‌تازد؛^۴ او باشندگان افسانه‌ای را بستاو می‌شود،^۵ که در این راه، پیشوای پلاتون^۶ به شمار می‌آید. نیز، کسینوفانس ویژگی‌های خوی‌شناسیک ایزدان هومروس و هسیودوس را ویژگی‌های ناپسندی می‌داند،^۷ چنان‌که گویی ایشان باید سرچشمه‌ی خوی‌شناسی مردمان باشند.^۸ هراکلیتوس نیز پیروی از ایشان را کاری نکوهیده به شمار می‌آورد.^۹ پلاتون

۱. *παλαιὰ διαφορά φιλοσοφία τε καὶ ποιητικῇ* (Plato; 2003: 607_b)

۲. شاید از آن «سوفرون سوراکوسی» *ὁ Συρακούσιος Σώφρων* باشند که در ۴۳۰ پیش از ترسایی شکوفا شد. در این باره، (Wilamowitz-Moellendorff; 1920: I: 252) و (Wilamowitz-Moellendorff; 1920: II: 386-387) را بنگرید.

۳. *Μέλητος ὑπὲρ τῶν ποιητῶν ἀχθόμενος* (Plato; 1877: 23_c)

نیز (Laertius; 1964: II₃₉) را بنگرید.

۴. درباره‌ی خرده‌گیری‌های کسینوفانس و هراکلیتوس بر ایزدشناخت هومروس - هسیودوس، (Gabriel; 2006: 50-51) و (Arabatzis; 2005: 93-94) را ببینید.

۵. *ἀνδρῶν δ' αἰνεῖν τοῦτον δὲ ἐσθλὰ πίων ἀναφαίνει, ὥς οἱ μνημοσύνη καὶ τόνος ἀμφ' ἀρετῆς, οὗτι μάχας διέπων Τιτῆνων οὐδὲ Γιγάντων οὐδὲ <τε> Κενταύρων, πλάσματα τῶν προτέρων, ἢ στάσις σφεδανὰς, τοῖς οὐδὲν χρηστὸν ἔνεστι.* (Athenaeus; 1887: XI₇)

۶. در این باره، هم‌پرسه‌ی «فایدروس» (Plato; 1868: 229_c-230_a) را بنگرید.

۷. *πάντα θεοῖς ἀνέθηκαν* "Ομηρὸς θ' Ἡσίοδος τε, ὅσσα παρ' ἀνθρώποις ἐνεῖδεν καὶ ψόγος ἐστίν, κλέπτειν μοιχεύειν τε καὶ ἀλλήλους ἀπατεῦν. (Empiricus; 1842: IX₁₉₃)

۸. به راستی ایشان چنین جایگاهی نیز داشته‌اند. برای نمونه، هم‌پرسه‌ی «پروتاگوراس» (Plato; 1884: 325_c-326_a) را ببینید.

۹. *Τίς γὰρ αὐτῶν νόος ἢ φρήν; [δήμων] αἰδοῖσι ἔπονται καὶ διδασκάλῳ χρέωνται ὁμίλῳ, ...* (Proclus; 1869: 256₁₋₃)

در این باره نیز راه کسنوفانس و هراکلیتوس را پیموده است.^۱ هراکلیتوس، هسیودوس را از شناخت روز و شب ناتوان می‌داندست^۲ و سرایندگان را مردم فریب می‌نامید.^۳ از همین روی، سوکراتس با باورهای ایشان همراه نبود و با شناخت‌شان از ایزدان می‌ستیخت.^۴

پلاتون نیز برای همه، خدایی را می‌افزاید که در روان سراینده خانه کرده است: سراینده از آنچه می‌سراید، چیزی نمی‌داند: او تنها گزارش‌گر سخن ایزدان^۵ است. این سخن پلاتون، از ریشخند تهی نیست و سرایندگان را با گونه‌ای نادانی نکوهیده در ادب سوکراتیک در پیوند می‌داند.

در پرتوی این یادکردها، ساده‌ترین برداشت، می‌تواند این باشد که گسست یکسره از کهن‌وک‌ها، آغازگاه اندیشه‌ی خرددوشگانه در جهان یونانی است. با این همه، این باور چندان با آنچه به راستی در یونان رخ داد، همخوان نیست. رویکردی که گمان می‌کند آغاز خرد دوشگی در یونان، با جدایی از کهن‌وک‌ها همراه بود، چندان نمی‌تواند دیربزید؛^۶ این، نه از آن روی است که مردم زیرهنایش این کهن‌وک‌ها بودند و باورهای خویش را برپایه‌ی این گونه گزارش‌ها، سامان‌مند می‌ساختند؛ که از آن روی است که خود خرددوشگی یونانی نیز نه چندان از این

۱. در این باره، برای نمونه هم‌پرسی «شهریاری» (Plato; 2003: 377_a-392_c) را بنگرید.

2. Διδάσκαλος δὲ πλείστον Ἡσίοδος τοῦτον ἐπίστανται πλείστα εἰδέναι, ὅστις ἡμέρην καὶ εὐφρόνην οὐκ ἐγίνωσκε· ἔστι γὰρ ἔν. (Hippolytus; 1851: IX₁₀)

3. Δοκεόντων ὁ δοκιμώτατος γινώσκει πλάσσειν. (Clement of Alexandria; 1869: V₁⁶⁴⁹)

۴. در این باره، (Dowden; 1992: 47) را بنگرید. به دیده‌ی او، سوکراتس به ایزدان یونانی بی‌باور نیست؛ او تنها شناخت هومروس - هسیودوس از ایشان را نمی‌پذیرد.

۵. پلاتون در هم‌پرسی «ایون» (Plato; 2007: 534_e) از سراینده چون ἐρμηνῆς τῶν θεῶν سخن گفته است. آن را با فرازی از هم‌پرسی «اپاگویی» (Plato; 1877: 22_{a-c}) بسنجید.

۶. نمونه‌ی این دیدگاه را نزد نیچه ببینید:

allen Späteren war es unendlich erleichtert, zu philosophiren, Jene hatten den Weg vom Mythos zum Naturgesetz, vom Bild zum Begriff, von der Religion zur Wissenschaft zu finden. (Nietzsche; 1913: 130)

باورها بیگانه بود و نه می‌توانست از باورهایی که جهان یونانی را ساخته بودند، در گذرد.^۱

اندیشه‌ی نوین یونانی، اندیشه‌ای نیست که افسانه‌های کهن یونانی را یکسره بستاوه شود و آنها را کنار بگذارد. این اندیشه، نه تنها از افسانه‌های کهن دور نیست، که به گونه‌ای این افسانه‌ها را چون پس‌زمینه‌ی اندیشه‌ی خویش به کار می‌گیرد. به ویژه که یونانیان کهن، که شنوندگان این اندیشه‌ی نوین شمرده می‌شدند، در پس‌زمینه‌ی خرد خویش، نه آسمان و زمین پیرامونی، که ایزد اورانوس خفته بر تن ایزدبانو گایا را می‌دیدند و در می‌یافتند. پس خرد سنجش‌گر نوپدید، نه پهلوان درهم‌کوبنده‌ی افسانه‌ی یونانی کهن، که جست‌وجوگری پالاینده‌ی این افسانه‌ها است. داستان پیشکش کردن نوشته‌های هراکلیتوس به پرستشگاه ایزد آپولون، نباید برای ما چندان شگفت‌انگیز باشد؛ همچنان که باردار شدن پرندگان با وزش باد، باوری که آریستوتلس بر آن استوار بود،^۲ ما را به شگفتی نمی‌اندازد.^۳ ارزیابی ما از خرددوشگی یونانی، این نیست که این گونه اندیشه، از پس‌زمینه‌ای افسانه‌ای تهی شده باشد؛ آنچه سرگذشت اندیشه‌ی مردمان را برگ زده، این است که در این اندیشه‌ی نوپدید، رگه‌هایی از سنجش‌بخردانه‌ی جهان نیز نهفته است: چیزی که نزد هومروس یا هسیودوس نیست.

میله‌توسی‌ها، دیدگاه‌های خود را در برابر یکدیگر سیمایش می‌کردند و

۱. در این باره، (Bender; 2013: 57-94) را بنگرید. او در این بخش، گزارش برپایه‌ی کهن‌وک‌ها و گزارش برپایه‌ی آموزه‌های متاگیتیک پیش‌پلاتونیان را از گیهان در نگرسته است. این کار او، گونه‌ای دنباله‌روی از کار بسیار سودمند کورنفورد (Cornford; 1957) به شمار می‌رود که در این باره، بسیار خواندنی است.

۲. در این باره (Aristotle; 2002: 560⁵⁻⁹) را بنگرید.

۳. این نمونه‌ها فراوان هستند. کورنفورد در بخش دوم آموزش‌نامه‌اش در باره‌ی ثوکودیدس، (Cornford; 1907: 79-250) رگه‌های افسانه‌ای را در آموزه‌های این خردگراترین نویسندگی یونانی برشمرده است.

دیدگاه‌های دیگری را کنار می‌نهادند. این رگه‌ی ارزیابی سنجش‌گرانه، برجسته‌ترین بخش از اندیشه‌ی آغازین ایشان بود که بخش‌های دیگر آن، امروزه چندان کارآمد نیستند.^۱

سنجش این رگه‌ها، به ویژه نزد پلاتون، کارویژه‌ی پژوهش کنونی است. با این همه، باید در آغاز پرسید که این افسانه‌ها چه کاربردی برای خرددوшگان یونانی داشتند؟ چرا پلاتون، به پیروی از این کهن‌وک‌ها، سویه‌های راست / بالا را نیک و سویه‌های چپ / پایین را بد ارزیابی می‌کند؟^۲ پاسخ این پرسش، برای کسی که با چیستی کهن‌وک‌ها آشنا باشد، چندان دشوار نخواهد بود.

خرددوшگان پیشاپلاتونیک در کهن‌وک‌سرایی، نمادها را به یاری می‌خواهند. نمادها، واژه‌هایی هستند که جای دیسه‌شان را به انگاره‌های آهنجیده می‌دهند؛ داستانی که روی این انگاره‌ها پوشانده شده، از سویی، راه را براستواری درازآهنگ این انگاره‌های پیوندیافته می‌گشاید و از دیگر سویی، به اندریافت آنها از سوی گفت‌وگوی شونده یاری خواهد رساند. این دست‌مایه‌ها، خرددوшگان را بر آن می‌داشت که کهن‌وک‌ها را در آموزه‌ی خویش به یاری بخواهند و آموزه‌هایشان را بر این اسب‌راهوار، سوار کنند.

هریک از کهن‌وک‌های یونانی، نماینده‌ی تک‌چیزها یا انگاره‌هایی آهنجیده‌اند.

۱. کارل پوپر، این تراداد و پیدایش آن را به خوبی ارز یافته است. به ویژه (Popper; 1958: 18-22) را بنگرید. دیوید لیندبرگ، (Lindberg; 1992: 29) این دگرگونی از کهن‌وک‌سرایی به خرددوшگی را چنین سیمایش می‌کند: «گویا میله‌توسی‌ها آگاه شده بودند که نه تنها باید به سادگی آموزه‌های خویش را گزارش دهند، که همچنین باید آنها را در برابر خرده‌گیران و هماوردها استوار دارند. این آغاز تراداد ارزیابی سنجش‌گرانه بود که تا امروز دنبال شده است.»

۲. در فرازی از هم‌پرسی «شهریاری» (Plato; 2003: 614) داوران فرجامین را می‌بینیم که در آغازین درگاه سرزمین مردگان نشسته‌اند و روان‌ها را می‌سنجند. آن کس که بدکار باشد، به دروازه‌ی چپ می‌رود که روبه پایین و زیرزمین است و آن که نیکوکاری پیشه کرده باشد، راهی دروازه‌ی راست می‌شود که روبه بالا و آسمان است. این تنها یکی از انبوه نمونه‌هایی است که می‌توان از آنها یاد کرد.

این پیوند دو سویه بود: با این که آن کهن‌وک نماینده‌ی آن تک‌چیز یا انگاره در نگر می‌آمد، آن تک‌چیز یا انگاره نیز آگنده از آن کهن‌وک بود. یا چنان که آریستوتلس در گفتاوردی از ثالس می‌نویسد: «همه چیز آگنده از خدایان است.»^۱ برای یونانیان، ایزدان و تک‌چیزها یا انگاره‌هایی که آنها را نمایندگی می‌کردند، می‌توانستند به سادگی به جای هم به کار روند.^۲ بدین گونه، نزد یک خرددوشه‌ی کهن یونانی، کهن‌وک‌ها نماینده‌ی یک انگاره‌ی آهنجیده یا تک‌چیزی در جهان بیرونی بودند که نام یکی از ایزدان را به جای دیسه‌ی بیرونی خویش پذیرفته باشند. باز یافتن این انگاره‌های آهنجیده و چینش آنها در سامانه‌ای سازگار و هماهنگ، به گونه‌ای که بتواند کلید یک یا چند پرسش بنیادین شود، خویشکاری نخستین خرددوشگان یونانی است.

با این همه، هر کهن‌وک یونانی، سرگذشتی داشت و با هر یک از کهن‌وک‌های دیگر، در پیوند بود. این پیوند یافتگی کهن‌وک‌ها، به میانجی‌گری یگانگی کهن‌وک با تک‌چیزها و انگاره‌ها، به پیوند یافتگی تک‌چیزها با انگاره‌ها دگرگون می‌شد. بدین گونه، با یک کهن‌وک سرایی، پیوند این تک‌چیزها با انگاره‌ها در سپهر اندیشه‌ی یونانی گزارد شده و به یاری آن، واژنش سخنی پیرامون پیوند تک‌چیز با انگاره، انجام پذیر بود. از آنجا که این کهن‌وک‌ها، برای یک یونانی یکسره پذیرفتنی بود و پس‌زمینه‌ی اندیشه‌ی آنها به شمار می‌رفت، این شیوه‌ی واژنش به زودی پذیرفته می‌شد.

با این همه، نباید از کاستی‌های این روش نیز چشم‌پوشی کرد. هر کهن‌وک یونانی، انبوهی از داده‌های پنهان و آشکار را در دل خود داشت که در گذر زمان،

۱. πάντα πλήρη θεῶν. (Aristotle; 1896: 411^a)

۲. برای نمونه، در فرازی از ایلیاس، به جای واژه‌ی «آتش»، از نام «هفائستوس» سود برده شده است:

Καὶ τὰ μὲν ἄρ' σχίζουσιν ἀφύλλοισιν κατέκαιον / σπλάγχνα δ' ἄρ' ἀμπεύραντες ὑπείρεχον
Ἡφαίστοιο. (Homer; 1920; II₄₂₅₋₄₂₆)

استوارانه با آن کهن‌وک پیوند یافته بودند. این پیوستگی، چون در کاربرد تازه‌ای خودنمایی می‌کرد، نه تنها آن انگاره‌ی پیوند یافته با کهن‌وک یاد شده، که این انبوه داده‌های پنهان و آشکار پیرامونی را نیز با خود به دل انگاره‌ی تازه می‌کشاند. در یک کاربرد فرسخت خرددوشگانه، راه یافتن داده‌های فراوان به یک چم‌ورزی، آن هم بی آن که راه‌یابی آنها ارزیابی شده یا به فرجام کار بست یک هنجار خرددوشگانه بوده باشد، دردسرساز بود. کمتر دیده شده است که اندیشمند یونانی، خود را درگیر ارزیابی این دردسرهای پیرامونی کرده باشد.

از این نگرگاه، کهن‌وک‌های یونانی درست همان جایگاهی را داشتند که زبان در خرددوشگی بردوش دارد. هر واژه در هر زبان، باردار چندین انگاره است که چون برای نمایندگی یکی از آنها به کار می‌رود، انگاره‌های دیگر چون زمینه‌ای نادیده گرفته شده یا پیش‌نهاده‌ای ناخودآگاه، زیرِ واژه پنهان می‌شوند. با گذر زمان و گسترش ادب خرددوشگانه پیرامون یک واژه، این انگاره‌های پنهان چون مهمانان خودخوانده‌ای از زیر جامه‌ی واژه به در می‌آیند و با انگاره، چنان پیوستگی‌هایی می‌یابند که جدا کردن‌شان ناشدنی می‌نمایاند. این گونه پیوستگی‌ها در دل زبان مادر، نه چندان خودنمایی می‌کند و نه چندان آزارنده است؛ هنگامی که زبان‌گردانی یک نوشته‌ی خرددوشگانه می‌رسد، ناگهان انگاره‌های پیوسته به واژه خودنمایی می‌کنند و برگرداننده در نمی‌یابد که چرا آنچه در نوشته‌ی یونانی می‌خواند، نمی‌تواند در زبان دخترنیز به درستی بگزارد و گویی سرگرم کاری همواره نافرجام است.

فرجامین سیمایش

سرگذشت شناخت، سرگذشت جایگزینی روش‌ها به جای یکدیگر است. اندیشمندان در هر زمانی، می‌کوشند روش‌هایی را به کار گیرند که گردایه‌ی بزرگ‌تری از «شناخت سودمند» را برای آنها به ارمغان می‌آورد. اگرچه انگاره‌ی «شناخت سودمند»، خود نیز اندک اندک تن به دگرگونی‌هایی داد، کمابیش می‌توان آن را بر پایه‌ی دیدگاه‌های اندیشمندان کهن، به چم شناختی سیمایش کرد که دارای چند ویژگی همه‌پسند باشد؛ (۱) «آوست» به چم پاسخ‌گوی در هر زمان و در هر جایگاهی، (۲) «فراگیر» چون کلیدی یگانه برای باز کردن درهای بسته‌ی بسیار، (۳) «درست» به چم سازگار با چیزی بیرون از اندیشه‌ی اندیشنده و (۴) «هماهنگ» به چم سازگار با دیگر درون‌مایه‌های الفنجیده در اندیشه‌ی اندیشنده.

در این باره که آیا چنین شناختی هرگز در کار بوده است یا نه، همواره گفت‌وگوی‌هایی در کار بوده و در هر بازه‌ی زمانی، کسانی به کنار زدن چنین رویکردی سرگرم بوده‌اند. کسانی که از سوی گزارش‌گران گزارش همه‌پذیر سرگذشت اندیشه، همواره یا با گونه‌هایی دشنام روبه‌روی شده‌اند و یا در باره‌هایی، نام خودشان، خویشکاری گونه‌ای دشنام را بردوش کشیده است. پژوهش کنونی، نه به داوری در این باره خواهد پرداخت و نه به آن پرسش پاسخی خواهد داد؛ آن را باید به جایگاه و زمانی دیگر واگذار کرد. چنانچه بخواهیم به فرنام پژوهش کنونی پای بند بمانیم، ناگزیر خواهیم بود از پراگندگی در باره‌های پژوهشی پرهیزیم. در این بخش،

خواهیم کوشید به کوتاهی، سیاهه‌ای از رویکردها، پیش‌نهاده‌ها و پیشنهادهای این دفتر را فراهم آورده و ارزیابی کنیم. از آنجا که این دفتر، دربرگیرنده‌ی تک‌داده‌های فراوانی بوده است، ناگزیر باید از آنها چشم پوشید و رویکردهای فراگیرتری را در میان نهاد که تک‌داده‌ها، برای استوار شدن آنها گرد هم آمده‌اند. با این همه، نباید از یاد برد که هر بخشی از این سیمایش کوتاه، به گونه‌ای گسترده‌تر در بخشی دیگر از این دفتر گزارش شده است.

پژوهشگری که بخواهد اندیشه‌ی سوکراتس را پی‌رود، ناگزیر است یکی از راه‌های زیر را برگزیند: یا باید مانند برنت و تیلر، گزارش پلاتون را از سوکراتس، گزارشی راستین بشمارد؛ یا همچون مایر،^۱ شماری از هم‌پرسه‌های نخستین پلاتون را در بردارنده‌ی ساختمان بنیادین اندیشه‌ی سوکراتس بیندارد و تنها تا همین اندازه، اندیشه‌ی سوکراتیک را از سرچشمه‌های پلاتونیک بپذیرد؛ یا مانند بروکروشلایرماخر، پلاتون را رها کرده و برای شناخت سوکراتس راستین، به کسینوفون آثنی بازگردد؛ یا مانند یوئل، به جای کسینوفون، آریستوتلس را دستاویز شناخت سوکراتس راستین و جداسازی او از سوکراتس پلاتونیک بشمارد. پژوهش کنونی، کوشیده است با سود بردن از گزارش‌های کسینوفون و آریستوتلس، و نیز سرچشمه‌های کهن دیگری که به دست ما رسیده است، سوکراتس را از پلاتون جدا کند.

داستانی که آریستوتلس در «هنر سخنوری» از آریستیپوس می‌آورد، یکی از کهن‌ترین گواهانی است که راه سوکراتس را از پلاتون جدا می‌کند. به نوشته‌ی او، آریستیپوس، هنگامی که پلاتون، به باور او گستاخانه، دیدگاه‌هایش را در میان نهاد، گفت: «دوست مان [= سوکراتس]^۲ هرگز این چنین سخن نگفت.»^۳ اگرچه

1. Heinrich Maier (1867-1933)

۲. شاید که خوانندگان فرهیخته، به افزودن نام سوکراتس در این فراز خرده بگیرند. این نام، بی‌درنگ پس از یادکرد این رخداد، از سوی آریستوتلس افزوده شده است.

3. Ἀριστιππος πρὸς Πλάτωνα ἐπαγγελτικώτερόν τι εἰπόντα, ὡς ἔπειτο: “ἀλλὰ μὴν ὁ γ’ ἐταῖρος ἤμῶν”, ἔφη, “οὐθὲν τοιοῦτον”, λέγων τὸν Σωκράτη. (Aristotle; 1976: 1398²⁹⁻³¹)

پیشینیان، کمابیش همگی براین باور بودند که سخنگوی پلاتون، همان سوکراتسِ راستین نیست، در سال‌های آینده این باور با خرده‌گیری‌هایی روبه‌روی شد و گروهی پیشنهاد یگانگی اندیشه‌ی سوکراتیک - پلاتونیک دادند. ارزیابی ساختمان چم‌گویانه‌ی اندیشه‌ی پلاتون، چنان که در این دفتر دیده می‌شود، راهی را می‌گشاید که میان یک استادِ خوی‌شناسیک سخن‌گوی و شاگردِ خرددوشه‌ی نویسنده‌ی وی، دیوارِ روش‌شناختیِ باور‌پذیری کشیده شود.

مرگِ آگاهانه‌ی سوکراتس، او را در آینده‌ی اندیشه‌ی خرددوشگانه، جایگاهی بنیادین بخشید: نه از آن روی که او بیدادگرانه کشته شده بود؛ که از آن روی که خرددوشگی با سوکراتس، بازگوییِ مرگِ پهلوانی خویش را در برابر بازگوییِ مرگِ پهلوانی سوگ‌نمایش‌های یونانی یافته بود و اینک می‌توانست هم‌آورد آنها باشد. سوکراتس، سامانِ «گستاخی / کيفر» را در سوگ‌نمایش‌های یونانی، با سامانِ نوینِ «اندیشه / گستاخی» جایگزین کرده بود و این جایگزینی، راه را برای پیدایشِ سامانی گشود که در آن، پهلوانِ خرددوشه تنها خویشکاری «اندیشیدن» را بردوش می‌کشید و رویارویی با او، دل‌سپردن به راهِ اهریمنیِ گستاخی شمرده می‌شد. این مرگ و بازگفتِ آن، اندیشه‌ی پلاتون را تا مغزاستخوان درگیر کرد و سود بردن از نام سوکراتس در هم‌پرسه‌ها، گونه‌ای وام‌گزاردن به این پهلوان / آموزگار شمرده می‌شد.

خودداری سوکراتس از نگارش، پلاتون را یاری کرد که سخنگوی سوکراتسِ راستین دانسته شود. به ویژه که او در سامان‌دهی به انگاره‌های خرددوشگانه و فراهم آوردن جهانی تازه، کمابیش سازمندترین سامانی را پدید آورد که تاکنون شناخته شده است. توان هم‌آورد‌های او، در آفرینشِ اندیشه‌های نوین و همساز، با توانایی پلاتون برابری نمی‌کرد و این، دست‌آویز دیگری برای پوشانده شدن چهره‌ی سوکراتس با چهره‌پوشی پلاتونیک به شمار می‌رفت. بدین گونه بود که جدا کردن آموزه‌های پلاتون از سوکراتس، با گذر زمان، دشوار و دشوارتر شد. با این همه، دشوار بودن یک پژوهش، هرگز دست‌آویزی برای رها کردن آن نبوده است.

آن سامانِ چم‌ورزی که سوکراتس به یاری آن از پیش‌گذارده‌ها به فرجام‌ها دست

می‌یابد، سامانِ بسیار ساده‌ای است که تنها در زمینه‌ی خوی‌شناسیک، و آن هم با سود بردن از پیش‌نهاده‌های یک پاسخ‌دهنده‌ی بازاری [=آموزش نادیده] چاره‌ساز شود. هم‌پوشانی‌های آن با سامانِ چم‌ورزی پلاتون، گذشته از نام‌های یگانه، در بخش‌هایی کمتر بنیادین است. سامانِ پلاتونیک، پدید آمده است که بتواند در همه‌ی گستره‌ها، برای ایستادگی در برابر اندیشمندانِ کارآزموده‌ای پاسخی فراهم آورد که بنیادِ اندیشه را آماج تیرهای مردافکنِ خویش ساخته‌اند. پاسخی که پلاتون از این روش‌شناسی چشم دارد، باید از سویی، هماهنگ با دیگر بخش‌های اندیشه‌ی پلاتونیک باشد و از سوی دیگر، پایبندی خود را به تک‌داده‌های جهان پیرامونی [نه تک چیزها یا تک رویدادها، که تک‌داده‌ها] به همان اندازه نشان دهد که در برابر باورهای گفت‌وگوی شونده به نمایش می‌گذارد. سوکراتس، خردمندی است که به ژرفای و گستردگی نادانی خویش آگاه شده و می‌کوشد این اندازه از آگاهی فروتنی بخش را در جهانِ گفت‌وگوی شونده نیز بگسترد. درون‌مایه‌ی گفت‌وگوی او، هر گستره‌ی پژوهشی که باشد، تنها برای دستیابی به همین آماج خوی‌شناسیک دنبال می‌شود و در سویه‌های گوناگون، کرانه‌هایی تا بن‌بست‌های چندگانه‌ای می‌یابد؛ در برابر، پلاتون، خرددوشه‌ای است که آموزه‌ی مینودیس‌ها را چون بنیادِ اندیشه‌های خویش در همه‌ی گستره‌های پژوهشی، پدید می‌آورد تا هر پرسشی، در هر گستره‌ی پژوهشی ساده یا پیچیده‌ای، با پاسخی استوار بر آموزه‌ی مینودیس‌ها، به اندازه‌ای از ایستایی دست یابد که بتواند گداری برای رود خروشانِ جهانِ پیرامون باشد. هر اندازه که سوکراتس، خانه‌های اندیشه‌ی مردمان را به کرانه‌های وسوویوس می‌کشانند، پلاتون آنها را با کرانه‌های آرامِ دریایی آشنا می‌کند که اگر چه در دل آن آشوبِ خشمگینی لانه کرده باشد، باری آن را به آرامشِ این کرانه‌ها راهی نخواهد بود.

اگر پیوستگی سرگذشت شناخت را به جایگزینی روش‌ها به جای یکدیگر بپذیریم، درکاوش پلاتون، جایگاهی ارجمند در این میان خواهد یافت. او پیش از آریستوتلس، و به راستی برای نخستین بار، سامانه‌ای روش‌شناختی در پیش نهاد که

به یاری آن، بتوان راه‌های شناختِ شناسنده را از تک چیزهای بیرونی و انگاره‌های آهنجیده، شناسایی و سازمند کرد. او خود از ارج آنچه اندر یافته بود، آگاهی داشت و از همین روی بود که «درکاوِش» را تاجی بر سر دانش‌ها می‌پنداشت. او راهی را یافته بود که به یاری آن، اندیشه می‌توانست برای آینده‌اش برنامه‌ریزی کند و دانش می‌توانست چگونگی گسترش خود را پیش‌گویی کرده و مهار سازد.

پژوهش‌کنونی، کوشیده است دو گونه درکاو یک پلاتون را از هم جدا کند؛ درکاو یک پرسنده، شیوه‌ای است که باورِ گفت‌وگوی شونده در آن، از سوی درکاونده سنجیده می‌شود و به فرجام، آشکار می‌گردد که یا در درون خود به بن‌بست‌ها یا ناهمسازی‌های ناخودآگاه و پوشیده گرفتار بوده و یا با شماری از دیگر باورهای گفت‌وگوی شونده در ستیز است. به این گونه، باورِ گفت‌وگوی شونده، از سوی خود او با ویرایش‌هایی همراه می‌گردد. سپس درکاونده، این آموزه‌ی ویراسته را بنیادِ پژوهشِ راستی‌آزمایانه‌ی خویشان می‌کند. این گونه درکاو یک در پژوهش‌کنونی، درکاو یک پرسنده نامیده شده، و برپایه‌ی کهن‌ترین گزارش‌ها، همه‌ی کاری است که سوکراتس انجام می‌داد. گونه‌ی دوم، درکاو یک پاسخ‌گوی است که درکاونده در آن، به کران‌نمون‌ها یا شناخت‌هایی دست پیدا می‌کند که باید جایگزین کران‌نمون آغازینِ پیشنهادی شود؛ این کران‌نمون‌ها، بسته به این که در چه باره باشند، با دستیابی به یکی از مینودیس‌ها به فرجام می‌رسد. این گونه درکاو یک، یکسره پلاتونی است و سوکراتس، جز در شماری از تک‌داده‌های روش‌شناختی بسیار پراکنده، دستی در آن ندارد. بدین گونه، درکاو یک سوکراتیک و پلاتونیک از هم جدا می‌شوند.

درکاو یک پاسخ‌گوی نیز دوره جداگانه دارد که می‌توان آنها را به نام‌های «درکاو یک فرازرونده» و «درکاو یک فرودآینده» خواند. در درکاو یک فرازرونده، درکاونده با سود بردن از شماری داده‌ی سَهش، به انگاره‌ی فراگیری پی می‌برد که در آنها انباز است. نباید فراموش کرد که این پی‌بردن، از گونه‌ی «آهنجیدن» نیست؛ آن انگاره، در تک چیزها انباز است؛ همچنان که شمارگان در دیدگاه پوئاگوریان، در تک چیزها

انباز بودند. به این گونه، درکاونده انگاره‌ی فراگیر، یا همان مینودیسه را می‌یابد. در «درکاویک فرودآینده»، یکی از مینودیسه‌ها در جایگاه پیش‌نهاد می‌نشیند. آنگاه درکاونده می‌کوشد با جدایش‌های دوگانه، انگاره‌های فراگیر دیگری را بیابد که فروجدایه‌های آن انگاره‌ی فراگیر هستند. ویژگی‌ها و چگونگی کاربرد این دوروش، و نمونه‌ای از آنها، در بخش‌های گذشته آمده و نیازی به بازگفت آنها در این فرجامین سیمایش نیست.

با جای گرفتن مینودیسه‌ها در جایگاه انگاره‌هایی فراگیر که در تک چیزها انبازند، مینودیسه‌های پلاتون در درکاویک وی، همان کاربردی را پیدا می‌کند که کتاگرهای آریستوتلس در نگره‌ی باهم‌شماری او داشت. در باهم‌شماری آریستوتلیک، پیش‌نهاد و کتاگرمند، دو فروجدایه بودند که زیرانگاره‌هایی فراگیرتر جای می‌گرفتند. و باز این انگاره‌های فراگیرتر، خود زیرانگاره‌های دیگری جای می‌گرفتند، و این جدایش و پیوستگی گام به گام، تا آنجا دنبال می‌شد که به یکی از کتاگرهای ده‌گانه برسد؛ در این هنگام، چون انگاره‌ای فراگیرتر از کتاگرهای ده‌گانه در دست نبود که همه‌ی آنها را فرا گیرد، فرازوی به پایان می‌رسید. بر این پایه، به باور آریستوتلس هر انگاره‌ای که در یک گزاره‌ی درست ساخت جای گیرد، می‌باید به فرجام به یکی از کتاگرها پیوند یابد. این روش در درکاویک پلاتون نیز به همین گونه به چشم می‌خورد. در کنار هر انگاره‌ای که در درکاویک پلاتون پژوهیده می‌شود، مینودیسه‌ای نیز هست که انگاره، در پرتوی آن مینودیسه بازشناخته می‌شود. از این روی، در فراشدِ درکاویک، می‌باید از انگاره‌ها به سوی مینودیسه‌ها فراز رفت. با به چنگ آوردن مینودیسه، درکاویک فرازرونده پایان می‌یابد. این جایگاه، کمابیش با جایگاه کتاگرها در چم‌گوییک آریستوتلس همسان است، و از همین روی است که در آموزشگاه‌ها، گزارش کتاگرهای آریستوتلس، پیش از گزارش او درباره‌ی آناکاویک و شیوه‌ی باهم‌شماری انجام می‌گیرد.

با این همه، هنر درکاویک، نه توانست در جهان کهن به جایگاهی دست پیدا کند که چم‌گوییک آریستوتلیک بیش از دوهزاره در دست داشت و نه توانست در

جهان نو، هنگام فروپاشی چم گوییک آریستوتلیک در برابر چم گوییک مزدهایک، خود را چون گزینه‌ی دیگری بشناساند. اندک رویکردهای سده‌های نوبه آموزه‌ای «درکاویک» نام، اندک پیوندهای ناگزیر با آموزه‌های درکاوانه‌ی پلاتون نیز نداشتند و به کشیدن باریک نام کهن، بسنده می‌کردند. در ارزیافت راه دو هزار و پانصد ساله‌ای که درکاویک تا به امروز پیموده است، به چند راه‌نگاری فراگیر بسنده شد تا پژوهش کنونی، آشکار کند که نافرجام ماندنِ روش درکاویک، تنها فرجام کژیافت‌هایی نیست که خود، فرجام گذرهای زبانی دشواری در سراسر سرگذشت این روش‌شناسی بودند: که نافرجام بودن آن، ریشه در سامان هماهنگ و یکپارچه‌ی آغازین آن داشت.

اگر درکاویک، سامانه‌ای این همه هماهنگ و یکپارچه نبود و استواری آن بر آموزه‌ی مینودیسه‌ها، این اندازه پررنگ نمی‌شد که نتوان از آن چشم پوشید، راه بر آن گشوده می‌شد که در سامان‌های خرددوشگانه‌ی دیگر و برای استوارداشت سامان‌های شناخت‌شناسانه‌ی دیگری به کار گرفته شود. با این همه، آموزه‌ی مینودیسه‌ها گرداگرد این روش‌شناسی را چنان استوار فرا گرفته بود که از سویی، این روش بی‌کار بست آموزه‌ی مینودیسه‌ها بر جای استوار نمی‌ماند و از سوی دیگر، خرددوشگان آینده به هیچ روی آماده‌ی پذیرش روش‌شناسی [اگرچه] سودمندی با هزینه‌های متاگیتیانه نبودند که باشندگان جهان آنها را افزون‌تر کند و به آشفتگی در آن بیفزاید.

این ویژگی، تنها ویژگی درکاویک پلاتون نبود. آموزه‌های آریستوتلس نیز چنان در خاک چم گوییک اوریشه دوانده بودند که یک باورمند به آن سامان چم‌گویانه، ناگزیر بود دست کم بخشی از باورهای آریستوتلیک را در زمینه‌هایی چون متاگیتیک یا گیتیک، بپذیرد و در دل اندیشه‌ی خویش جای دهد. با این همه، این آموزه‌ها آن اندازه فراوان یا پیوندشان با سراسر آموزه‌های آریستوتلیک، آن اندازه گسترده نبود که اندیشمندان آینده، در پی سودبردن از آن چم گوییک، ناگزیر به پذیرش سراسر سامان آموزه‌های آریستوتلیک شوند. نباید فراموش کرد که آریستوتلس، چم گوییک را یک افزار می‌پنداشت، و اگر این گونه باشد، این افزار باید بتواند بر بنیاد

پیش‌اندیشه‌های گوناگون نیز پاسخ‌گوی بماند. به هر روی، آیندگان به ترفندهایی، راهی برای گریز از پیش‌اندیشه‌های متاگیتیک آریستوتلس یافتند که در پایانه‌ی روش‌شناسی وی نشسته بود و آن سامان را بهنجار می‌کرد. با این همه، راه‌هایی از آموزه‌ی مینودیسه‌ها، هم‌هنگام با برپای نگاه داشتن درک‌وایک پلاتونی، آن اندازه ناشدنی می‌نمود که آزمایش آن نیز رخ نداد. نزد پلاتون، درک‌وایک تنها «افزار خرددوشگی» نیست: که با یکایک آموزه‌های دیگر پلاتون، در گستره‌های فراوانی که او دست به سنجش می‌زد، پیوندی استوار داشت: درک‌وایک، آن بخش‌ها را و می‌داشت در یگانگی فراگیری، به هم پیوندند. گسستن این پیوند، نه تنها به فروپاشی اندیشه‌ی پلاتونی می‌فرجامید، که درک‌وایک وی را نیز از هم می‌گسست و چیزی بر جای نمی‌ماند که بتواند افزار کسی باشد. اگر بخواهیم نمونه‌ای را از پیوند دوسویه‌ی خوی‌شناسیک و درک‌وایک پلاتون ارزیابیم، می‌توان گذشته از کار بست درک‌وایک بر خوی‌شناسیک، از این بخش بنیادین خود درک‌وایک نیز یاد کرد که درک‌ونده به دیده‌ی پلاتون، باید در بردارنده‌ی پاره‌ای خوی‌های شایسته نیز باشد تا بتواند روش را به کار بندد.

درک‌وایک یونانی، یک روش‌شناسی نافرجام بود. این افزار شناخت‌شناسی، که از سوی سوکراتس و پلاتون بنیاد گذارده و گسترده شد، به زودی با خرده‌گیری‌هایی نیرومند از سوی آریستوتلس، جایگاه خود را برای راستی‌آزمایی گزاره‌ها از دست داد و این جایگاه، بیش از همه‌ی سامان‌های راستی‌آزمای، به «باهم‌شماری» آریستوتلس سپرده شد. برنامه‌ی بازسازی درک‌وایک پلاتون، به گونه‌ای که یکسره استوار بر مینودیسه‌ها، به یادآوری و انبوه درون‌مایه‌های هستی‌شناختی نباشد، برای همیشه کنار گذارده شد و این کنار گذاردن، باید به فرجام پیدایش باهم‌شماری آریستوتلس بوده باشد. تنها نماینده‌ی استوارگام این گونه راستی‌آزمایی، پلوتینوس بود که در بخش‌های گوناگونی از ارزیابی ساختمان درک‌وایک پلاتون، از او یاد کرده‌ایم. در جهان تازی، دور شدن اندیشمندان از هم‌پرسه‌های پلاتونی، این روش را به کژراهه‌ای دیسید که شناختی ناستوار از آن زاده می‌شد.

روش درکاویک پلاتون، در ایران، کژدیشه‌ای است که کثری آن از چند سوی گسترش می‌یابد. نخست آن که در سرگذشت اندیشه‌ی تازی، که خاستگاه اندیشه‌ی ایرانی نوین شده است، کژیایی گسترده‌ای در باره‌ی یونانیان و آموزه‌های ایشان روایی داشت و شگفت این که بسیار همه‌گیر بود. تازیان، بیش از همه با آریستوتلس آشنا بودند و گزارش‌های ایشان از دیگر یونانیان، بیش از آن که وام‌دارِ رخدادهایی راستین یا نگاشته‌هایی پذیرفتنی باشد، گونه‌ای آفرینش هنری شمرده می‌شد. در جهانِ تازی زبان، اندیشه‌ی پلاتونی و بیش از همه، روش‌های چم‌گویانه‌ی او با گونه‌ای چشم‌پوشی همراه می‌شد و کمابیش هیچ کوششی برای سیمایش و ارزیابی این سامانِ روش‌شناختی انجام نگرفت و هیچ نوشته‌ای در آن باره از خامه‌ی هیچ اندیشمندی نتراوید. از این روی، اندیشمند تازی و پارسی، به گونه‌ای کمابیش خودخواسته از آموزه‌های چم‌گویانه‌ی پلاتون دور ماند. آشنایی ایرانیان با زبان‌های اروپایی، دروازه‌های تازه‌ای به روی ایشان گشود که شوربختانه، بیش از آن که به راه‌یابی نوشته‌های پژوهشگرانه به زبان پارسی بینجامد، به گسترشِ باورهای انجامید که گونه‌های فرمانروایی بر مردم یا گسترش یک آموزه را در میان همگان، دنبال می‌کردند و در میان آنها، جایی برای «پژوهش برای پژوهش» نمی‌ماند. نوشته‌ها در این باره، بیشتر می‌کوشیدند چم‌گوییک پلاتون را هسته‌ی آغازین و نخست‌مایه‌ی روش‌شناسی مارکس و لنین بدانند و همسانی نام‌ها نیز، در این راه به یاری‌شان می‌آمد. کوشش‌های فرجامین آلمانی نیز، پیش از چاپ «انگاره‌نگاری»^۱ گوتلوب فرگه،^۲ درکاویک را از افزاری شناخت‌شناسانه، به افزاری هستی‌شناسانه فروکاست. امروز، سودمندی راستی‌آزمایی مزدهایک،^۳ راه را بر هر روش کهن‌تر راستی‌آزمایی شناخت‌شناسی بسته است.

پژوهش کنونی، بر این باور است که برگردان واژه‌ی یونانی «درکاویک» به واژه‌ی

1. Begriffsschrift und andere Aufsätze (1879)

2. Gottlob Frege (1848-1925)

3. mathematische Logik (Mathematical Logic)

تازی «جدل»، که برگردانی بسیار کهن است، به هیچ روی برگردان شایسته‌ای شمرده نمی‌شود؛ شاید شایسته‌تر آن باشد که «جدل» در برگردان روش‌شناسی جنبشی دانشوران به کار گرفته شود، که به پارسی می‌توان آن را چم‌ورزی ستیزشی یا هنر ستیزش نامید و در زبان تازی، واژه‌ی «مشاغبه» در برابر آن آورده شده است. در این باره پیش از این، سخنانی گفته شده است. این پژوهش، شایسته‌تر آن دیده است که در برگردان واژه‌ی یونانی *διαλεκτική* از واژه‌ی پارسی «درکاویک» سود جوید. رویکرد زبانی این پژوهش نیز، می‌تواند رویکردی نوین شمرده شود؛ این پژوهش، برای هر چه زاینده‌تر شدن زبان پارسی، از سویی، واژگان یونانی را به زبان پارسی بازگردانده، و از آوردن آوانگاشت یونانی به جای واژه‌ای پارسی، خودداری کرده است. از سوی دیگر، کار بست واژگان تازی کهن را در برابر چُنین واژگانی، برای زبان پارسی زیان‌بار می‌داند و از این روی، کوشیده است برای این واژگان، برابرزاده‌هایی پارسی برگزیند، یا از پیشینیان بپذیرد. امید می‌رود این کوشش نویسنده، به دشوارتر شدن این نوشته نینجامیده باشد.

واژه‌نامه‌ی یونانی به پارسی

خوب (یکی از پادنهشته‌های پوئتاگوری)	ἀγαθόν
هندازش نیاموخته	ἀγεωμέτρητος
گردایش‌گاه، بازار	ἀγορά
سخن می‌گویم، جار می‌زنم	ἀγορεύω
آموزه‌های نانوشته	ἄγραφα δόγματα
هازش	ἀγωγή
بیدادگر	ἄδικος
خواستن	αἰτεῖν
پیش‌پرسش	αἵτημα
انگیزاننده (برگردان پیشنهادی میرشمس‌الدین ادیب‌سلطانی)	αἰτία
انگبیخته (برگردان پیشنهادی میرشمس‌الدین ادیب‌سلطانی)	αἰτιατός
جایگاه رای‌ی (ویژواژه‌ی دستور زبان)	αἰτιατική πτώσις
چم‌ورزی چرای‌ی جوی	αἴτιος λογισμός
آناگویی (برگردان پیشنهادی میرشمس‌الدین ادیب‌سلطانی)	ἀναλογία
به‌یادآوری	ἀνάμνησις
نابرابر؛ [ἀ- + ἴσος]	ἄνισος
ناورجاوند [profānus لاتینی]	ἄνοσιος
پادجدایش (ویژواژه‌ی خروسیپوس)	ἀντιδιαίσεις
پادنهاده	ἀντίθεσις
پادگردش	ἀντιστρέφειν
پادگویی	ἀντίφασις

پادزمین	ἀντίχθονα
شایسته، ارجمند	ἄξιος
ارزآغاز	ἀξίωμα
بی‌کرانه (یکی از پادنهشته‌های پوئاگوری) [ἄ- + πεῖρα]	ἄπειρον
آوست (برگردان پیشنهادی محمد حیدری ملایری)	ἀπλῶς
آپاگویی (نام هم‌پرسه‌ی پلاتون)	ἀπολογία
گمان‌مند هستم	ἀπορέω
سرگشتگی	ἀπορία
آرتایی	ἀρετή
چپ (یکی از پادنهشته‌های پوئاگوری)	ἀριστερόν
نر (یکی از پادنهشته‌های پوئاگوری)	ἄρρεν
جفت (یکی از پادنهشته‌های پوئاگوری)	ἄρτιον
بنیاد	ἀρχή
باهم‌شماری ناتوان	ἀσθενής συλλογισμός
باشنده‌ی مینوی	ἀσώματος
آهنجش	ἀφαίρεσις
جایگاه از (ویژوازه‌ی دستور زبان)	ἀφαιρετική πτῶσις
جایگاه وابسته (ویژوازه‌ی دستور زبان)	γενική πτῶσις
سرده (پارسی میانه - برگردان پیشنهادی محمد حیدری ملایری)	γένος
هندازش	γεωμετρία
راست (یکی از پادنهشته‌های پوئاگوری)	δεξιόν
جدایش	διαίρεσις

جدا می‌کنم	διαίρέω
می‌جُدایم	διαίρέω
هم‌پرسه	διάλογος
وارومیک	διανοητική
واروم (برگردان پیشنهادی میر شمس‌الدین ادیب سلطانی)	διανοία
جدایه	διαφορά
آموختنی	διδακτὸν
دادگری	δικαιοσύνη
دوپاره‌سازی	διχотоμία
بندواژه	διψάρα
می‌پندارم، می‌دخشم	δοκέω
دخش	δόξα
جایگاه‌برایی (ویژواژی دستور زبان)	δοτική πτώσις
دوسرشت‌انگاری	δυοφυστίτισμός
خوی	ἔθος
خوی می‌کنم	ἔθω
آدوینّه (پارسی میانه - برگردان پیشنهادی محمد حیدری ملایری)	εἶδος
می‌بینم	εἶδω
گُمان، پنداز؛ نگاره، فرتور	εἰκασία
ریشخند	εἰρωνεία
اندرهازش	εἰσαγωγή
واژنیشِ برون‌زبانی	ἐλέγχειν ἔξω τῆς λέξεως
واژنیشِ درون‌زبانی	ἐλέγχειν παρὰ τὴν

	λέξιν
واژنش	ἔλεγχος
یک (یکی از پادنهشته‌های پوثاگوری)	ἐν
پادگزاره	ἐναντιότης
پادنهاده	ἐναντίως
در ... بودن	ἐνεῖναι
انگاره	ἐννόημα
آزمایندگی	ἐξεταστική
آپی‌هازش	ἐπαγωγή
درهازش (برگردان پیشنهادی محمد حیدری ملایری)	ἐπαγωγή
شناخت	ἐπιστήμη
راست‌گوشه (یکی از پادنهشته‌های پوثاگوری)	ἐτερόμηκες
راست (یکی از پادنهشته‌های پوثاگوری)	εὐθύ
پی‌آبی	ἐφεξῆς
می‌پژوهم، می‌کاوم	ζητέω
درکاویک فرازرونده	ἡ ἄνω διαλεκτική
پی‌آبی تا بی‌کران	ἡ εἰς ἄπειρον ἐκπτώσεις
آپاهازش به یاوه	ἡ εἰς ἄτοπον ἀπαγωγή
بازهازش به یاوه (برگردان پیشنهادی محمد حیدری ملایری)	ἡ εἰς ἄτοπον ἀπαγωγή
آپاهازش به یاوه	ἡ εἰς τὸ ἀδύνατον ἀπόδειξις
بازهازش به یاوه (برگردان پیشنهادی محمد حیدری ملایری)	ἡ εἰς τὸ ἀδύνατον ἀπόδειξις

هنرستیزش	ἡ ἐριστική τέχνη
آناگویی برابری	ἡ ἰσότης ἀναλογία
درکاو یک فرودآینده	ἡ κάτω διαλεκτική
هنرچم‌گویی	ἡ λογική τέχνη
خوی‌شناسیک	ἡθική
خوی	ἥθος
ایستا (یکی از پادنهشته‌های پوئاگوری)	ἡρεμοῦν
زندگانی آگاهانه	ἡσυχίαν προετράπη
ایزدشناسی	θεολογικὸν
برزهاده	θέσις
ماده (یکی از پادنهشته‌های پوئاگوری)	θῆλυ
برابری	ισότης
بد (یکی از پادنهشته‌های پوئاگوری)	κακόν
خمیده (یکی از پادنهشته‌های پوئاگوری)	καμπύλον
کتاگرمند	κατηγορήμα
کتاگر (برگردان پیشنهادی محمد حیدری ملایری)	κατηγορία
کتاگرپذیر	κατηγορούμενον
جنبنده (یکی از پادنهشته‌های پوئاگوری)	κινούμενον
جایگاه فراخوانی (ویژوازی دستور زبان)	κλητική πτώσις
هم‌بهره هستم	κοινωνέω
هم‌بهرگی	κοινωνία
چم‌گوییک	λογική

شمارش‌گری	λογισμός
سخن، واژه، گزاره؛ چم، خرد؛ داوری؛ کران‌نمون (نزد پلاتون)	λόγος
می‌آموزم، می‌دانم، می‌پرسم	μανθάνω
مزداهیک	μαθηματική
انبازش	μέθεξις
روش	μέθοδος
بخش می‌کنم	μερίζω
پاره، بخش	μερισμός
چندبهرگی (ویژواژه‌ی خروسیپوس)	μερισμός
انبازمند هستم	μεταλαμβάνω
دگرتنی	Μετεμψύχωσις
واپی‌نگارش	μιμήσις
آمیزش (پیشینه‌اد ائودوکسوس برای جایگزینی به جای انگاره‌ی انبازش)	μίξις
یکان	Μονάδας
تک‌سرشت‌انگاری	μονοφυσιτισμός
رازورزی	μυστήριον
روش دیالکتیکی	ὁ τῆς διαλεκτικῆς μέθοδος
راه	ὁδός
همگونی	ὁμογενής
همانی؛ همسانی	ὅμοιος
هم‌نام	ὁμώνυμος
نام	ὄνομα

جایگاه نهادی (ویژواژی دستور زبان)	ὀνομαστική πτῶσις
جایگاه بایی (ویژواژی دستور زبان)	ὀργανική πτῶσις
درست‌نامی	ὀρθώνυμία
درست‌نام	ὀρθώνυμος
کران‌نما	ὁ ὀριζόμενος
کران‌نموده	ὀριζόμενον
کران‌نمون	ὀρισμός
کرانه	ὄρος
ورجاوند	ὄσιος
گوهر	οὐσία
فرهیزش	παιδεία
پارادخش	παράδοξος
پیراباشی	παρουσία
کرانه (یکی از پادنهشته‌های پوئاگوری)	πέρας
درباره‌ی سازوکار (نام دفتر از دست رفته‌ی آرخوتاس تاران‌تینوسی)	περὶ μηχανῆς
درباره‌ی نیک (نام دفتر از دست رفته‌ی آناکسیمنس)	περὶ τ'Ἀγαθᾶ
تاق (یکی از پادنهشته‌های پوئاگوری)	περιττόν
باورداشت	πίστις
بسیار (یکی از پادنهشته‌های پوئاگوری)	πλήθος
جان	πνεῦμα
می‌روم، گذر می‌کنم	πορεύω
تک‌چیز	πρᾶγμα
پیش‌ورزش	προγύμνασμα

از پوئتاگورس دنباله‌روی می‌کنم (کارواژه‌ی پلوتارخوس دروغین برای
یادکرد روش پلاتون)

کارواژه

آشکاره

نشانه

نشانه‌پذیر

نشانه‌گر

هولک

نگرش

می‌نگرم

نگرنده به چیزی، نگاه‌کننده، نگریستار

تاریکی (یکی از پادنهشته‌های پوئتاگوری)

خرد

دانشور

بن‌پارها (نام ماتیکان ائوکلیدس)

انگاره

باهم‌شماری نافرجام

جهش

هم‌هازش

هم‌نهاد

همبودی

هم‌چم

بازانش (برگردان پیشنهادی محمد حیدری ملایری)

πυθαγορίζω

ῥῆμα

σαφής

σημα

σημαινόμενα

σημαίνοντα

σημείον

σκέψις

σκοπέω

σκοπός

σκότος

σοφία

σοφιστής

Στοιχεῖα

σύλληψις

συλλογισμός

ἀτελής

συμβεβηκός

συναγωγή

σύνθεσις

συνουσία

συνώνυμος

σχέσις

بازانی (برگردان پیشنهادی محمد حیدری ملایی)	σχετικός
تن	σῶμα
خوشتن‌داری	σωφροσύνη
نامه‌ی پاک	τὰ βιβλία τὰ ἅγια
آهنجیده	τά ἐξ ἀφαιρέσεως
چیزها	τὰ πράγματα
پایانه، فرجام	τελευτή
چهارگوش (یکی از پادنهشته‌های پوئتاگوری)	τετράγωνον
بخش برون‌آخته‌های خرد	τὴν τοῦ νοητοῦ τομὴν
فرجامین بنیاد	τὴν τοῦ παντός ἀρχήν
فراگیر	τὸ καθόλου
بخش‌گیر	τὸ κατὰ μέρος
جایگاه دری (ویژواژی دستور زبان)	τοπικὴ πτώσις
جایگاه	τόπος
سه‌گوش	τρίγωνον
پیوستن، از آن چیزی بودن؛ آغازیدن	ὑπάρχειν
فروپادنهشته	ὑπεναντίος
زیربهره (ویژواژی آریستوتلس)	ὑποδιαίρεσις
فروجدایش (ویژواژی خروسیپوس)	ὑποδιαίρεσις
پیش‌گذارده	ὑπόθεσις
باهم‌شماری پیش‌گذارانه	ὑποθετικός συλλογισμός
پیش‌نهاد	ὑποκείμενον

پندار	ὑπόληψις
دل‌بسته	φίλος
خرد دوشگی	φιλοσοφία
گیتی‌شناسی	φυσιολογία
روشنا (یکی از پادنهشته‌های پوئتاگوری)	φῶς
جدا می‌کنم	χωρίζω
جدا	χωρίστος
روان	ψυχή

سرچشمه‌ها

سرچشمه‌های یونانی

- Aeschines; (1919) *Aeschines*, with an English translation by Charles Darwin Adams, Cambridge, MA, Harvard University Press; London, William Heinemann Ltd.
- Aeschylus; (1926) *Aeschylus*, with an English translation by Herbert Weir Smyth, Cambridge, Cambridge, Mass., Harvard University Press; London, William Heinemann, Ltd.
- Ammonius; (1891) *Ammonius in Porphyrii Isagogen Sive V Voces*, Edidit Adolfus Busse, Berolini, Typis et Impensis Georgii Reimeri.
- Ammonius; (1897) *Ammonius in Aristotelis De Interpretatione Commentarius*, Edidit Adolfus Busse, Berolini, Typis et Impensis Georgii Reimeri.
- Anonymous; (1893) *Anonymi Londinensis (Ex Aristotelis, Iatricis Menoniis et aliis medicis eclogae)*, Edidit Hermannus Diels, Berlin, Typis et impensis Georgii Reimeri.
- Anonymous; (1905) *Anonymer Kommentar zu Platons Theaetet: (papyrus 9782) nebst drei bruchstücken philosophischen Inhalts (pap. no. 8; p. 9766, 9569)*, unter mitwirkung von Johan Ludvig Heiberg, Bearbeitet von Hermann Diels und Wilhelm Schubart, Berlin, Weidmannsche Buchhandlung.
- Aphrodisiensis, Alexander; (1882) *Alexandri quod Fertur in Aristotelis Sophisticos Elenchos Commentarium*, Edidit Maximilianus Wallies, Berlin, Typis et impensis Georgii Reimeri.
- Aphrodisiensis, Alexander; (1887) *De Anima Cum Mantissa*, Edidit Ivo Bruns, Berlin, Typis et impensis Georgii Reimeri.
- Aphrodisiensis, Alexander; (1891_a) *In Aristotelis Topicorum libros octo commentaria*, Edidit Maximilianus Wallies, Berlin, Typis et impensis Georgii Reimeri.
- Aphrodisiensis, Alexander; (1891_b) *Alexandri Aphrodisiensis In Aristotelis Metaphysica Commentaria*, Edidit Michael Hayduck, Berlin, Typis et impensis Georgii Reimeri.¹
- Aphrodisiensis, Alexander; (1892) *Scripta Minora Reliqua*, Edidit Ivo Bruns, Berlin, Typis et impensis Georgii Reimeri.

۱. از «گزارش متاگیتیک»، ویرایش دیگری از هرمان بونیتس نیز در دست نگارنده بود که بهتر دانست

برای هماهنگی سرچشمه‌ها، از ویرایش هیدوک سود ببرد. نشانی ویرایش بونیتس این گونه است:

Aphrodisiensis, Alexander; (1847) *Commentarius Alexandri Aphrodisiensis in libros Metaphysicos Aristotelis*, Recensuit Hermann Bonitz, Berlin, Typis et impensis Georgii Reimeri.

- Aristides, Aelius; (1829) *Aristides*, ex recensione Guilielmi Dindorfii, Berolini, Libraria Weidmannia, In aedibus Georgii Reimer.
- Aristides; (1893) *Die Apologie des Aristides*, Recension und Rekonstruktion des Textes von Edgar Hennecke, Leipzig, J. C. Heinrichs'sche Buchhandlung.
- Aristophanes; (1906) *Aristophanis Comoediae (Tomus I: Acharnenses, Equites, Nubes, Vespas, Pacem, Aves)*, recognoverunt brevisque adnotatione critica instruxerunt Frederick William Hall et William Geldart, Oxonii, E Typographeo Clarendoniano.
- Aristotle; (1848) *Aristotelis Metaphysica*, Recognovit et Enarravit Hermanvs Bonitz, Bonnae, AD. Marcvs.
- Aristotle; (1867) *Physicorum*, Editionis Stereotypae c. Tauchnitianae Nova Impressio, Leipzig, Sumptibus Ottonis Holtze.
- Aristotle; (1894) *Ethica Nicomachea*. Edidit Ingram Bywater, Oxford, Clarendon Press.
- Aristotle; (1896) *De Anima*, Recognovit Gullelmus Biehl, Leipzig, Bibliotheca Scriptorium Graecorum et Romanorum Teubneriana.
- Aristotle; (1906) *Aristotelis Metaphysica*, recognovit Wilhelm von Christ, Leipzig, Bibliotheca Scriptorium Graecorum et Romanorum Teubneriana.
- Aristotle; (1907) *Περὶ ζῴων γενέσεως (Aristotelis De Generatione Animalium)*, Textum Recognovit Leonardus Dittmeyer, Leipzig, Bibliotheca Scriptorium Graecorum et Romanorum Teubneriana.
- Aristotle; (1952) *Meteorologica*, With an English Translation by Henry Desmond Pritchard Lee, Cambridge, Mass, London, The Loeb Classical Library.
- Aristotle; (1955) *On Sophistical Refutations, on Coming-to-Be and Passing-Away*, Translated by Edward Seymour Forster, *On the Cosmos*, Translated by David Furley, Cambridge, Mass, London, the Loeb Classical Library.
- Aristotle; (1962) *The Categories, On Interpretation*, Translated by Harold Percy Cooke, *Prior Analytics*, Translated by Hugh Tredennick, Cambridge, Mass, London, The Loeb Classical Library.
- Aristotle; (1965) *Περὶ Οὐρανοῦ (Du ciel)*, texte établi et traduit par Philippe Moreau, Paris, Les Belles Lettres, coll.
- Aristotle; (1966) *Posterior Analytics*, Translated by Hugh Tredennick, *Topica*, Translated by Edward Seymour Forster, Cambridge, Mass, London, The Loeb Classical Library.
- Aristotle; (1976) *Aristotelis Ars Rhetorica*, Edidit Rudolf Kassel, Berolini, Novi Eboraci, de Gruyter.
- Aristotle; (2002) *Historia Animalium: Volume 1, Books I-X: Text*, Edited by David Balme, Prepared for Publication by Allan Stanley Gotthelf, Cambridge, Cambridge University Press.

- Aristotle; (2012) *Aristotle Poetics*, Editio Maior of the Greek Text with Historical Introductions and Philological Commentaries By Leonardo Tarán and Dimitri Gutas, Leiden-Boston, Evert Jan Brill.
- Aristoxenus [of Tarentum]; (1902) *Ἀριστοξένου στοιχείων [Elementa Harmonica]*, Edited by Henry Stewart Macran, Oxford, Clarendon Press.
- Asclepius; (1888) *Asclepii in Aristotelis Metaphysicorum (Libros A-Z) Commentaria*, Edidit Michael Hayduck, Berolini, Typis et Impensis Georgii Reimeri.
- Athenaeus; (1887) *Athenaei Naucratis Dipnosophistarum*, recensuit Georgius Kaibel, Leipzig, Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana.
- Athenagoras; (1706) *Sancti Athenagorae Atheniensis Philosophi Legatio pro Christianis*, cura et studio Edvardi Dechair, Oxoniæ, Etheatro Sheldoniano.
- Bessarion, Basilus; (1967) “Δημητρίῳ καὶ Ἀνδρονίκῳ, τοῖς τοῦ σοφοῦ Γεμιστοῦ υἱεῦσιν”, in: *Kardinal Bessarion als Theologe, Humanist, und Staatsmann*, Funde und Forschungen Von Ludwig Mohler, Aalen, Scientia-Verlag, Band III, ss. 468-469.
- Clement [of Alexandria]; (1869) *Clementis Alexandrini Opera, Vol. II: Stromatum: I–IV*, Ex Recensione Gulielmi Dindorfii, Oxonii, E Typographeo Clarendoniano.
- Daldianus, Artemidorus; (1963) *Artemidori Daldiani Onirocriticon Libri V*, Recognovit Roger Ambrose Pack, Leipzig, Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana.
- Diodorus Siculus; (1989) *Bibliotheca Historica*, with an English Translated by Charles Henry Oldfather, Cambridge, Mass.: Harvard University Press; London: William Heinemann, Ltd.
- Elias; (1900) *Eliae in Porphyrii Isagogen et Aristotelis Categorias Commentaria*, Edidit Adolfus Busse, Berolini, Typis et Impensis Georgii Reimeri.
- Empiricus, Sextus; (1842) *Adversus Mathematicos*, Ex Recensione Immanuelis Bekkeri, Berolini, Typis et Impensis Georgii Reimeri.
- Empiricus, Sextus; (1912) *Πυρρώνειοι ὑποτυπώσεις*, Recensuit Hermannus Mutschmann, Leipzig, Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana.
- Euclides; (2007) *Euclides Elements of Geometry*, The Greek text of Johan Ludvig Heiberg, edited, and provided with a modern English Translation, by Richard Fitzpatrick, Oxford, Oxford University Press.
- Euripides; (1912) *Euripides in 4 Volumes*, With an English Translation by Arthur Sanders Way, Cambridge, MA. Harvard University Press; London, William Heinemann Ltd.
- Eusebius [of Caesarea]; (1843) *Εὐαγγελικὴ Προπαρασκευή*

- [*Praeparatio Evangelica*]: *Liber XV*, Edidit Indices Adiecit Fridericus Adolphus Heinichen, Lipsiae, Sumptus Fecit et Venumdat Serigiana Libraria.
- Eustratius [of Nicaea]; (1907) *Eustratii in Analyticorum Posteriorum Librum Secundum Commentarium*, Edidit Michael Hayduck, Berolini, Typis et Impensis Georgii Reimeri.
- Galenus, Claudius; (1821) "Περὶ φυσικὸν δυνάμειον", in: *Claudii Galeni Opera Omnia*, Edidit Karl Gottlob Kühn, Leipzig, Carl Cnobloch.
- Galenus, Claudius; (1822) *Galenus Qui Fertur De Partibus Philosophiae Libellus*, Edidit Eduardus Wellmann, Berolini, Apud Weidmannus.
- Galenus, Claudius; (1830) *Commentaria in Hippocratis De officina medici*, In: *Claudii Galeni Opera Omnia*, Edidit Karl Gottlob Kühn, Leipzig, Cnobloch.
- Galenus, Claudius; (1891) "Quod Animi Virtutes Corporis Temperamenta Sequantur", In: *Claudii Galeni Pergameni Scripta Minora*, Edidit Ivan von Müller, Lipsiae, Bibliotheca Teubneriana.
- Gerasenus, Nicomachus; (1866) *Nicomachi Geraseni Pythagorei Introductionis Arithmeticae libri II*, Recensuit Ricardus Hoche, Leipzig, Bibliotheca Scriptorium Graecorum et Romanorum Teubneriana.
- Heraclitus; (1851) *Heracliti Allegoriae Homericae*, Edidit Eugen Mehler, Lugduni-Batavorum Apud Evert Jan Brill.
- Hermiae, Ammonius; (1891) *Ammonius in Porphyrii Isagogen Sive V Voces*, Edidit Adolfus Busse, Berolini, Typis et Impensis Georgii Reimeri.
- Hermeias of Alexandria; (1901) *Hermiae Alexandrini in Platonis Phaedrum scholia*, Edidit et Apparatu critic ornavit Paul Couvreur, Paris, Librairie Emile Bouillon.
- Herodianus, Aelius; (1803) "περὶ σχημάτων (De figures)", in: *Herodiani Scripta Tria Emendatiora*, Edidit Karl Lehrs, Regimontii Prussorum, impensis Ad Samteri, ss. 337-375.
- Herodotus; (1987) *Herodoti Historiae*, Edidit Haiim Baruch Rosen, Leipzig, Bibliotheca Scriptorium Graecorum et Romanorum Teubneriana.
- Hesiodos; (1914) *Theogony, The Homeric Hymns and Homerica with an English Translation by Hugh Gerard Evelyn-White*, Cambridge, MA. Harvard University Press; London, William Heinemann Ltd.
- Hesiodos; (1978) *Works and Days*, Edition with introduction and commentary by Martin Litchfield West, Oxford, Clarendon Press.
- Hippolytus; (1851) *Philosophumena; Sive, Omnium Haeresium Refutatio*, nunc primum edidit Emmanuel Miller, Oxonii, E Typographeo Acadaeico.
- Homerus; (2006) *Homeri Ilias*, Volumen Prius: Rhapsodias I-XII

- Continens, Recensuit et testimonia conguessit Martin Litchfield West, Monachii, Lipsiae, In aedibus K.G. Saur.
- Homerus; (2017) *Homerus: Odyssea*, Recensuit et testimonia conguessit Martin Litchfield West, Berlin, Boston, Walter De Gruyter.
- Isocrates; (1854) *The Panegyricus of Isocrates*, from the text of Bremi, Edited by Cornelius Conway Felton, Cambridge, John Bartlett.
- Isocrates; (1928) *Isocrates in 3 Volumes*, Edited by Baiter Sauppe, Translated by George Norlin, London, William Heinemann LTD, Loeb Classical Library.
- Iustinus; (1902) *Dialogue avec Tryphon*, texte grec, traduction française, introduction, notes et index par Georges Archambault, Paris, Librairie Alphonse Picard.
- Kern, Otto; (1922) *Orphicorum Fragmenta*, Berlin, Weidmannsche Buchhandlung.
- Laertius, Diogenes; (1964) *Lives of Eminent Philosophers*, Edited by Herbert Strange Long, Oxford, Oxford University Press.
- Lang, Paul Ludwig Friedrich; (1911) *De Speusippi academici scriptis accedunt fragmenta*, Bonnae, Georgi.
- Novum Testamentum Graece*; (1904) cum Apparatu Critico ex editionibus et libris manuscriptis collecto Curavit Eberhard Nestle et Kurt Aland, Stuttgart, Privilegierte württembergische Bibelanstalt.
- Olympiodorus; (1902) *Olympiodori Prolegomena et in Categorias Commentarium*, Edidit Adolfus Busse, Berolini, Typis et Impensis Georgii Reimeri.
- Philoponus, Joannes; (1888) *Joannis Philoponi in Aristotelis Physicorum: Libros Quinque Posteriores Commentaria*, Edidit Hieronymus Vitelli, Berolini, Typis et Impensis Georgii Reimeri.
- Philoponus, Joannes; (1899) *De Aeternitate mundi contra Proclum*, Edidit Hugo Rabe, Leipzig, Bibliotheca Scriptorium Graecorum et Romanorum Teubneriana.
- Philoponus, Joannes; (1909) *Joannis Philoponi in Aristotelis Analytica Posteriora (Commentaria Graeca XIII₃)*, Edidit Maximilianus Wallies, Berolini, Typis et Impensis Georgii Reimeri.
- Pindar; (1937) *The Odes of Pindar including the Principal Fragments*, with an Introduction and an English Translation by Sir John Sandys, Cambridge, MA., Harvard University Press; London, William Heinemann Ltd.
- Plato; (1782) *Platōnos Symposion. Platons Gastmahl: ein Dialog*, hin und wieder verbessert, und mit kritischen und erklärenden Anmerkungen herausgegeben von Friedrich August Wolf, Leipzig, Im Schwickertschen Verlage.
- Plato; (1834) *Platonis Convivium*, Recensuit, Emendavit, Illustravit Alexander Hommel, Lipsiae, apud Sumptibus Friderici Fleischeri.
- Plato; (1855) *Platonis Philebus*, with introduction and notes by Charles

- Badham, First Edition, London, John W. Parker and Son West Strand.
- Plato; (1860) *The Philebus of Plato*, with a revised text and English notes By Edward Poste, Oxford, Oxford University Press.
- Plato; (1864) *Platons Gorgias*, erklärt von Heinrich Kratz, Stuttgart, J. B. Metzler'sche Verlagsbuchhandlung.
- Plato; (1868) *The Phaedrus of Plato*, With English notes and dissertations by William Hepworth Thompson, London, Whittaker.
- Plato; (1877) *The Apology of Plato*, with a Revised Text and English Notes and a Digest of Platonic Idioms by James Riddell, Oxford, Oxford University Press.
- Plato; (1878) *The Philebus of Plato*, Second Edition: Revised and Enlarged, with introduction, notes and appendix; together with a critical letter on the laws of Plato, and a chapter of palaeographical remarks by Charles Badham, London, Williams and Norgate.
- Plato; (1882) *The Parmenides of Plato*, With Introduction, Analysis and Notes by Thomas Maguire, London, Longman.
- Plato; (1884) *Platons ausgewählte Dialogen; zweites Bändchen: Protagoras*, erklärt von Hermann Sauppe, Berlin, Weidmann.
- Plato; (1888) *The Timaeus*; edited with introduction and notes by Richard Dacre Archer-Hind, London and New York, MacMillan and Co.
- Plato; (1897) *The Philebus of Plato*, Edited with Introduction, Notes, and Appendices By Robert Gregg Bury, Cambridge, Cambridge University Press.
- Plato; (1900) *The Charmides, Laches and Lysis of Plato*, Edited by Barker Newhall, New York, Cincinnati, Chicago, American Book Company.
- Plato; (1901) *The Meno Of Plato*, Edited with introduction, notes, and excurses by Edward Seymer Thompson, London, Macmillan and Co.
- Plato; (1902) *Plato's Euthyphro*, with introduction and notes by William Arthur Heidel, New York, Cincinnati, Chicago, American Book Company.
- Plato; (1905) "Platonis Definitiones", in: *Platonis Opera*, recognovit brevisque adnotatione critica instruxit Ioannes Burnet, Oxford, E Typographeo Clarendoniano.
- Plato; (1905) *The Euthydemus of Plato*, with revised text introduction, notes and indices by Edwin Hamilton Gifford, Oxford, E Typographeo Clarendoniano.
- Plato; (1911) *Plato's Phaedo*, Edited with introduction and notes by John Burnet, Oxford, E Typographeo Clarendoniano.
- Plato; (1921) *The Laws of Plato*, Edited with Introduction and Notes by Edwin Bourdieu England, Manchester, Manchester University Press.

- Plato; (1953) *Cratylus*, With an English Translation by Harold North Fowler, Cambridge, Mass, London, The Loeb Classical Library.
- Plato; (1985) *Platonis Epistulae*, Recognovit Jennifer Moore-Blunt, Leipzig, B. G. Teubner Verlagsgesellschaft.
- Plato; (1990) *Platon: Der Sophist*, unkritische Edition mit Übersetzung und Kommentar von Helmut Meinhardt, Stuttgart, Reclam.
- Plato; (1995) *Plato: Statesman*, Edited with an Introduction, Translation and Commentary by Christopher James Rowe, Warminster, Aris & Phillips Ltd.
- Plato; (1996) *Platon: Hippias maior und Hippias minor*, Textkritisch herausgegeben von Bruno Vancamp, Stuttgart, Franz Steiner Verlag.
- Plato; (1998) *Platons Menexenos*, Einleitung, Text, und Kommentar von Stavros Tsitsiridis, Stuttgart und Leipzig, B. G. Teubner.
- [Pseudo-]Plato; (1999) *Plato: Clitophon*, edited with introduction, translation and commentary by Simon Roelof Slings, Cambridge, Cambridge University Press.
- Plato; (2001) *Alcibiades*, Edited with Introduction and Notes by Nicholas Denyer, Cambridge, Cambridge University Press.
- Plato; (2003) *Rempublicam Platonis*, recognovit brevisque adnotatione critica instruxit Simon Roelof Slings, Oxford, Oxford University Press.
- Plato; (2007) *Plato's Ion, or on the Iliad*, Edited with Introduction and Commentary by Albert Rijksbaron, Leiden, Boston, Brill.
- Plato; (2011) *Platone Teeteto [Theaetetus]*, Introduzione, traduzione e commento di Franco Ferrari, Milano, La Biblioteca Universale Rizzoli.
- Plethon, Georgios Gemistos; (1973) "'Le 'De differentiis' de Plethon d'après l'autographe de la Marcienne", critical edition by Bernadette Lagarde, *Byzantion*, No. 43, pp. 312-343.
- Plotinus; (1835) *Plotini Opera Omnia, Porphyrii liber de vita Plotini cum Marsilii Ficini comentariis et ejusdem interpretatione castigata*, Oxford, E Typographeo Academico.
- Plutarchus; (1796) "Περὶ τοῦ Εἰ τοῦ ἐν Δελφοῖς: De Ei Delphico", in: *Plutarchi Opera Omnia*, Tomus II, exceptis vitis, reliqua. Græca emendavit, notationem emendationum, et latinam Xylandri interpretationem castigatam, subjunxit, animadversiones explicandis rebus ac verbis, item indices copiosos, adjecit, Daniel Wytttenbach, Oxonii, e Typographeo Clarendoniano.
- Plutarchus; (1857) *Plutarchi Vitae Parallelæ*, Edited by August Immanuel Bekker, Leipzig, Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana.
- Plutarchus, Lucius Mestrius; (1888) "Ταμικὰ παραγγέλματα (Coniugalia Præcepta)", in: *Ἠθικά (Moralia) Tomus I*, Recognovit Gregorius N.

- Bernardakis, Leipzig, Bibliotheca Scriptorium Graecorum et Romanorum Teubneriana.
- Plutarchus, Lucius Mestrius; (1895) “Πρὸς Κωλώτην (Adversus Colotem)”, in: *Ἠθικά (Moralia) Tomus VI*, Recognovit Gregorius N. Bernardakis, Leipzig, Bibliotheca Scriptorium Graecorum et Romanorum Teubneriana.
- Polybius; (1893) *Polybii Historiae*. Editionem a Ludovico Dindorfio Curatam Retravit Theodorus Büttner-Wobst, Leipzig, Bibliotheca Scriptorium Graecorum et Romanorum Teubneriana.
- Porphyry; (1886) *Περὶ τοῦ ἐν Ὀδυσσεύῃ τῶν Νυμφῶν Ἄντρου*, in: Porphyrii Philosophi Platonici Opuscula Selecta, Recognovit Augustus Nauck, Leipzig, Bibliotheca Scriptorium Graecorum et Romanorum Teubneriana.
- Porphyry; (1887) *Porphyrii Isagoge et in Aristotelis Categorias commentarium*, Edidit Adolphus Busse, Berlin, Typis et Impensis Georgii Reimeri.
- Proclus; (1820) *Procli Diadochi et Olympiodori in Platonis Alcibiadem Commentarii*, Edidit Georg Friedrich Creuzer, Francofurt, ad Moenum.
- Proclus; (1839) *Platonis Parmenides: cum quattuor libris prolegemenorum et commentario perpetuo*, Accedunt Procli in Parmenidem commentarii nunc emendatius editi, recensuit Johannes Godofredus Stallbaum, Lipsiae, e Libraria Lehnholdiana.
- Proclus; (1873) *Procli Diadochi in Primum Euclidis Elementorum Librum Commentarii*, ex recognitione Godofredi Friedlein, Leipzig, Bibliotheca Scriptorium Graecorum et Romanorum Teubneriana.
- Proclus; (1901) *In Platonis Rem Publicam Commentarii*, Recognovit Wilhelm Kroll, Leipzig, Bibliotheca Scriptorium Graecorum et Romanorum Teubneriana.
- Proclus; (1963) *Elementatio Theologica: The Elements of Theology*, Greek text edited by Eric Robertson Dodds, Oxford, Clarendon Press.
- Pseudo-Aristotle; (1884) "De Virtutibus Et Vitiis" in: *Aristotelis Ethica Eudemia, Eudemi Rhodii Ethica, Adiecto de virtutibus et vitiis libello*, Edidit Franciscus Susemihl, Leipzig, Bibliotheca Scriptorium Graecorum et Romanorum Teubneriana.
- Pseudo-Aristotle; (1906) *Divisiones Quae Vulgo Dicuntur Aristoteleae*, Edidit Hermannus Mutschmann, Leipzig, Bibliotheca Scriptorium Graecorum et Romanorum Teubneriana.
- Pseudo-Platon; (1586) *Epistolae Platonis graece et latine: eruditissimis notis logicis, ethicis, et politicis distinctae, et illustratae, et Machiavellismo oppositae*, Opera et Studio Ioannis Iacobi Beureri Saccingensis, in Archigymnasie Friburgensi Latinarum literarum Professoris, Basileae, per Sebastianum Henricpetri.

- Pseudo-Plutarchus; (1971) *Placita Philosophorum*, in: Plutarchus; *Moralia*: Tomus V, Fasc 2, Pars 1, Edidit Jürgen Mau, Leipzig, Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana.
- Simplicius; (1882_a) *Simplicii in Libros Aristotelis de Anima Commentaria*, Edidit Michael Heyduck, Berlin, Typis et Impensis Georgii Reimeri.
- Simplicius; (1882_b) *Simplicii in Libros Aristotelis Physicorum: Libros Quattuor Priores Commentaria*, Edidit Hermannus Diels, Berlin, Typis et Impensis Georgii Reimeri.
- Simplicius; (1894) *Simplicii in Libros Aristotelis De Caelo*, Edidit Johan Ludvig Heiberg, Berlin, Typis et Impensis Georgii Reimeri.
- Simplicius; (1895) *Simplicii in Libros Aristotelis Physicorum: Libros Quattuor Posteriores Commentaria*, libr. V-VIII, Edidit Hermannus Diels, Berolini, Weidmannsche Buchhandlung.
- Simplicius; (1907) *Simplicii in Aristotelis Categorias Commentarium*, Edidit Carolus Kalbfleisch, Berolini, Typis et Impensis Georgii Reimeri.
- Souidas; (1705) *Suidæ Lexicon: Græce et Latine*, Verfionem Latinam Æmilii Porti, Indicesque Auctorum et Rerum adjetic Ludolphus Kusterus, Cantabrigiæ, Typis Academicis.
- Syrianus; (1902) *Syriani in Metaphysica Commentaria*, Edidit Guilelmus Kroll, Berlin, Typis et Impensis Georgii Reimeri.
- Themistius; (1899) *Themistii In libros Aristotelis De Anima Paraphrasis: Commentaria in Aristotelem Graeca Band III*, Edidit Ricardus Heinze, Berlin, typis et impensis Georgii Reimeri.
- Themistius; (1900) *Themistii Analyticorum Posteriorum Paraphrasis: Commentaria in Aristotelem Graeca Band V*, Edidit Maximilianus Wallies, Berolini, typis et impensis Georgii Reimeri.
- Theophrastus; (2010) *Theophrastus On First Principles (known as his Metaphysics): Greek Text and Medieval Arabic Translation*, Edited and Translated with Introduction by Dimitri Gutas, Commentaries and Glossaries, as well as the Medieval Latin Translation, and with an Excursus on Graeco-Arabic Editorial Technique, Leiden, Evert Jan Brill.
- Thucydides; (1942) *History of the Peloponnesian War*, Edited by Henry Stuart Jones and Johannes Enoch Powell, Oxford, Oxford University Press.
- Tzetzes, Johannes; (1826) *Ioannis Tzetzae Historiarum variarum chiliades: Græce*, Instruxit Theophilus Kiesslingius, Leipzig, Verlag von F. C. W. Vogel.
- Xenophon; (1921) *Xenophontis opera omnia*, Edited by Edgar Cardew Marchant, Oxford, Clarendon Press.

سرچشمه‌های پارسی میانه

- Andreas, Friedrich Carl; (1933) *Bruchstücke einer Pahlavi-Übersetzung der Psalmen*, aus dem Nachlaß herausgegeben von K. Barr, mit 11 Tafeln, Sitzungsberichte der Berliner Akademie der Wissenschaften: Philosophisch-historische Klasse, Berlin, Preußische Akademie der Wissenschaften.
- Anklesaria, Ervad Tehmuras Dinshaw; (1913) *Dānāk-u Manyō-î Khard, Pahlavi, Pazand and Sanskrit Texts*, Complete Transliteration and Translation, Bombay, T. D. Anklesaria and Sons.
- Arda Viraf; (1872) *The Book of Arda Viraf*, The Pahlavi Text Prepared by Destur Hoshang Jamasp Asana, Edited by Martin Haug and Edward William West, Bombay, Government Central Book Depot, London, Trübner & Co.
- Farrōbāg Dādāgīh; (1978) *Iranian Bundahišn (MS.TD₂): The Pahlavi Codices and Iranian researches (No. 54)*, Edited by Kaikhusroo Dastur Minochar Jamasp Asa, Yahya Mahyar Nawabi and Mahmud Tavousi, Shiraz, The Asia Institute of Pahlavi University.
- Madan, Dhanjishah Meherjibhai; (1911) *The Complete text of The Pahlavi Dinkard*, Bombay, The Society for the Promotion of Researches into the Zoroastrian Religion.
- Pakzad, Fazlollah; (2005) *Bundahišn: Zoroastrische Kosmogonie und Kosmologie*, Tehran, Centre for the Great Islamic Encyclopaedia.
- Zādspram; (1993) *Anthologie de Zādaspram*, édition Critique du Texte Pehlevi par Philippe Gignoux et Ahmad Tafazzoli, Paris, Association pour l'avancement des études iraniennes.
- آذرفرنبغ فرخ‌زادان؛ (۱۳۸۴) *روایت آذرفرنبغ فرخ‌زادان*، آوانگاشت، برگردان، یادداشت و واژه‌نامه از حسن رضایی باغبیدی، تهران، مرکز دایرةالمعارف بزرگ اسلامی، چاپ نخست.

سرچشمه‌های اوستایی

- ; (1895) *Avesta; die heiligen Bücher der Parsen: Band I: Prolegomena, Yasna*, herausgegeben von Karl Friedrich Geldner, im Auftrag der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften in Wien, Stuttgart, Verlag von W. Kohlhammer.
- ; (1889) *Avesta; die heiligen Bücher der Parsen: Band II: Vispered und Khorde Avesta*, herausgegeben von Karl Friedrich Geldner, im Auftrag der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften in Wien, Stuttgart, Verlag von W. Kohlhammer.

- ; (1895) *Avesta; die heiligen Bücher der Parsen: Band III: Vendidad*, herausgegeben von Karl Friedrich Geldner, im Auftrag der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften in Wien, Stuttgart, Verlag von W. Kohlhammer.

سرچشمه‌های لاتینی

- Anonymus Aurelianensis III; (2014) in *Aristotelis Analytica Priora; Critical edition, Introduction, Notes, and Indexes*, Edited by Christina Thomsen Thörnquist, Leiden, Evert Jan Brill.
- Apuleius, Lucius; (1876) *Apulei Madaurensis Opuscula Quae Sunt de Philosophia*, Recensvit Aloisius Goldbacher, Vindobonae, apud C. Geroldi Filium Bibliopolam Academiae.
- Aquinas, Thomas; (1882) *Commentaria in Aristotelis Libros Peri Hermeneias et Posteriorum Analyticorum*, cum Synopsibus et Annotationibus Thomae Mariae Zigliara, Romae, ex Typographia Polyglotta S. C. de Propaganda Fide.
- Aquinas, Thomas; (1887) *Thomae Aquinatis Summa Theologica*, Editio eminentissimo cardinali Josepho Pecci oblate, Parisiis, Sumptibus P. Lethielleux, Bibliopolae Editoris.
- Aristotle; (1965) *De interpretatione, vel Περὶ Ἑρμηνείας*, translatio Boethii specimina translationum recentiorum, edidit Laurentius Minio-Paluello, Translatio Guillelmi de Moerbeka, edidit Gerardus Verbeke, revisit Lorenzo Minio-Paluello, Paris, Desclee de Brouwer.
- Ast, Friedrich; (1836) *Lexicon Platonicum: sive, Vocum Platoniarum index*, Leipzig, libraria Weidmaniana.
- Augustine, Aurelius; (1857) *St. Aurelii Augustini De Dialectica Liber*, Recognovit et Adnotavit Wilhelm Crecelius, Elberfeld, Pressure and Publisher of Samuel Lucas.
- Boethius, Anicius Manlius Severinus; (1998) *Anicii Manlii Severini Boethii: De Divisione Liber*, Edidit John Magee, Leiden, Evert Jan Brill.
- Brucker, Johann Jakob; (1747) *Historia Critica Philosophiae a Mundi Incunabulis Ad Nostram Usque Aetatem Deducta*, Leipzig, Impensis Haered. Weidemanni et Reichii.
- Cicero, Marcus Tullius; (1818) *Marci Tullii Ciceronis libri tres de Natura Deorum*, ex recensione Joannis Augusti Ernesti, et cum omnium eruditorum notis quas Joannis Davisii editio ultima habet, Leipzig, The British Library.
- Cicero, Marcus Tullius; (1829) *Marci Tullii Ciceronis Epistolae ad familiares ad Atticum ad Q. fratrem*, Curante Francisco Bentivoglio, Mediolani, apud A. F. Stella et Filios.

- Cicero, Marcus Tullius; (1879) *De Officiis*, Edidit Edward Payson Crowell, Philadelphia, Methuen & Company.
- Cicero, Marcus Tullius; (1911) *Marci Tulli Ciceronis Rhetorica*, Edidit Augustus Samuel Wilkins, Oxford, The Clarendon Press.
- Cicero, Marcus Tullius; (1914) *De Finibus Bonorum et Malorum*, With an English Translation by Harris Rackham, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Cicero, Marcus Tullius; (1918) *Tusculanae Disputationes*, Recognovit Max Pohlenz, Leipzig, Bibliotheca Scriptorium Graecorum et Romanorum Teubneriana.
- Cicero, Marcus Tullius; (1922) *Academicorum reliquiae cum Lucullo*, Edidit Otto Plasberg, Leipzig, Bibliotheca Scriptorium Graecorum et Romanorum Teubneriana.
- Cicero, Marcus Tullius; (1939) *Brutus. Orator*, With an English Translation by George Lincoln Hendrickson and Harry Mortimer Hubbell, Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Cicero, Marcus Tullius; (1959) *De Legibus*, Edidit Georges de Plinval, Paris, Belles Lettres.
- Compotista, Garlandus; (1959) *Dialectica*, with an introduction on the life and works of the author and on the contents of the present work by Lambertus Marie Bertus de Rijk, Assen, Van Gorcum and Comp.
- Descartes, René; (1907) *Regulae ad directionem ingenii*: Text in Latin with introduction and notes in German by Artur Buchenau, Leipzig, Verlag der Dürr'schen Buchhandlung.
- Deussen, Paul; (1869) *De Platonis sophista. Dissertatio inauguralis quam amplissimo ordini philosophorum marburgensium ad summos in philosophiae honoris rite obtenidos obtulit Paulus Deussen*, Marburg, Philipps-Universität Marburg.
- Gaius; (1875) *Gaii Institutionum iuris civilis commentarii quatuor; or Elements of Roman law*, With a Translation and Commentary by Edward Poste, Oxford, The Clarendon Press.
- Platon; (1819) *Quae exstant opera; accedunt Platonis quae feruntur scripta*, Ex Recensuit Fridericus Astius, Lipsiae, Libraria Weidmannia.
- Plinius. Gaius; (1906) *Naturalis Historia*, Edidit Karl Friedrich Theodor Mayhoff, Leipzig, Bibliotheca Scriptorium Graecorum et Romanorum Teubneriana.
- Quintilian; (1921) *Institutio Oratoria*, Edited by Harold Edgeworth Butler, Cambridge, Mass., Harvard University Press; London, William Heinemann, Ltd.
- Ramus, Petrus; (1578) *Petri Rami Scholae in liberales artes*, Basileae, Per Eusebium Episcopium et Nicolai Fratris Hæredes.
- Rose, Valentin; (1854) *De Aristotelis librorum ordine et auctoritate commentatio*, Berlin, typis et impensis Georgii Reimeri.

- Servius Honoratus, Maurus; (1881) *In Vergilii carmina comentarii: Servii Grammatici qui feruntur in Vergilii carmina commentarii*, recensuerunt Georgius Thilo et Hermannus Hagen, Georgius Thilo, Leipzig, Bibliotheca Scriptorium Graecorum et Romanorum Teubneriana.
- Themistius; (1902) *Themistii In libros Aristotelis De Anima Paraphrasis (Hebraice et Latine): Commentaria in Aristotelem Graeca Band V_{IV}*, Edidit Samuel Landauer, Berlin, typis et impensis Georgii Reimeri.
- Timotheus; (1956) *Les lettres du patriarche nestorien Timothée I. Étude critique avec, en appendice, la lettre de Timothée I aux moines du couvent de Mār Mārōn (traduction latine et texte chaldéed)*, Edidit Raphaël Bidawid, Città del Vaticano, Biblioteca apostolica vaticana.
- Vergilius, Publius; (1900) *Aeneis*, Edidit James Bradstreet Greenough, Boston, Ginn & Co.
- von Arnim, Ioannes; (1903) *Stoicorum Veterum Fragmenta*, Stutgardiae, Bibliotheca Scriptorium Graecorum et Romanorum Teubneriana.
- Vullers, Johann August; (1854); *Lexicon persico-latinum etymologicum, cum linguis maxime cognatis sanscrita et zendica et pehlevica comparatum*, Tomus. I, Bonnae ad Rhenum, impensis A. Marci.
- Zabarella, Giacomo; (1578) "Dē methodis", in: *Opera logica*, Venetia, Apud Paulum Meietum Bibliopolam Patauinum.

سرچشمه‌ی عبری

- Averroes; (1956) *Averroes' commentary on Plato's Republic*, Hebrew Translation by Samuel ben Judah of Marseilles, Edited with an Introduction, English Translation and Notes by Erwin Isak Jakob Rosenthal, Cambridge, Cambridge University Press.

سرچشمه‌های سریانی

- Bar Hebraeus; (1908) *Buch der Pupillen*, Edidit Curt Steyer, Leipzig, Universität Leipzig Inaugural-Dissertation.
- Bar Konai, Theodore; (1912) *Liber Scholiorum: Pars Posterior*, edidit Addai Scher, Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium, Parisiis, E Typographeo Reipublicae Publisher.
- Job of Edessa; (1935) *Book of Treasures*, edited and translated by Alphonse Mingana, Cambridge, W. Heffer and Sons.
- King, Daniel; (2010) *The Earliest Syriac Translation of Aristotle's Categories: Text, Translation and Commentary*, Leiden, Koninklijke

Brill NV.
Timotheus; (1914) *Timothei Patriarchae I Epistulae*, Interpretatus est Oscar Braun, Romae, Karolus de Luigi.

سرچشمه‌های آلمانی

- ; (1910) *Avesta: die heiligen Bücher der Parsen*, Übersetzt von Fritz Wolff, Strassburg, Der Verlag Karl Ignaz Trübner.
- Ackeren, Marcel van; (2003) *Das Wissen vom Guten: Bedeutung und Kontinuität des Tugendwissens in den Dialogen Platons*, Amsterdam, Verlag B. R. Grüner.
- Alchemie, Ketzerei; (1994) *Apokryphen im frühen Islam: Gesammelte Aufsätze*, herausgegeben und eingeleitet von Rémi Brague, Hildesheim, Zürich, New York, Georg Olms Verlagsbuchhandlung.
- Alizadeh Lemjiri, Sedigheh; (2010) Historische und vergleichende Untersuchung der Wortbildung im Persischen: Inauguraldissertation zur Erlangung des Doktorgrades, der Fakultät Sprach und Kulturwissenschaften der Technischen Universität Dresden, Zuerst Gutachter: Johann Tischler, zweite Gutachter: Helmut Nowicki, eingereicht am 02.11.2010.
- Arabatzis, Stavros; (2005) *Schockerfahrung und Medienphysiognomie*, Würzburg, Verlag Königshausen & Neumann.
- Aristoteles; (1890) *Metaphysik*, Übersetzt von Hermann Bonitz, aus dem Nachlass herausgegeben von Eduard Wellmann, Berlin, Georg Reimer.
- Baggesen, Jens; (1831) *Aus Jens Baggesen's Briefwechsel mit Karl Leonhard Reinhold und Friedrich Heinrich Jacobi, (In zwei Theilen)*, Leipzig, Friedrich Arnold Brockhaus.
- Bartholomae, Christian; (1904) *Altiranisches Wörterbuch*, Strassburg, Der Verlag Karl Ignaz Trübner.
- Baumgarten, Bernd; (2014) *Kompendium der diskreten Mathematik: für Mathematiker*, Berlin, Walter de Gruyter GmbH & Co KG.
- Bender, Wilhelm; (2013) *Mythologie und Metaphysik; Grundlinien Einer Geschichte Der Weltanschauungen*, Paderborn, Salzwasser-Verlag GmbH.
- Bonhöffer, Adolf Friedrich; (1890) *Epictet und die Stoa: Untersuchungen zur stoischen Philosophie*, Stuttgart, Ferdinand Enke.
- Braun, Oskar; (1902) "Briefe des Katholikos Timotheos I." *Oriens Christianus*, Bd. II, ss. 1-32.
- Brockelmann, Carl; (1890) *Geschichte der arabischen Literatur*, Weimar und Berlin, Emil Felber.

- Burkert, Walter; (1962) *Weisheit und Wissenschaft: Studien zu Pythagoras, Philolaos und Platon*, Nuremberg, Hans Carl.
- Cassirer, Ernst; (1977) *Wesen und Wirkung des Symbolbegriffs*, Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Diels, Hermann Alexander; (1934) *Die Fragmente der Vorsokratiker*, 5th edition by Walther Kranz, Berlin, Weidmannsche Buchhandlung.¹
- Dümmler, Ferdinand; (1882) *Antisthenica*, Berlin, Weidmannsche Buchhandlung.
- Engels, Friedrich; (1888) *Ludwig Feuerbach und der Ausgang der klassischen deutschen Philosophie*, Stuttgart, Johann Heinrich Wilhelm Dietz Verlag.
- Fichte, Johann Gottlieb; (1997) *Grundlage der gesamten Wissenschaftslehre*, Hamburg, Meiner.
- Fleischer, Margot; (1976) *Hermeneutische Anthropologie: Platon, Aristoteles*, Berlin, de Gruyter.
- Fragstein, Artur von; (1967) *Die Diairesis bei Aristoteles*, Amsterdam, Adolf Hakkert Verlag.
- Fränkel, Hermann; (1960) *Wege und Formen frühgriechischen Denkens: Literarische und philosophiegeschichtliche Studien*, Herausgegeben von Franz Tietze, München, Verlag C. H. Beck.
- Frege, Gottlob; (1884) *Die Grundlagen der Arithmetik: eine logisch mathematische Untersuchung über den Begriff der Zahl*, Breslau, Verlag von Wilhelm Koebner.
- Gabriel, Markus; (2006) *Der Mensch im Mythos: Untersuchungen über Ontotheologie, Anthropologie und Selbstbewusstseinsgeschichte in Schellings Philosophie der Mythologie*, Berlin, Walter de Gruyter.
- Gadamer, Hans-Georg; (1987) "Hegel und die antike Dialektik", in: *Gesammelte Werke, Band III: Neuere Philosophie*, Tübingen, Mohr Siebeck.
- Gadamer, Hans-Georg; (1991) "Plato im Dialog", in: *Gesammelte Werke, Band VII*, Tübingen, Mohr Siebeck.
- Gaiser, Konrad; (1964) *Platons ungeschriebene Lehre: Studien zur systematischen und geschichtlichen Begründung der Wissenschaften in der Platonischen Schule*, Stuttgart, Ernst Klett.
- Gätje, Helmut; (1971) *Studien zur Überlieferung der aristotelischen Psychologie im Islam*, Heidelberg, Carl Winter Universitätsverlag.
- Geiger, Wilhelm; (1879) *Handbuch der Awestasprache: Grammatik, Chrestomathie und Glossar*, Erlangen, Verlag von Andreas Deichert.

۱. پاره‌های برجای مانده از پیشا پلاتونیان. شماره‌ها و ویرایش پاره‌های این اندیشمندان، از دیلس پذیرفته شده‌اند.

- Graf, Georg; (1944) *Geschichte der christlichen arabischen Literatur*, Vatican City, Biblioteca Apostolica Vaticana.
- Hager, Fritz-Peter; (1972) Dihairesis. In: Ritter, Joachim; (Hrsg.); *Historisches Wörterbuch der Philosophie*, Basel, Schwabe, Bd. 2, ss. 242–244.
- Hambruch, Ernst; (1904) *Logische Regeln der Platonischen Schule in der Aristotelischen Topik*, Berlin, Weidmannsche Buchhandlung.
- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich; (1807) *System der Wissenschaft. Erster Theil: Die Phänomenologie des Geistes*, Bamberg und Würzburg, Verlag Joseph Anton Goebhardt.
- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich; (1908) *Vorlesungen über Geschichte der Philosophie*, Herausgegeben von Gerardus Johannes Petrus Josephus Bolland, Leiden, Adriani.
- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich; (1974) *Wissenschaft der Logik, I: Theorie Werkausgabe*, Edited by Eva Moldenhauer and Karl Markus Michel, Frankfurt am Main, Suhrkamp Verlag.
- Heidegger, Martin; (1976) "Platons Lehre von der Wahrheit", in: *Gesamtausgabe I; Abteilung: veröffentlichte Schriften (1914-1970)*, Band IX - Wegmarken, Frankfurt am Main, Vittorio Klostermann, ss. 203-238.
- Herzfeld, Ernst; (1938) *Altpersische Inschriften*, Berlin, Dietrich Reimer.
- Hoffmann, Michael; (1996) *Die Entstehung von Ordnung. Zur Bestimmung von Sein*, Stuttgart und Leipzig, Bibliotheca Scriptorium Graecorum et Romanorum Teubneriana.
- Jaeger, Werner Wilhelm; (1973) *Paideia: die Formung des griechischen Menschen*, Berlin, New York, Walter de Gruyter.
- Joel, Karl; (1921) *Geschichte der antiken Philosophie*, Tübingen, Mohr Siebeck.
- Kant, Immanuel; (1781) *Kritik der reinen Vernunft*, Riga, Johann Friedrich Hartknoch.
- Kant, Immanuel; (1787) *Kritik der reinen Vernunft*,¹ Zweite hin und wieder verbesserte Auflage, Berlin, Akademie der Wissenschaften.
- Kerferd, George, & Hellmut Flashar; (1998) Lykophron, In: Hellmut Flashar (Herausgeber); *Grundriss der Geschichte der Philosophie: Die Philosophie der Antike*, Basel, Schwabe.
- Kraus, Paul; (1934) "Zu Ibn al-Muqaffā", *Rivista degli Studi Orientali*,

۱. در سراسر این پژوهش، از همین ویرایش دوم کانت سود برده‌ایم؛ با این همه، از آنجا که بخشی از اندرهازش کانت بر نخستین ویرایش (۱۷۸۱) برای این پژوهش سودمند می‌افتاد، شناسنامه‌ی آن ویرایش را نیز در اینجا آورده‌ایم.

- Bd. 14, ss. 1–20.¹
- Krohn, August A.; (1876) *Der Platonische Staat*, Halle, Der Verlag von Richard Muhlmann.
- Lehmann, Ingmar; Schulz, Wolfgang; (2004) *Mengen, Relationen, Funktionen: Eine anschauliche Einführung*, Stuttgart, Leipzig, Wiesbaden, Teubner Verlag.
- Leisegang, Hans; (1951) *Denkformen*, Berlin, Walter de Gruyter.
- Maier, Heinrich; (1896) *Die Syllogistik des Aristoteles*, Tübingen, H. Laupp.
- Malzkorn, Wolfgang; (1999) *Kants Kosmologie-Kritik: eine formale Analyse der Antinomienlehre*, Berlin und New York, Walter de Gruyter.
- Mannebach, Erich; (1961) *Aristippi Et Cyrenaicorum Fragmenta*, Leiden, Brill.²
- Marx, Karl; (1872) *Das Kapital. Kritik der politischen Ökonomie (zweiten Auflage)*, Hamburg, Verlag von Otto Meissner.
- Meyerhof, Max; (1930) "von Alexandrien nach Baghdad; Sitzungsberichte der Preussischen Akademie der Wissenschaften", *philosophisch – historische Klasse*, Bd. 23, ss. 417-421.
- Morau, Paul; (1984) *Der Aristotelismus bei den Griechen: Von Andronikos bis Alexander von Aphrodisias*, Berlin, De Gruyter.
- Müller, August; (1873) *Die griechischen Philosophen in der arabischen Überlieferung*, Halle, Buchhandlung des Waisenhauses.
- Nietzsche, Friedrich Wilhelm; (1894) *Menschliches, allzumenschliches: Ein buch für freie geister*, Leipzig, Druck und Verlag von C. G. Naumann.
- Nietzsche, Friedrich Wilhelm; (1913) "Die vorplatonischen Philosophen", in: *Nietzsche's Werke, Band XIX: Philologica von Friedrich Nietzsche*, Herausgegeben von Otto Crusius und Wilhelm Nestle, Leipzig, Alfred Kröner Verlag.
- Nöldeke, Theodor; (1910) *Neue Beiträge zur semitischen Sprachwissenschaft*, Strassburg, Der Verlag Karl Ignaz Trübner.
- Otte, Gerhard; (1997) *Logische Einteilungstechniken bei den Glossatoren des Römischen Rechts*. In: Fried, Johannes; (Hrsg.)

۱. دو بازچاپ این نوشته را به نشانی‌های زیر ببینید:

- Leisegang, Hans; (1951) *Denkformen*, Berlin, Walter de Gruyter.
- Alchemie, Ketzerei; (1994) *Apokryphen im frühen Islam: Gesammelte Aufsätze*, herausgegeben und eingeleitet von Rémi Brague, Hildesheim, Zürich, New York, Georg Olms Verlagsbuchhandlung.
۲. پاره‌های برجای مانده از آریستئیپوس و دبستان کورنایی. شماره‌های پاره‌های این دسته، از مانه‌باخ به وام گرفته شده‌اند.

- Dialektik und Rhetorik im früheren und hohen Mittelalter*, München, Oldenbourg, ss. 157–170.
- Platon; (1807) *Platons Werke*; (*Kratylos, Der Sophist, Der Staatsmann, Das Gastmahl*), der Übersetzung durch Friedrich Schleiermacher, Berlin, In der Realschulbuchhandlung.
- Platon; (1809) *Platons Werke*; (*Phaidon, Philebos, Theages, Erastai, Alkibiades I, Menexenos, Hippias maior, Kleitophon*), Übersetzung von Friedrich Daniel Ernst Schleiermacher, Berlin, Georg Reimer.
- Platon; (1916) *Platon Sämtliche Dialoge*, in Verbindung mit Kurt Hildebrandt, Constantin Ritter und Gustav Schneider, herausgegeben und mit Einleitungen, Literaturübersichten, Anmerkungen und Registern versehen von Otto Apelt, Leipzig, Verlag von Felix Meiner.
- Platon; (1923) *Der Staat*. In: *Platon: Sämtliche Dialoge*, die deutschen Übersetzungen von Otto Apelt, Leipzig, Meiner, zweite verbesserte Auflage.
- Platon; (1949) *Der Staat*, Übersetzt von August Horneffer, eingeleitet von Kurt Hildebrandt, Stuttgart, Alfred Kröner Verlag.
- Platon; (1970-1983) *Werke in acht Bänden: griechisch und deutsch*, herausgegeben von Gunther Eigler, Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Platon; (1982) *Der Staat*, Übersetzt und herausgegeben von Karl Vretska, Stuttgart, Reclam.
- Platon; (1989) *Symposion: Griechisch und deutsch (Sammlung Tusculum)*, herausgeben und übersetzt von Franz Boll und Wolfgang Buchwald, München, Zürich, Artemis.
- Popper, Karl Raimund; (1933) "Ein Kriterium des empirischen Charakters theoretischer Systeme", *Erkenntnis*, Band. III (1933), Heft. 4/6.
- Popper, Karl Raimund; (1968) "Was ist Dialektik?", in: *Logik der Sozialwissenschaften*, herausgegeben von Ernst Topitsch, Bd 5, ss. 262-290.
- Prantl, Carl von; (1855) *Geschichte der Logik im Abendlande*, Leipzig, Verlag von S. Hirzel.
- Ritter, Constantin; (1896) *Platons Gesetze: Kommentar zum griechischen Text*, Leipzig, Bibliotheca Scriptorum Graecorum et Romanorum Teubneriana.
- Ritter, Constantin; (1910) *Platon: Sein Lebens, seine Schriften, seine Lehre*, Munich, Verlag C. H. Beck.
- Rosenthal, Franz; (1965) *Das Fortleben der Antike im Islam*, Zürich und Stuttgart, Artemis Verlags.
- Sezgin, Fuat; (1970) *Geschichte des Arabischen Schrifttums*, Leiden, Brill.
- Solmsen, Friedrich; (1929) *Die Entwicklung der aristotelischen Logik*

- und Rhetorik*, Berlin, Weidmannsche Verlagsbuchhandlung.
- Steinschneider, Moritz; (1893) *die arabischen Übersetzungen aus dem Griechischen*, XII Beiheft zum Centralblatt für Bibliothekswesen, Leipzig, O. Harrassowitz.
- Stenzel, Julius; (1929) "Speusippos", In: *Paulys Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*, Zweite Reihe, Band III, A2, columns 1636-1669.
- Stenzel, Julius; (1961) *Studien zur Entwicklung der platonischen Dialektik von Sokrates zu Aristoteles*, Stuttgart, Bibliotheca Scriptorium Graecorum et Romanorum Teubneriana.
- Stolzberg, Jürgen; (1998) "Subjekt", in: *Historisches Wörterbuch der Philosophie*, herausgegeben von Joachim Ritter, Karlfried Gründer und Gottfried Gabriel, Basel, Schwabe Verlag, Band 10, ss. 373–399.
- Susemihl, Franz; (1887) "Der Idealstaat des Antisthenes und die Dialoge Archelaos, Kyros, und Herakles", *Jahrbücher für Philologie und Pädagogik*, herausgegeben von Alfred Fleckeisen, Leipzig, Druck und Verlag von B. G. Teubner, Band 135, ss. 207-214.
- Szabo, Arpad; (1969) *Anfänge der griechischen Mathematik*, München, Oldenbourg Verlag.
- Szlezák, Thomas Alexander; (1972) *Pseudo-Archytas über die Kategorien: Texte zur griechischen Aristoteles-Exegese*, Berlin, New York, Walter de Gruyter.
- Tkatsch, Jaroslaus; (1928) *Die arabische Übersetzung der Poetik des Aristoteles und die Grundlage der Kritik des griechischen Textes*, Akademie der wissenschaften in Wien, philosophisch-historische klasse, Kommission für die herausgabe der arabischen Aristoteles-Übersetzungen.
- Wackernagel, Jacob; (1928) *Vorlesungen über Syntax, mit besonderer Berücksichtigung von Griechisch: Lateinisch und Deutsch*, Basel, In Kommissionsverlag von Emil Birkhäuser.
- Warburg, Max; (1929) *Zwei Fragen zum Kratylos*, Berlin, Weidmannsche Buchhandlung.
- Wieland, Wolfgang; (1970) *Die aristotelische Physik - Untersuchungen über die Grundlegung der Naturwissenschaft und der sprachlichen Bedingungen der Prinzipienforschung bei Aristoteles*, Göttingen, Vandenhoeck und Ruprecht.
- Wilamowitz-Moellendorff, Ulrich von; (1920) *Platon*, Berlin, Weidmannsche Buchhandlung.
- Wolff, Fritz; (1965) *Glossar zu Firdosis Schahname*, Berlin, George Olms Verlagsbuchhandlung.
- Zeller, Eduard Gottlob; (1865) *Die Philosophie der Griechen eine Untersuchung über Charakter, Gang und Hauptmomente ihrer Entwicklung: Band III*, Leipzig, Fues's Verlag.
- Zeller, Eduard Gottlob; (1920) *Grundriss der Geschichte der*

griechischen Philosophie, Leipzig, O. R. Reisland.

سرچشمه‌های فرانسوی

- Bréhier, Émile; (1941) *Histoire de la Philosophie*, Paris, T. I. PUF.
- Clerval, Abbé; (1895) *Les Écoles de Chartres au Moyen-Age (du Ve au XVIe siècle)*, Paris, Picard.
- Dixsaut, Monique; (2001) *Métamorphoses de la dialectique dans les dialogues de Platon*, Paris, Librairie Philosophique J. Vrin.
- Elamrani, Jamal; (1989), "Organon. Tradition syriaque et arabe. Les Catégories", in *Dictionnaire des Philosophes Antiques*, publié sous la direction de R. Goulet avec une préface de P. Hadot, Paris, Éditions du Centre national de la recherche scientifique, I, 507–513.
- Hadot, Pierre; (1998) *Ou'est - ce que la philosophie antique?*, Paris, Gallimard.
- Meyerhof, Max; (1932-1933) *La Fin de l'École d'Alexandrie d'après quelques Auteurs Arabes*, Bulletin de l'Institut d'Égypte, Vol. XV (1932-1933), pp. 109-123.
- Michaud-Quantin, Pierre; (1969) "L'emploi des termes logica et dialectica au moyen âge", *Arts libéraux et philosophie au Moyen Âge*, Montreal/Paris, p. 855-862.
- Platon; (1846) *Oeuvres de Platon*, Traduites par Victor Cousin, Paris, Rey, Libraire, Ouai des Augustine.
- Platon; (1921) *Platon Oeuvres Completes*, Traduites par André Croiset, Paris, Les Belles Lettres .
- Tissandier, Jean-Baptiste; (1851) *Examen critique de la psychologie de Platon*, Paris, Perisse frères.

سرچشمه‌های انگلیسی

- Ackrill, John Lloyd; (1997) *Essays on Plato and Aristotle*, Oxford, Clarendon Press.
- Adam, James; (1907) *The Republic of Plato: Edited with Critical Notes, Commentary and Appendices*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Allen, Reginald Edgar; (1970) *Plato's 'Euthyphro, and the Earlier Theory of Forms*, London, Routledge.
- Allen, Reginald Edgar; (2012) *Studies in Plato's Metaphysics*, London, Routledge.

- Arthur, E. P.; (1982) "Plato, Theaetetus; 171_a", *Mnemosyne*, Fourth Series, Vol. 35, Fasc. 3/4 (1982), pp. 335-337.
- Ashworth, Earline Jennifer; (1974) *Language and Logic in the Post-Medieval Period*, Dordrecht, Boston, D. Reidel.
- Atkinson, Basil Ferris Campbell; (1931) *The Greek Language*, London, Faber and Faber.
- Baltzly, Dirk; (1996) "To an Unhypothetical first principle in Plato's Republic", *History of Philosophy Quarterly*, Vol. 13, pp. 149-65.
- Baltzly, Dirk; (1999) "Aristotle and Platonic Dialectic in Metaphysics Γ₄", *Apeiron*, Vol. 32, pp. 171-202.
- Barnes, Jonathan; (2003) *Porphyry Introduction (Clarendon Later Ancient Philosophers)*, Oxford, Clarendon Press.
- Barnes, Jonathan; (2012) "Speusippus and Aristotle on homonymy", in: *Logical Matters. Essays in Ancient Philosophy II*, Edited by Maddalena Bonelli, Oxford, Clarendon Press, pp. 284-311.
- Bartoš, Hynek; (2014) "The concept of mimēsis in the hippocratic de victu", *The Classical Quarterly*, Volume 64, Issue 2, December 2014, pp. 542-557.
- Benn, Alfred William; (1882) *The Greek Philosophers*, London, Kegan Paul, Trench & co.
- Benson, Hugh; (2008) *Knowledge, Virtue, and Method in Republic 471_c-502_c*, *Philosophical Inquiry*, Vol 30, No 3-4, Summer 2008.
- Benthem, John Van; (2007) *Logic in Philosophy: Handbook of the Philosophy of Science: Philosophy of Logic*, Volum Editor: Dale Jacquette, Elsevier B.V.
- Blackburn, Simon; (1996) *The Oxford Dictionary of Philosophy*, Oxford, Oxford University Press.
- Bochenski, Józef Maria; (1951) *Ancient formal logic*, Amsterdam, North Holland Publishing Company.
- Boyce, Mary; (1975) *A History of Zoroastrianism: I - The Early Period*, Leiden / Koln, E. J. Brill.
- Boyce, Mary; (1977) *A Word-List of Manichaean Middle Persian and Parthian*, With a reverse index by Ronald Zwanziger, *Acta Iranica*, Vol. 9A., Troisième Serie. Textes et Memoires, Vol. II; Supplement, Leiden, Brill.
- Brock, Arthur John; (1929) *Greek medicine, being extracts illustrative of medical writers from Hippocrates to Galen*, London: J. M. Dent and Sons.
- Bronstein, David; (2016) *Aristotle on Knowledge and Learning; the Posterior Analytics*, (Oxford Aristotle Studies), Oxford; New York: Oxford University Press.
- Bryan, Jenny; (2012) "Pseudo-dialogue in Plato's Clitophon", *The Cambridge Classical Journal*, Vol. 58 (2012), pp. 1-22.

- Burnet, John; (1928) *Greek Philosophy: Thales to Plato*, London, McMillan & co.
- Burnet, John; (1930) *Early Greek Philosophy*, London, Adam and Charles Black.
- Burnyeat, Myles Fredric; (1970) "The Material and Sources of Plato's Dream", *Phronesis*, Vol. 15, No. 2, pp. 101–22.
- Canter, Howard Vernon; (1936) "Irony in the Orations of Cicero", *The American Journal of Philology*, Vol. 57, No. 4, pp. 457-464.
- Chappell, Timothy; (2011) Plato, in: *The Routledge Companion to Epistemology*, edited by Sven Bernecker, Duncan Pritchard, New York, Routledge.
- Cherniss, Harold Fredrik; (1944) *Aristotle's Criticism of Plato and the Academy*, Baltimore, Johns Hopkins Press.
- Cherniss, Harold Fredrik; (1965) "The Philosophical Economy of the Theory of Ideas", in: *Studies in Plato's Metaphysics*, edited by Reginald Allen, London. Routledge and Kegan Paul; Toronto: General Publishing.
- Cornford, Francis Macdonald; (1907) *Thucydides Mythistoricus: Fellow and Lecturer of Trinity College*, London, Edward Arnold.
- Cornford, Francis Macdonald; (1923) *Greek religious thought from Homer to the age of Alexander*, New York, E.P. Dutton & co.
- Cornford, Francis Macdonald; (1935) *Plato's Theory of Knowledge*, London, Kegan Paul, Trench, Trubner & Co. Ltd.
- Cornford, Francis Macdonald; (1942) "Was the Ionian Philosophy Scientific?", *The Journal of Hellenic Studies*, Vol. 62, pp. 1-7.
- Cornford, Francis Macdonald; (1952) *Principium sapientiae: the origins of Greek philosophical thought*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Cornford, Francis Macdonald; (1957) *From Religion to Philosophy: A Study in the Origins of Western Speculation*, New York, Harper & Brothers Publishers.
- Cornford, Francis Macdonald; (1964) *Plato and Parmenides; Parmenides Way of truth and Platos Parmenides*, London, Kegan Paul, Trench & co.
- Cross, Robert Craigie; Woozley, Anthony Douglas; (1964) *Plato's Republic: a Philosophical Commentary*, London and Toronto, Macmillan Co.
- Daiber, Hans; (2012) *Islamic Thought in the Dialogue of Cultures: A Historical and Bibliographical Survey (Themes in Islamic Studies)*, Leiden & Boston, Academic Pub.
- Dorion, Louis-André; (2011) The Rise and Fall of the Socratic Problem. In: Donald R. Morrison (Ed.); *The Cambridge Companion to Socrates*, Cambridge, Cambridge University Press.

- Dowden, Ken; (1992) *The use of Greek Mythology*, London, Rotledge.
- Duerlinger, James, (2005) *A translation of Plato's Sophist with an introductory commentary*, New York, Peter Lang.
- Field, Guy Cromwell; (1930) *Plato and his Contemporaries: A Study in Fourth Century Life and Thought*, London, Methuen.
- Fine, Gail; (2003) *Plato on Knowledge and Forms: Selected Essays*, Oxford, Clarendon Press.
- Fine, Gail; (2004) *On Ideas; Aristotle's Criticism of Plato's Theory of Forms*, Oxford, Clarendon Press.
- Frede, Michael; (1992) "Plato's Arguments and the Dialogue Form", *Oxford Studies in Ancient Philosophy*, Supplementary Volume 1992, Oxford 1992, pp. 201-19.
- Gabbay, Dov; (2008) *Handbook of the History of Logic: Mediaeval and Renaissance Logic*, Edited by Dov M. Gabbay and John Woods, Amsterdam, Elsevier.
- Gaiser, Konrad; (2012) "Plato's synopsis of the MatheMatical sciences", in: *The Other Plato: The Tübingen Interpretation of Plato's Inner-Academic Teachings (SUNY series in Ancient Greek Philosophy)*, Edited by Dmitri Nikulin, Albany, State University of New York Press, pp. 83-120
- Gershevitch, Ilya; (1961) *A Grammar Of Manichean Sogdian*, Oxford, Basil Blackwell.
- Gillespie, C. M.; (1913) "The Logic of Antisthenes", *Archiv für Geschichte der Philosophie*, Volume 26, Issue 4, pp. 479-500.
- Gomperz, Theodor; (1906) *Greek Thinkers; A History of Ancient Philosophy*, Translated by Laurie Magnus, London, John Murray.
- Grier, Michelle; (2006) *The Logic of Illusion and the Antinomies*, in: *Blackwell companions to philosophy: A companion to Kant*, edited by Graham Bird, Oxford, Blackwell Publishing Ltd.
- Grote, George; (1875) *Plato and the other Companions of Sokrates*, London, Routledge.
- Grube, George Maximilian Antony; (1931) "The Cleitophon of Plato", *Classical Philology*, Vol. 26, No. 3 (Jul., 1931), pp. 302-308.
- Gutas, Dimitri; (1998) *Greek Thought, Arabic Culture; The Graeco-Arabic Translation Movement in Baghdad and Early Abbasaid Society 2nd -4th/5th -10th Centuries*, New York, Routledge.
- Guthrie, William Keith Chambers; (1962) *A History of Greek Philosophy; Volume 1, The Earlier Presocratics and the Pythagoreans*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Guthrie, William Keith Chambers; (1969) *A History of Greek Philosophy; Volume 2, The Presocratic Tradition from Parmenides to Democritus*, Cambridge, Cambridge University Press.

- Guthrie, William Keith Chambers; (1971) *A History of Greek Philosophy: The Sophists and Socrates*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Guthrie, William Keith Chambers; (1975) *A History of Greek Philosophy: Plato, The Man and his Dialogues: Earlier Period*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Guthrie, William Keith Chambers; (1978) *A History of Greek Philosophy: Later Plato and the Academy*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Guthrie, William Keith Chambers; (1981) *A History of Greek Philosophy: Aristotle An Encounter*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Haack, Susan; (1978) *Philosophy of Logics*, New York, Cambridge University Press.
- Hall, Ronald; (1967) *Dialectic*, In: *Encyclopedia of Philosophy*, Edited by Paul Edwards, New York, McMillan Publisher.
- Halvgaard, Tilde Bak; (2015) *Linguistic Manifestations in the Trimorphic Protennoia and the Thunder: Perfect Mind: Analysed against the Background of Platonic and Stoic Dialectics*, Leiden, Brill.
- Hare, Richard Mervyn; (1965) *Plato and the Mathematicians*, In: *New Essays on Plato and Aristotle*, Edited by Renford Bambrough, London, Rutledge & Kegan Paul.
- Henning, Walter Brunno Hermann; (1937): *Ein manichäisches Bet und Beichtbuch*, Berlin, Verlag der Akademie der Wissenschaften.
- Hintikka, Jaakko; (2004) *Analyses of Aristotle: Selected Papers VI*, Dordrecht, Kluwer Academic Publishers.
- Huffman, Carl; (2005) *Archytas of Tarentum: Pythagorean, Philosopher and Mathematician King*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Hume, David; (1896) *A Treatise of Human Nature*, edited, with an analytical index, by Lewis Amherst Selby-Bigge, Oxford, Clarendon Press.
- Hume, David; (1999) *An Enquiry concerning Human Understanding*, Edited by Tom Beauchamp, Oxford, Oxford University Press.
- Jaeger, Werner Wilhelm; (1985) *Early Christianity and Greek Paideia*, Cambridge, Harvard University Press.
- Jarratt, Susan C; (1991) *Rereading the Sophists: Classical Rhetoric Refigured. Carbondale and Edwardsville*, Southern Illinois University Press.
- Jeffery, Arthur; (1938) *The Foreign Vocabulary Of The Quran*, Baroda, Oriental Institute.
- Jirsa, Jakub; (2009) "Authenticity of the Alcibiades I: Some reflections", *Listy filologicke*, No. 132, January 2009 , 3-4, pp. 225-244.

- Kahn, Charles Harry; (1997) *Plato and the Post-Socratic Dialogue*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Kahn, Charles Harry; (1973) *The Verb 'To Be' in Ancient Greek*, Dordrecht, D. Reidel.
- Kaufmann, Walter Arnold; (1965) *Hegel: A Reinterpretation, Texts, and Commentary*, London, Weidenfeld and Nicolson.
- Kerferd, George Briscoe; (1947) "The Doctrine of Thrasymachus in Plato's Republic", *Durham University Journal*, Volume 9, 1947, pp. 19-27.
- Kerferd, George Briscoe; (1954) "Plato's Noble Art of Sophistry", *The Classical Quarterly* (New Series), Volume 4, Issue 1-2, May 1954, pp. 84-90.
- King, Peter & Shapiro, Stewart; (1995) *The Oxford Companion to Philosophy*, Oxford, Oxford University Press.
- Kingsley, Peter; (1995) *Ancient Philosophy, Mystery, and Magic: Empedocles and Pythagorean Tradition*, Oxford, Clarendon Press.
- Kline, Morris; (1972) *Mathematical Thought From Ancient to Modern Times*, Oxford, Oxford University Press.
- Kneale, William; Kneale, Martha; (1962) *The Development of Logic*, Oxford, Clarendon Press.
- Krämer, Hans Joachim; (1990) *Plato And The Foundations Of Metaphysics: A Work On The Theory Of The Principles And Unwritten Doctrines Of Plato With A Collection Of The Fundamental Documents*, Edited and Translated by Jofin R. Catan. Albany, state University of New York Press.
- Laumakis, Stephen; (2008) *An Introduction to Buddhist Philosophy*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Lenin, Vladimir Ilyich Ulyanov; (1972) *On the Question of Dialectics*, From *Collected Works*, 4th English Edition, Progress Publishers, Moscow, Vol. 38, pp. 355-64.
- Lindberg, David; (1992) *The Beginnings of Western Science: The European Scientific Tradition in Philosophical, Religious, and Institutional Context, Prehistory to A.D. 1450*, Chicago, The University of Chicago Press.
- Lloyd, Geoffrey Ernest Richard; (1961) *The Development of Aristotle's Theory of the Classification of Animals*, *Phronesis*, Vol. VI, No. 1, pp. 59-81.
- Long, Anthony Arthur; (1986) *Hellenistic Philosophy: Stoics, Epicureans, Sceptics*, London, Berkeley, Los Angeles, University of California Press.
- Long, Anthony Arthur; (1996) *Stoic Studies (Hellenistic Culture and Society)*, Cambridge, Cambridge University Press.

- Long, Herbert Strainge; (1948) "Plato's Doctrine of Metempsychosis and Its Source", *The Classical Weekly*, Vol. 41, No. 10 (Feb. 16, 1948), pp. 149-155.
- Losee, John; (1972) *A Historical Introduction to the Philosophy of Science*, Oxford, Oxford University Press.
- Łukasiewicz, Jan; (1971) "On the Principle of Contradiction in Aristotle", *Review of Metaphysics*, vol. 24 no. 3 (1971), pp. 485-509.
- Lutosławski, Wincenty; (1905) *The Origin and Growth of Plato's Logic*, London, New York, Bombay, Paternosterrow.
- McCoy, Marina; (2007) *Plato on the Rhetoric of Philosophers and Sophists*, Cambridge, Cambridge University Press.
- McDowell, John; (1973) *Plato's Theaetetus*, Oxford, Oxford University Press; Clarendon Plato Series.
- McMinn, J. B.; (1960), "Plato as a Philosophical Theologian", *Phronesis*, Vol. 5, No. 1 (1960), pp. 23-31.
- MacKenzie, David Neil; (1971) *A Concise Pahlavi Dictionary*, London, Oxford University Press.
- Marenbon, John; (2007) *Medieval Philosophy: An Historical and Philosophical Introduction*, New York, Routledge.
- Matilal, Bimal Krishna; (2001) Introducing Indian Logic (Article), in: Ganeri, Jonardon; (Editor) *Indian Logic: a Reader*, Curzon, Richmond, Surrey.
- Minardi, Stefano; (1983) On Some Aspects of Platonic Division, New Series, Vol. 92, No. 367 (Jul., 1983), pp. 417-423.
- Müller, Gustav Emil; (1958) "The Hegel Legend of Thesis-Antithesis-Synthesis", *Journal of the History of Ideas*, Vol. 19, No. 3 (Jun., 1958), pp. 411-414.
- Nails, Debra; (1995) *Agora, Academy, and the Conduct of Philosophy*, Dordrecht, Kluwer Academic Publishers.
- Nettleship, Richard Lewis; (1922) *Philosophical Lectures and Remains*, Oxford, Oxford University Press.
- Nōtomi, Noburu; (1999) *The Unity of Plato's Sophist: Between the Sophist and the Philosopher*, Cambridge, New York, Cambridge University Press.
- Nyberg, Henrik Samuel; (1974) *A Manual of Pahlavi*, Wiesbaden, Otto Harrassowitz.
- Ostenfeld, Erik; (2000) "Who Speaks for Plato? Everyone!", in: *Who Speaks for Plato?: Studies in Platonic Anonymity*, Edited by Gerald Alan Press, Lanham, Maryland, Rowman & Littlefield, pp. 211-220.
- Pearson, Alfred Chilton; (1917) *The Fragments of Sophocles*, with additional notes from the papers of Richard Claverhouse Jebb and Walter George Headlam, Cambridge, Cambridge University Press.

- Penner, Terry; (1992) *Socrates and the early dialogues*, in: *The Cambridge companion to Plato*, edited by Richard Kraut, Cambridge, Cambridge University Press.
- Peters, Francis; (1961) *Aristoteles Arabus: The Oriental Translations and Commentaries of the Aristotelian Corpus*, Leiden, Evert Jan Brill.
- Pingree, David; (2003) *The Logic of Non-Western Science: Mathematical Discoveries in Medieval India*, Daedalus, Vol. 132, No. 4, On Science (Fall, 2003), pp. 45-53.
- Plato; (1848) *The Works of Plato, A new and literal version, chiefly from the text of Stallbaum*, by Henry Cary, London, Henry George Bohn, York Street, Covent Garden.
- Plato; (1997) *Complete Works of Plato*, Edited, with Introduction and Notes by John Cooper, Indianapolis, Hackett Publishing Company.
- Popper, Karl Raimund; (1940) "What is Dialectic?", *Mind*, New Series, Vol. 49, No. 196. (Oct., 1940), pp. 403-426.
- Popper, Karl Raimund; (1947) *Open Society and its Enemies*, London, Routledge.
- Popper, Karl Raimund; (1958) "Back to the Pre-Socratics: The Presidential Address", *Proceedings of the Aristotelian Society*, New Series, Vol. 59 (1958 - 1959), pp. 1-24.
- Popper, Karl Raimund; (1962) *Conjectures and Refutations: The Growth of Scientific Knowledge*, New York, Basic Books.
- Price, Henry Habberley; (1962) *Thinking and Experience*, Cambridge, Mass., Harvard University Press.
- Priest, Graham; (2000) *Logic: A Very Short Introduction*, New York, Oxford University Press Inc.
- Rescher, Nicholas; (1964) *Development of Arabic Logic*, Pittsburgh, University of Pittsburgh Press.
- Rescher, Nicholas; (1977) *Dialectics; A Controversy-Oriented Approach to the Theory of Knowledge*, Albany, State University of New York Press.
- Robinson, Richard; (1953) *Plato's Earlier Dialectic*, 2nd edition, Oxford, Clarendon Press.
- Rosenthal, Franz; (2007) *Knowledge Triumphant; The Concept of Knowledge in Medieval Islam*, Leiden, Evert Jan Brill.
- Ross, William David; (1933) "The Problem of Socrates", *Proceedings of the Classical Association*, 1933, pp. 7-24.
- Ross, William David; (1949) *Aristotle's Prior and Posterior Analytics*, a revised text with introduction and commentary, New York, Oxford University Press.
- Ross, William David; (1951) *Plato's Theory of Ideas*, Oxford, Clarendon Press.

- Ross, William David; (2004) *Aristotle*, with an Introduction by John Ackril, London, Routledge.
- Rubinelli, Sara; (2009) *Ars Topica: The Classical Technique of Constructing Arguments from Aristotle to Cicero*, Introduction by David S. Levene, Berlin, Springer Science & Business Media.
- Ryle, Gilbert; (1966) *Plato's Progress*, New York, Cambridge University Press.
- Sandbach, Francis Henry; (1930) "ἐννοια and πρόληψις in the Stoic Theory of Knowledge", *The Classical Quarterly*, Volume 24, Issue 01, January 1930, pp. 44-51.
- Sasaki, Chikara; (2003) *Descartes's Mathematical Thought*, Dordrecht, Kluwer Academic Publishers.
- Schofield, Malcolm; (1980) "Preconception, Argument and God", In: *Doubt and Dogmatism: Studies in Hellenistic Epistemology*, Edited by Malcolm Schofield, Myles Burnyeat and Jonathan Barnes, New York, Oxford University Press, pp. 283-308.
- Schofield, Malcolm; (2005) "Plato and Practical Politics", In: *The Cambridge History of Greek and Roman Political Thought*, Edited by Christopher Rowe and Malcolm Schofield, Cambridge, Cambridge University Press, pp. 293-302.
- Sellars, John; (2006) *Stoicism*, California, University of California Press.
- Shaurey, Paul; (1937) *Notes on Republic of Plato I-V, With an English Translation*, Cambridge, Mass, London, The Loeb Classical Library.
- Sidgwick, Henry; (1877) "Hedonism and Ultimate Good", *Mind*, vol 2, No. 5 (Jan., 1877), pp. 27-38.
- Sprague, Rosamond Kent; (2001) *The Older Sophists: A Complete Translation by Several Hands of the Fragments in 'Die Fragmente der Vorsokratiker' With a New Edition of Antiphon and of Euthydemus*, Indianapolis, Hackett Publishing Company.
- Striker, Gisela; (1996) "κριτηρίων τῆς ἀληθείας", In: Striker, Gisela; *Essays on Hellenistic Epistemology and Ethics*, Cambridge, Cambridge University Press, pp. 22-76.
- Taylor, Alfred Edward; (1925) "Aristotle's Metaphysics; A Revised text with Introduction and Commentary by W. D. Ross", *Mind*, New Series, Vol. 34, No. 135 (Jul., 1925), pp. 351-361.
- Taylor, Alfred Edward; (1960) *Plato, the Man and his Work*, London, Routledge.
- Taylor, Christopher Charles Whiston; (1999) *The Atomists Leucippus and Democritus: Fragments; a Text and Translation with a Commentary*, Toronto, University of Toronto Press Incorporated.
- Thucydides; (1959) *The Peloponnesian War*, Translated by Thomas Hobbes, Edited by David Grene, with an Introduction by Bertrand de Jouvenal, Ann Arbor, The University of Michigan Press.

- Trevaskis, John; (1955) "The Sophistry of Noble Lineage [Sophist, 230^a₅-232^b₉]", *Phronesis*, I, pp. 36-49.
- Verdenius, Willem Jacob; (1942) *Parmenides: Some Comments on His Poem*, Groningen, Jan Berend Wolters' Uitgevers-Maatschappij.
- Vlastos, Gregory; (1983) "The Socratic Elenchus", *Oxford Studies in Ancient Philosophy*, I, Oxford 1983, pp. 27-58.
- Vlastos, Gregory; (1991) *Socrates, Ironist and Moral Philosopher*, Ithaca, New York, Cornell University Press.
- Vlastos, Gregory; (1994) *Socratic Studies*, Edited by Myles Burnyeat, Cambridge, Cambridge University Press.
- Walton, Douglas; (1999) *The New Dialectic: A Method of Evaluating an Argument Used for Some Purpose in a Given Case*, Proto Sociology, Vol 13, 1999.
- Walzer, Richard; (1953) "New Light on the Arabic Translations of Aristotle", *Oriens*, Vol. 6 (1953) pp. 91-142.^۱
- Wheelwright, Philip; (1960) "Semantics and Ontology" in *Metaphor and Symbol*, edited by Lionel Charles Knights, Basil Cottle, London, Butterwords.
- Whitehead, Alfred North; (1929) *Process and reality: an essay in cosmology*, New York, Free Press.
- Wiggins, David; (1995) "The Kant-Frege-Russell view of existence". In *Modality, Morality, and Belief: Essays in Honor of Ruth Barcan Marcus*, Edited by Walter Sinnott-Armstrong, Raffman Diana and Asher Nicholas, New York, Cambridge University Press, pp. 93-113.
- Wright, William; (1894) *A Short History Of Syriac Literature*, London, A. and C. Black.
- Young, Charles; (1998) "Plato and Computer Dating", in Nicholas Smith (ed.), *Plato: Critical Assessments*, volume 1: General Issues of Interpretation, London, Routledge, pp. 29-49.
- Zeller, Eduard Gottlob; (1888) *Plato and the Older Academy*, Translated by Sarah Frances Alleyne and Alfred Gudwin, London, Longmans.

سرچشمه‌های ایتالیایی

- Bretone, Mario; (1987) *Storia del Diritto Romano*, Bari, Laterza.
- Calogero, Guido; (1977) *Studi sull'Eleatismo*, Firenze, La Nuova Italia.

۱. بازچاپ این نبشته را در نشانی زیر ببینید:

Walzer, Richard; (1962) *Greek into Arabic: Essays on Islamic Philosophy*, Oxford, Bruno Cassirer.

- Croce, Benedetto; (1927) *Saggio sullo Hegel*, seguito da altri scritti, Bari, Laterza.
- Long, Angela; (2010) *La divisione nel commento di Damascio al Filebo di Platone*, In: Dillon, John M; Brisson, Luc; *Plato's Philebus: Selected Papers from the eight Symposium Platonicum*, Academia, Sankt Augustin, pp. 369-375.
- Vailati, Giovanni; (1904) "A proposito d'un passo del Teeteto e di una dimostrazione di Euclide" in: *Scritti di G. Vailati (1863-1909)*, (1911) Leipzig, Johann Ambrosius Barth Verlagsbuchhandlung.

سرچشمه های تازی

- آل یاسین، جعفر؛ (۱۹۸۰) *فیلسوفان راندان: الکندی و الفارابی*، بیروت، دارالاندلس.
- ابن ابی أصیبه، أحمد بن قاسم؛ (۱۹۸۳) *عیون الأنباء فی طبقات الأطباء*، حققه عامر نجار، قاهرة، الهيئة المصرية العامة للكتاب.
- ابن ابی حاتم، عبدالرحمن بن محمد؛ (۱۴۱۹) *تفسير القرآن العظيم*، حققه اسعد محمد الطیب، ریاض، مكتبة نزار مصطفى الباز، الطبعة الثالثة.
- ابن تیمیة؛ (۲۰۰۵) *الرد على المنطقيين: نصيحة أهل الإيمان في الرد على منطق اليونان*، حققه عبدالصمد شرف الدين الكتبی، راجعه محمد طلحة بلال منیار، قدم له سليمان الندوی، بیروت، مؤسسة الريان للطباعة و النشر و التوزيع.
- ابن جلیل، سليمان بن حسان الأندلسی؛ (۱۹۸۵) *طبقات الأطباء والحكماء ويلييه تاريخ الأطباء والفلاسفة لإسحق بن حنين*، حققه فؤاد سيد، بیروت، مؤسسة الرسالة، الطبعة الثانية.
- ابن خلدون، عبد الرحمن ابن محمد؛ (۱۹۸۸) *ديوان المبتدأ والخبر في تاريخ العرب والبربر و من عاصرهم من ذوى الشأن الأكبر*، تحقيق خليل شحادة، بیروت، دار الفكر، الطبعة الثانية.
- ابن رشد؛ (۱۹۹۰) *تفسير ما بعد الطبيعة*، حققه و نشره موريس بويج، بیروت، دار المشرق، الطبعة الثالثة.
- ابن رشد؛ (۱۹۹۸) *الضرورى في السياسة*، مختصر كتاب السياسة لأفلاطون، نقله عن العبرية أحمد شحان، وقدّم له محمد عابد الجابري، مركز دراسات الوحدة العربية، بیروت.
- ابن زرعہ؛ (۱۹۹۴) *منطق ابن زرعہ (العبارہ، القیاس، البرهان)*، تحقيق دكتور جیرار جهامی و دكتور رفيق العجم، بیروت، دارالفکر اللبناني.

ابن سينا، حسين بن عبد الله؛ (١٤٠٤) *المنطق الشفاء*، به تحقيق سعيد زايد، قم، مكتبة آية الله المرعشي النجفي.

ابن سينا، حسين بن عبد الله؛ (١٩٦٠) *الإلهيات الشفاء*، راجعه و قدم له ابراهيم مذكور، حققه الأب فنوا تي و سعيد زايد، القاهرة، الهيئة العامة لشئون المطابع الأميرية.

إبن صاعد، أبو القاسم؛ (١٩١٢) *طبقات الأمام*، نشره و ذيله بالحواشي الأب لويس شيخو اليسوعي، بيروت، المطبعة الكاثوليكية للآباء اليسوعيين.

ابن العمري، أحمد بن يحيى؛ (٢٠٠٣) *مسالك الأبصار في ممالك الأمصار*، بسام محمد بارود، أبو ظبي، المجمع الثقافي.

أبو زهرة، محمد؛ (١٩٨٠) *تاريخ الجدل*، القاهرة، دارالفكر العربي.

أبو الفداء الدمشقي، اسماعيل بن علي؛ (بي تا) *المختصر في أخبار البشر*، بيروت، دارالمعرفة.

إخوان الصفا؛ (١٩٩٢) *رسائل اخوان الصفاء و خلان الوفاء*، بيروت، الدار الإسلامية، الطبعة الأولى.

أرسطوطاليس؛ (١٩٥٣) *فن الشعر مع الترجمة العربية القديمة و شروح الفارابي و ابن سينا و ابن رشد*، ترجمة عن اليونانية و شرحه و حقق نصوصه عبدالرحمن بدوي، القاهرة، مكتبة النهضة المصرية.

أرسطوطاليس؛ (١٩٥٤) *في النفس لأرسطوطاليس و يليه الآراء الطبيعية المنسوب إلى فلوطرخس، الحاس و المحسوس لابن رشد، النبات المنسوب إلى أرسطوطاليس*، شرحها و حققها و علق عليها عبدالرحمن بدوي، الكويت، وكالة المطبوعات؛ بيروت، دارالقلم.

أرسطوطاليس؛ (١٩٧٩) *الخطابة: الترجمة العربية القديمة*، حققه و علق عليه عبدالرحمن بدوي، بيروت، دارالقلم.

أرسطوطاليس؛ (١٩٨٠) *منطق أرسطو*، حققه و قدم له عبد الرحمن بدوي، بيروت، دارالقلم، الكويت، وكالة المطبوعات، الطبعة الأولى.

أرسطوطاليس؛ (١٩٨٤) *الطبيعة*، ترجمة إسحق بن حنين العبادي، مع شروح إبن السمح، إبن عدى، متى بن يونس و أبى الفرج بن الطيب، حققه و قدم له عبدالرحمن بدوي، القاهرة، الهيئة المصرية العامة للكتاب.

- بدوی، عبد الرحمن؛ (١٩٧٤) *أفلاطون في الإسلام: نصوص حققها وعلق عليها*، طهران، جامعة مك جيل الكندية، الطبعة الأولى.
- بدوی، عبد الرحمن؛ (١٩٧٨) *أرسطو عند العرب*، كويت، وكالة المطبوعات، الطبعة الثانية.
- بدوی، عبد الرحمن؛ (١٩٨١) *دراسات و نصوص في الفلسفة و العلوم عند العرب*، بيروت، المؤسسة العربية للدراسات و النشر.
- برقلس [الأفلاطوني]؛ (١٩٧٣) *مقتطفات عربية من كتاب برقلس الأفلاطوني المعروف بكتاب مبادئ الإلهيات*، بتحقيق جيرهارد إندرس، بيروت، دار النشر فرانتس شتاينر بفسبادن.
- البغدادي، أبو البركات؛ (١٩٣٧) *المعتبر في الحكمة*، حققه زين العابدين الموسوي، حيدر آباد الدكن، إدارة الجمعية دائرة المعارف الإسلامية.
- التهانوي، محمد علي؛ (١٩٩٦) *كشف اصطلاحات الفنون و العلوم*، بيروت، مكتبة لبنان ناشرون، الطبعة الأولى.
- الجرجاني، السيد الشريف علي بن محمد؛ (١٣٧٠) *كتاب التعريفات*، طهران، منشورات ناصر خسرو، الطبعة الرابعة.
- الجوهري، إسماعيل بن حماد؛ (١٣٧٦) *تاج اللغة و صحاح العربية*، حققه احمد عبد الغفور عطار، بيروت، دار العلم للملايين، الطبعة الأولى.
- الحلي، حسن ابن يوسف؛ (١٣٧١) *الجواهر النضيد*، صححه محسن بيدارفر، قم، منشورات بيدار، الطبعة الخامسة.
- الداماد، مير محمد باقر؛ (١٣٦٧) *القياسات*، حققه مهدي محقق، علي موسى بهبهاني، توشيهيكو ايزوتسو، ابراهيم ديباج، طهران، منشورات جامعة طهران، الطبعة الثانية.
- الذبياني، النابغة؛ (١٩٨٥) *ديوان النابغة الذبياني*، تحقيق محمد أبو الفضل إبراهيم، القاهرة، دار المعارف، الطبعة الثانية.
- الرازي، فخر الدين؛ (١٣٧٣) *شرح عيون الحكمة*، مقدمه و تحقيق از محمد حجازي و احمد علي سقا، طهران، منشورات مؤسسة الصادق (ع)، طبعة الأولى.
- راغب اصفهاني، حسين ابن محمد؛ (١٣٨١) *المفردات في غريب القرآن*، تحقيق و ضبط محمد سيد الكيلاني، بيروت، دار المعرفة.

- السبزواری، المحقق؛ (۱۳۶۹) شرح المنظومة، صححه وعلق عليه حسن حسن زاده آملی، تحقيق مسعود طالبی، طهران، منشورات ناب، الطبعة الأولى.
- الشیرازی، قطب الدین؛ (۱۳۸۳) شرح حکمة الاشراق (قطب الدین الشیرازی)، حققه عبدالله نورانی و مهدی محقق، طهران، انجمن آثار و مفاخر فرهنگی، طبعة الأولى.
- صدرالمتألهین؛ (۱۳۸۷) المظاهر الالهية فی اسرار العلوم الکمالیة، صححه و علق عليه محمد خامنه‌ای، طهران، بنیاد حکمت اسلامی صدر، الطبعة الأولى.
- صلیبا، جمیل؛ (۱۴۱۴) المعجم الفلسفی، بیروت، الشركة العالمية للكتاب.
- صلیبا، جمیل؛ (۱۹۸۹) تاریخ الفلسفة العربیة، بیروت، الشركة العالمية للكتاب.
- طبرسی، فضل بن حسن؛ (۱۳۷۷) تفسیر جوامع الجامع، صححه أبو القاسم گرجی، طهران، منشورات جامعة طهران و سمت، الطبعة الأولى.
- العاتی، ابراهیم؛ (۱۹۹۸) الإنسان فی فلسفة الفارابی، بیروت، دارالنبوغ.
- العامری، ابوالحسن؛ (۱۳۷۵) رسائل ابوالحسن عامری، صححه و قدم له سحبان خلیفات، طهران، مرکز نشر دانشگاهی، الطبعة الأولى.
- حر عاملی، محمد بن حسن؛ (۱۴۰۹) تفصیل وسائل الشیعة إلى تحصیل مسائل الشریعة، قم، مؤسسة آل البيت لإحياء التراث.
- الفارابی، ابو نصر؛ (۱۹۶۸) الألفاظ المستعملة فی المنطق، حققه و قدم له و علق عليه محسن مهدی، بیروت، دارالمشرق، الطبعة الثانية.
- الفارابی، ابو نصر؛ (۱۹۸۶) کتاب الحروف، حققه و قدم له و علق عليه محسن مهدی، بیروت، دارالمشرق.
- الفارابی، ابو نصر؛ (۱۹۹۰) الجمع بین رأی الحکیمین، حققه و قدم له و علق عليه البیر نصری نادر، بیروت، المطبعة کاثولیکية.
- الفارابی، ابو نصر؛ (۱۹۹۵) آراء اهل المدينة الفاضلة و مضاداتها، صححه و قدم له علی بو ملحم، بیروت، مكتبة الهلال، الطبعة الأولى.
- الفارابی، ابو نصر؛ (۱۹۹۶) حصاء العلوم، صححه و قدم له علی بو ملحم، بیروت، مكتبة الهلال، الطبعة الأولى.

الفارابى، ابو نصر؛ (١٩٩٨) *السياسة المدنية الملقب بمبادئ الموجودات*، حققه و قدم له و علق عليه فوزى مثرى نجار، بيروت، المطبعة الكاتوليكية، الطبعة الأولى.

الفارابى، ابونصر؛ (١٤٠٨) *المنطقيات للفارابى*، حققه و قدم له محمد تقى دانش پزوه، قم، مكتبة آية الله المرعى، الطبعة الأولى.

الفارابى، ابونصر؛ (١٤١٣) *الأعمال الفلسفية: تحصيل السعادة، كتاب التنبيه على سبيل السعادة، رسالتان فلسفيتا، كتاب التعليقات*، حققه و علق له و قدم عليه جعفر آل ياسين، بيروت، دار المناهل، الطبعة الأولى.

فخرى، ماجد؛ (٢٠٠٠) *تاريخ الفلسفة الإسلامية (منذ القرن الثامن حتى يومنا هذا)*، بيروت، دارالمشرق.

فراهيدى، خليل بن احمد؛ (١٤٠٩) *كتاب العين*، قم، نشر هجرت، الطبعة الثانية.

كرم، يوسف؛ (١٩٣٦) *تاريخ الفلسفة اليونانية*، القاهرة، مطبعة لجنة التأليف و الترجمة و النشر. كندى، يعقوب بن إسحق؛ (١٩٥٠) *رسائل الكندى الفلسفية*، حققها و أخرجها محمد عبد الهادى أبو ريدة، القاهرة، دار الفكر العربى.

المسعودى، أبو الحسن على بن الحسين؛ (١٤٠٩) *مروج الذهب و معادن الجواهر*، حققه أسعد داغر، قم، دارالهجرة، الطبعة الثانية.

المسعودى، أبو الحسن على بن الحسين؛ (١٨٩٣) *التنبيه و الإشراف*، صححه ميخائيل يان دخويه، ليدن، مطبعة بريل.

مكارم شيرازى، ناصر؛ (١٤٢١) *الأمثل فى تفسير كتاب الله المنزل*، قم، مدرسة امام على بن ابي طالب، الطبعة الأولى.

موسوى سبزواري، سيد عبد الاعلى؛ (١٤٠٩) *مواهب الرحمن فى تفسير القرآن*، بيروت، مؤسسة آل البيت لإحياء التراث، الطبعة الثانية.

النشار، مصطفى؛ (٢٠٠٠) *تاريخ الفلسفة اليونانية من منظور شرقي: السوفسطائيون، سقراط، /فلاطون، القاهرة، دار قباء للطباعة و النشر و التوزيع.*

النيسابورى، أبو عبد الله محمد بن عبد الله الحاكم؛ (١٤١٨) *المستدرک على الصحيحين*، بيروت، دار المعرفة.

- Aphrodisiensis, Alexander; (1971) "Die Schrift des Alexander von Aphrodisias über das Sehen",^۱ in: *Studien zur Überlieferung der aristotelischen Psychologie im Islam*, von Helmut Gätje, Heidelberg, Carl Winter, ss. 140–172.
- Aristotle; (1971) *Generation of Animals: the Arabic translation commonly ascribed to Yahyā ibn al-Bīṭrīq*, Edition with introduction and glossary by Jan Brugman and Hendrik Johan Drossaart Lulofs, Leiden, Evert Jan Brill.
- Artémidore d'Éphèse; (1964) *Le Livre des Songes (Kitāb abīr al-ruyā)*, traduit du grec en arabe par Ḥunayn ibn Ishāq al-'Ibādī, Édition critique avec introduction par Toufic Fahd, Damascus, Institut Français de Damas.
- Bagdādī, Abd al-Qādir ibn Umar; (1895) *Abdulqādiri Bagdādensis Lexicon Sahnāmianum*, Ad fidem codicum manuscriptorum recensuit, annotationibus indicibus instruxit edidit Carolus Salemann, Petropoli, Eggers.
- Ibn al-Nadīm; (1872) *Kitab al-Fihrist*, Mit Anmerkungen Herausgegeben von Gustave Leberecht Flügel, Leipzig, Verlag von F. C. W. Vogel.
- Galenus, Claudius; (1963) *Galenus in Hippocratis De officina medici commentariorum versionem arabicam*, Translated by Hubayš ibn al-Ḥasan ad-Dimašqī and Ḥunayn ibn Ishāq al-'Ibādī, edidit et in linguam anglicam vertit Malcolm Cameron Lyons, Berlin, Akademie-Verlag.
- Galenus, Claudius; (1973) "Maqāla fī anna Quwā l-nafs tābi' a li-mizāğ al-badan" Translated by Hubayš ibn al-Ḥasan ad-Dimašqī, in: *Galenus Traktat „Daß die Kräfte der Seele den Mischungen des Körpers folgen“ in arabischer Übersetzung*, herausgegeben von Hans Hinrich Biesterfeldt, Wiesbaden, Deutsche Morgenländische Gesellschaft Franz Steiner.
- Gerasenus, Nicomachus; (1959) *Tābit ben Qurra's arabische Übersetzung der Αριθμητική εισαγωγή des Nikomachos von Gerasa*, Zum ersten Mal herausgegeben von Wilhelm Kutsch, Beyrouth, Imprimerie Catholique.
- Pseudo-Aristotle; (1965) *Ein pseudoaristotelischer Traktat über die*

۱. این نشانی برگردان تازی إسحق بن حنین از «مقالة فی کیف یكون الإبصار علی مذهب أرسطاطالیس» نوشته‌ی آلکساندر آفرودیسیاس است. در واژه‌نامه‌ی ریشه‌شناسانه، به شماری از گزینش‌های وی بازبرد داده‌ایم.

Tugend, Edition und Übersetzung der arabischen Fassungen des Abū Qurra und des Ibn at-Ṭayyib von Mechthild Kellermann, Nürnberg, Friedrich Alexander Universität Erlangen.
Themistius; (1973) *An Arabic translation of Themistius' Commentary on Aristoteles' De anima*, Edited by Malcolm Cameron Lyons, Oxford, Cassirer.

سرچشمه‌های پارسی

Bin Kaus, Firuz; (1818) *The Desatir Or Sacred Writings Of The Ancient Persian Prophets: In The Original Tongue: Together With The Ancient Persian Version And Commentary Of The 5th Sasan*, Bombay, Courier press

آل بویه، اسد الله؛ (۱۳۸۷) «دیالکتیک زنون»، ماهنامه‌ی دانش و مردم، سال نهم، شماره‌ی ۱۵ (پیاپی ۸۶.۸۷)، مهر و آبان ۱۳۸۷، برگ‌های ۹۸-۹۶.

ابن سینا؛ (۱۳۸۳) *الهیات دانشنامه‌ی علائی*، پیشگفتار و ویرایش محمد معین، همدان، دانشگاه بوعلی سینا، چاپ دوم.

ابن سینا؛ (ب ۱۳۸۳) *منطق دانشنامه‌ی علائی*، پیشگفتار و ویرایش محمد معین و محمد مشکوة، همدان، دانشگاه بوعلی سینا، چاپ دوم.

احمدی افرمجانی، علی اکبر؛ (۱۳۸۹) *ذوحدین هگلی: بررسی نسبت «پدیدارشناسی» و «منطق»*، دوفصلنامه‌ی منطق پژوهی، سال نخست، شماره‌ی دوم، پاییز و زمستان ۱۳۸۹، برگ‌های ۱۷-۳.

اذکایی (سپیتمان)، پرویز؛ (۱۳۸۴) *حکیم رازی: حکمت طبیعی و نظام فلسفی محمد ابن زکریای صیوفی*، تهران، طرح نو، چاپ دوم.

ارسطو؛ (۱۳۷۸) *منطق ارسطو: ارگانون*، برگردان میر شمس الدین ادیب سلطانی، تهران، انتشارات نگاه، چاپ نخست.

ارسطو؛ (۱۳۸۸) *درباره‌ی هنر شعر*، برگردان سهیل محسن افنان، تهران، حکمت.

ارسطو؛ (۱۳۸۹) *متافیزیک (مابعدالطبیعه)*، برگردان شرف الدین خراسانی، تهران، حکمت، چاپ پنجم.

استیس، والتر ترنس؛ (۱۳۸۱) *فلسفه‌ی هگل*، برگردان حمید عنایت، تهران، علمی و فرهنگی، چاپ ششم.

استیس، والتر ترنس؛ (۱۳۸۵) *تاریخ انتقادی فلسفه‌ی یونان*، برگردان یوسف شاقول، قم، دانشگاه مفید، چاپ نخست.

اسدی طوسی، ابو منصور علی بن محمد؛ (۱۳۱۹) *لغت فرس*، به ویرایش و کوشش عباس اقبال آشتیانی، تهران، چاپخانه‌ی مجلس.

اسدی طوسی، ابو منصور علی بن محمد؛ (۱۳۵۴) *گرشاسب‌نامه*، به کوشش حبیب یغمایی، تهران، کتابخانه‌ی طهوری، چاپ دوم.

اسفراینی، ابوالمظفر شاهفور بن طاهر؛ (۱۳۷۵) *تاج التراجم فی تفسیر القرآن للأعاجم*، ویراسته‌ی نجیب مایل هروی و علی اکبر الهی خراسانی، تهران، انتشارات علمی و فرهنگی، چاپ نخست.

اصفهان‌ی، غلامرضا؛ (۱۳۹۲) *آیرونی*، ریشه‌ها، تعاریف، انواع و بررسی برخی مصادیق آن در ادب پارسی، پایان‌نامه‌ی دکتری دانشگاه آزاد اسلامی واحد مشهد، به راهنمایی محمد فاضلی و مشاوره‌ی رضا اشرف‌زاده و تقی وحیدیان کامیار، شهریور ۱۳۹۲ خورشیدی.

اعوانی، غلامرضا؛ (۱۳۸۱) «سقراط و پارمنیدس»، منتشر شده در *مجموعه‌ی مقالات سمینار سقراط فیلسوف گفت‌وگو*، به کوشش موسی دیباج، تهران، مرکز بین‌المللی گفت‌وگوی تمدن‌ها با همکاری دفتر پژوهش‌های فرهنگی، برگ‌های ۲۱-۱۵.

بلخی، جلال‌الدین محمد؛ (۱۳۳۶) *دیوان شمس*، ویراسته‌ی بدیع‌الزمان فروزانفر، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.

بنونیست، امیل؛ (۱۳۵۰) *دین ایرانی بر پایه‌ی متن‌های معتبر یونانی*، برگردان بهمن سرکاراتی، تهران، نشر قطره، چاپ چهارم.

بورمان، کارل؛ (۱۳۸۷) *افلاطون*، برگردان محمد حسن لطفی، تهران، طرح نو، چاپ دوم.

بویس، مری؛ (۱۳۸۶) *فهرست واژگان ادبیات مانوی در متن‌های پارسی میانه و پارتی*، همراه با واژه‌نمای وارونه از رونالد تسوان تسیگر، برگردان امید بهبهانی و ابو الحسن تهامی، تهران، بندهش، چاپ نخست.

بهشتی، رضا؛ (۱۳۸۷) *زبان از نظر افلاطون*، پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد فلسفه، استاد راهنما: سعید بینای مطلق، اصفهان، دانشگاه اصفهان.

بهشتی، محمد رضا؛ (۱۳۸۱) «سقراط! پس کار تو چیست؟»، در: *مجموعه‌ی مقالات سمینار سقراط فیلسوف گفت‌وگو*، به کوشش موسی دیباج، تهران، مرکز بین‌المللی گفت‌وگوی تمدن‌ها با همکاری دفتر پژوهش‌های فرهنگی، برگ‌های ۳۹-۴۹.

بینای مطلق، سعید؛ (۱۳۸۱) «سقراط، گفت‌وگو و دیگری»، در: *مجموعه‌ی مقالات سمینار سقراط فیلسوف گفت‌وگو*، به کوشش موسی دیباج، تهران، مرکز بین‌المللی گفت‌وگوی تمدن‌ها با همکاری دفتر پژوهش‌های فرهنگی، برگ‌های ۵۱-۶۱.

بینای مطلق، سعید؛ (۱۳۹۰) *حکمت و طنز سقراطی*، چاپ نشده: با سپاس از استاد بینای مطلق.

التبریزی، محمد حسین بن خلف؛ (۱۸۱۸) *برهان قاطع*، ویراسته‌ی گپتان تامس روبک صاحب، کلکته، خانه‌ی هندوستانی.

توسی، نصیرالدین؛ (۱۳۶۱) *أساس الاقتباس*، ویراسته‌ی مدرس رضوی، تهران، دانشگاه تهران، چاپ سوم.

توسی، نصیرالدین؛ (۱۴۱۳) *اخلاق ناصری*، تهران، انتشارات علمیه اسلامی، چاپ نخست.

تیدمن، پل و هاوارد کهین؛ (۱۳۸۳) *درآمدی نوبه منطق (منطق‌های قیاسی، استقرایی، موجهات، معرفتی، بایایی و نظام‌های اصل موضوعی)*، برگردان رضا اکبری، تهران، انتشارات دانشگاه امام صادق، چاپ نخست.

حائری یزدی، مهدی؛ (۱۳۸۴) *علم کلی*، تهران، مؤسسه‌ی پژوهشی حکمت و فلسفه‌ی ایران، چاپ پنجم.

- حائری یزدی، مهدی؛ (۱۳۸۵) *هرم هستی: تحلیلی از مبانی هستی‌شناسی تطبیقی*، تهران، مؤسسه‌ی پژوهشی حکمت و فلسفه‌ی ایران، چاپ سوم.
- حسینی شاه عبدالعظیمی، حسین بن احمد؛ (۱۳۶۳) *تفسیر اثنا عشری*، تهران، انتشارات میقات، چاپ نخست.
- حلبی، علی اصغر؛ (۱۳۶۵) *مقدمه‌ای بر طنز و شوخ طبعی در ایران*، تهران، پیک ترجمه و نشر، چاپ دوم.
- خراسانی، شرف الدین؛ (۲۵۳۶) *از سقراط تا ارسطو*، تهران، دانشگاه ملی ایران، چاپ دوم.
- درویشی، داریوش؛ (۱۳۸۹) «فیلسوفان یونان یا حیات فیلسوفان بزرگ؟»، *کتاب ماه فلسفه*، سال چهارم، شماره‌ی ۳۷، مهر ۱۳۸۹.
- درویشی، داریوش و مرتضی حاج حسینی؛ (۱۳۹۱) «قیاس مساوات و تحلیل چگونگی اعتبار آن در منطق سنتی (همراه با نقد و بررسی رویکردهای مختلف و ارائه‌ی رویکردی نوین)»، *فصلنامه‌ی تاریخ فلسفه*، سال سوم، شماره‌ی دوم، [پیاپی ۱۰] پاییز ۱۳۹۱.
- درویشی، داریوش؛ (۱۳۹۱) *فیلسوف تاریک: نگاهی به نگاشته‌ها و انگاشته‌های هراکلیتوس*، آبادان، پرسش، چاپ نخست.
- ذکیانی، غلامرضا؛ (۱۳۸۷) «درآمدی بر فلسفه‌ی منطق ارسطو»، *ماهنامه‌ی حکمت و فلسفه*، سال چهارم، شماره‌ی سوم، پاییز ۱۳۸۷، برگ‌های ۶۱-۴۵.
- الرادویانی، محمد بن عمر؛ (۱۳۶۲) *ترجمان البلاغه*، ویراسته‌ی احمد آتش، با پیشگفتار ملک الشعرای بهار، تهران، اساطیر، چاپ دوم.
- راسل، برتراند؛ (۱۳۸۷) *جستارهای فلسفی*، برگردان میر شمس الدین ادیب سلطانی، تهران، مؤسسه‌ی انتشارات امیرکبیر، چاپ دوم.
- میبدی، رشیدالدین احمد بن ابی سعد؛ (۱۳۷۱) *کشف الأسرار و عدة الأبرار*، ویراسته‌ی علی اصغر حکمت، تهران، انتشارات امیرکبیر، چاپ پنجم.
- رضایی باغبیدی، حسن؛ (۱۳۷۷) «واژه‌گزینی در عصر ساسانی و تأثیر آن در فارسی

دری»، *نامه‌ی فرهنگستان*، سال چهارم، شماره‌ی سوم (پیاپی ۱۵)، برگ‌های ۱۴۵-۱۵۸.

سورآبادی، ابوبکر عتیق بن محمد؛ (۱۳۸۰) *تفسیر سورآبادی*، ویراسته‌ی علی اکبر سعیدی سیرجانی، تهران، فرهنگ نشر نو، چاپ نخست.

سهروردی، شهاب الدین؛ (۱۳۷۵) *مجموعه‌ی مصنفات شیخ اشراق*، ۱ به ویرایش هانری کربن، سید حسین نصر و نجف قلی حبیبی، تهران، مؤسسه‌ی مطالعات و تحقیقات فرهنگی، چاپ دوم.

سهروردی، شهاب الدین؛ (۱۳۷۹) *هیاکل النور*، ویراسته‌ی محمد کریمی زنجانی اصل، تهران، نشر نقطه، چاپ نخست.

شایگان، داریوش؛ (۱۳۶۲) *ادیان و مکتب‌های فلسفی هند*، تهران، امیرکبیر. شهرزوری، شمس الدین؛ (۱۳۶۵) *نزهة الأرواح و روضة الأفراح (تاریخ الحكماء)*، برگردان مقصود علی تبریزی، به کوشش محمد تقی دانش پژوه و محمد سودر مولایی، تهران، انتشارات علمی و فرهنگی، چاپ نخست.

شیرازی، قطب الدین؛ (۱۳۶۹) *درة التاج*، ویراسته‌ی محمد مشکوة، تهران، انتشارات حکمت، چاپ سوم.

طباطبایی، جواد؛ (۱۳۷۳) *زوال اندیشه‌ی سیاسی در ایران*، تهران، کویر، چاپ نخست.

عزالدین یوحنا؛ (۱۳۸۸) *دیاتسارون فارسی*، ویرایش و برگردان ایتالیایی از جوزپه مسینا، با دو گفتار از ایرج افشار و حسن رضایی باغبیدی، تهران، اساطیر، چاپ نخست.

غزالی، ابوحامد محمد؛ (۱۳۶۴) *کیمیای سعادت*، ویراسته‌ی حسین خدیوچم، تهران، علمی و فرهنگی، چاپ دوم.

۱. بخشی از این ماتیکان، پارسی و پاره‌ای از آن تازی است؛ از آنجا که در نوشته‌ی کنونی، تنها از تک‌نوشته‌ی پارسی «هیاکل التور» سود جسته‌ایم، آن را میان نوشته‌های پارسی آورده‌ایم.

- غزنوی، أبوالمعالی أحمد بن محمد؛ (۱۳۸۹) *تراجم الأعاجم*، به کوشش مسعود قاسمی و محمود مدبری، تهران، انتشارات اطلاعات، چاپ دوم.
- فتحی، حسن؛ (۱۳۸۲) «دیالکتیک در فلسفه‌ی افلاطون»، دانشگاه تبریز، نشریه‌ی *دانشکده‌ی ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تبریز*، بهار ۱۳۸۲، شماره ۱۸۶.
- فردوسی، ابوالقاسم؛ (۱۳۷۳) *شاهنامه‌ی فردوسی: دفتر چهارم*، ویراسته‌ی جلال خالقی مطلق، به کوشش احسان یارشاطر، نیویورک، بیلیوثکا پرسیکا.
- فروغی، محمدعلی؛ (۱۳۸۸) *سیر حکمت در اروپا*، تهران، هرمس، چاپ دوم.
- قبادیانی، ناصر خسرو؛ (۱۳۶۳) *جامع‌الحکمتین*، ویراسته‌ی محمد معین و هنری کرین، تهران، کتابخانه‌ی طهوری، چاپ دوم.
- قبادیانی، ناصر خسرو؛ (۱۳۸۴) *زاد‌المسافر*، ویراسته‌ی محمد عمادی حائری، تهران، میراث مکتوب، چاپ نخست.
- قدیر، س. الف؛ (۱۳۶۵) «تفکر فلسفی در هند پیش از اسلام» (مقاله)، برگردان فتح‌الله مجتبابی، *دز: تاریخ فلسفه در اسلام* (مجموعه‌ی مقالات)؛ گردآوری میان محمد شریف، برگردان با سرپرستی نصرالله پورجوادی، تهران، مرکز نشر دانشگاهی، چاپ نخست.
- قرآن قدس؛ (۱۳۶۴) *پژوهش علی رواقی*، تهران، مؤسسه‌ی فرهنگی شهید محمد رواقی، چاپ نخست.
- قریب، بدرالزمان؛ (۱۳۷۴) *فرهنگ سغدی (سغدی، فارسی، انگلیسی)*، تهران، فرهنگان، چاپ نخست.
- قوام صفری، مهدی؛ (۱۳۸۱) «آنامنسیس افلاطون»، نشریه‌ی فلسفه (ضمیمه‌ی *مجله‌ی دانشکده‌ی ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران*)، دوره‌ی جدید، شماره‌ی ۴ و ۵، بهار و تابستان ۱۳۸۱؛ برگ‌های ۱۳۱-۱۱۳.
- کانت، ایمانوئل؛ (۱۳۶۳) *سنجش خرد ناب*، برگردان میرشمس‌الدین ادیب سلطانی، تهران، امیرکبیر، چاپ نخست.
- کدیور، محسن؛ (۱۳۸۱) «فیلسوف آشنا، گفت‌وگوی ناشناخته: چگونگی آشنایی

مسلمانان و ایرانیان با سقراط»، چاپ شده در مجموعه‌ی مقالات سمینار سقراط فیلسوف گفت‌وگو، به کوشش موسی دیباج، تهران، مرکز بین‌المللی گفت‌وگوی تمدن‌ها با همکاری دفتر پژوهش‌های فرهنگی، برگ‌های ۲۰۸-۲۰۱. کرامتی، آرش؛ (۱۳۸۹) منطق نزد فیلسوفان پیش از سقراط (فیثاغوریان، سوفیست‌ها، اتمیان)، پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد فلسفه، استاد راهنما: غلامرضا ذکیانی، تهران، دانشگاه علامه طباطبائی.

الکرمینی، علی بن محمد بن سعید الأديب؛ (۱۳۸۵) تکملة الأصفاف، به کوشش علی رواقی و زلیخا عظیمی، تهران، انجمن آثار و مفاخر فرهنگی، چاپ نخست. لائرتیوس، دیوگنس؛ (۱۳۶۴) زندگی/ارسطو، برگردان اسماعیل سعادت، مجله معارف، شماره‌ی پنجم، مرداد تا آبان ۱۳۶۴.

لائرتیوس، دیوگنس؛ (۱۳۸۷) فیلسوفان یونان، برگردان بهراد رحمانی، تهران، نشر مرکز، چاپ نخست.

لائرتیوس، دیوگنس؛ (۱۳۸۲) حیات فیلسوفان نامدار: سقراط - افلاطون، برگردان حسین کلباسی اشتري، تهران، مؤسسه‌ی فرهنگی دانش و اندیشه‌ی معاصر، چاپ نخست.

لوکری، ابو‌العباس؛ (۱۳۸۶) شرح قصيدة أسرار الحکمة، در: منطق و مباحث الفاظ، به کوشش مهدی محقق و توشی هیکوایزوتسو، تهران، انجمن آثار و مفاخر فرهنگی، چاپ نخست، برگ‌های ۱۳۵-۱۰۷.

ماکوولسکی، آلکساندر اوسیپوویچ؛ (۱۳۶۶) تاریخ منطق، برگردان فریدون شایان، تهران، مهارت، چاپ دوم.

ماهیار نوابی، یحیی؛ (۱۳۶۱) «سه‌ستن = دیدن»، ماهنامه‌ی چیستا، سال دوم، شماره‌ی ۱۵، دی ۱۳۶۱، برگ‌های ۶۲۰ تا ۶۲۴.

محمودی، سید علی؛ (۱۳۷۹) روش‌شناسی در علم سیاست و فلسفه‌ی سیاسی روش ارسطویی، دیالکتیک سقراطی و گفتمان فرانگویی، مجله‌ی اطلاعات سیاسی - اقتصادی، شماره ۱۵۳ و ۱۵۴، خرداد و تیر ۱۳۷۹، برگ‌های ۸۵-۷۶.

معارف، عباس؛ (۱۳۹۰) *نگاهی دوباره به مبادی حکمت انسی*، آبادان، پرسش، چاپ نخست.

موحد، ضیاء؛ (۱۳۷۳) *ارسطو و منطق جمله‌ها: تاریخ یک اشتباه*، نشریه‌ی ارغنون، بهار ۱۳۷۳، شماره‌ی نخست، برگ‌های ۲۱۳ تا ۲۲۲.

منصورنژاد، محمد؛ (۱۳۸۳) *دیالکتیک و هگل*، نشریه‌ی نامه‌ی فرهنگ، شماره‌ی ۵۴، برگ‌های ۱۳۹ تا ۱۵۵.

مهدوی، یحیی؛ (۱۳۷۶) *شکاکان یونان*، تهران، خوارزمی، چاپ نخست.
میبدی، ابوالفضل رشید الدین؛ (۱۳۷۱) *کشف الأسرار و عدة الأبرار*، به کوشش علی اصغر حکمت، تهران، مؤسسه‌ی انتشارات امیرکبیر، چاپ پنجم.

نسفی، ابوحفص نجم‌الدین محمد؛ (۱۳۶۷) *تفسیر نسفی*، ویراسته‌ی عزیزالله جوینی، تهران، انتشارات سروش، چاپ سوم.

نوظهور، یوسف؛ (۱۳۸۱) «*ساختارشناسی دیالکتیک و دانایی سقراط*»، منتشر شده در *مجموعه‌ی مقالات سمینار سقراط فیلسوف گفت‌وگو*، به کوشش موسی دیباج، تهران، مرکز بین‌المللی گفت‌وگوی تمدن‌ها با همکاری دفتر پژوهش‌های فرهنگی، برگ‌های ۲۷۹-۲۷۳.

هیلبرت، داوید؛ آکرمان، ویلهلم؛ (۱۳۸۰) *بنیادهای منطق نگریک*، برگردان میر شمس‌الدین ادیب سلطانی، تهران، انتشارات امیرکبیر، چاپ نخست.

یاحقی، محمد جعفر؛ (۱۳۷۲) *فرهنگ‌نامه‌ی قرآنی: فرهنگ برابره‌های فارسی قرآن براساس ۱۴۲ نسخه‌ی خطی کهن محفوظ در کتابخانه‌ی مرکزی آستان قدس رضوی*، مشهد، مؤسسه‌ی چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی، چاپ نخست.

یونسی، مصطفی؛ (۱۳۸۷) *نسبت فلسفه‌ی سیاسی و فلسفه‌ی زبان افلاطون*، تهران، فرهنگ صبا، چاپ نخست.

برگرداننده‌ی گمنام؛ (۱۳۸۴) *برگردان قرآن (سده‌ی دهم هجری)*، ویراسته‌ی علی رواقی، تهران، چاپ نخست.